

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў БССР

ПЯТНІЦА, 18 сакавіка 1988 г. № 12 (3422) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

«Белая мальва»

Нарыс
М. ВАЙЦЯШОНАК

4

«М'яжа, якая не падзяляе»

Наш госць —
паэт і вучоны з ПНР
А. БАРСКІ

5—6

ВЕРШЫ
С. ЗАКОННІКАВА

«КАМПРАМІС»

Урывак з рамана
М. ГЕРЧЫКА

8—9

«КУДЫ ІСЦІ ДАЛЕЙ?»

Агляд спектакляў
тэатра драмы і камедыі
імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча

10—11

Траецкае прадмесце: вопыт рэстаўрацыі

12

Удзел у папулярных тэлепраграмах, выступленні ў Калонмай зале Дома Саюзаў, канцэрты ў Кіеве, творчыя вандровкі па Беларусі, гастролі за мяжой — Польшча, Ісландыя, Францыя; паездка ў Афганістан; запісы новых песень на Беларуска-кім радыё... Усё гэта — «штрыхі да партрэта» народнага артыста БССР Яраслава Еўдакімава. У яго рэпертуары няма ла песень народнага артыста СССР Ігара Лучанка. Нярэдка спявак і кампазітар удзельнічаюць у канцэртах разам. Пад час такога выступлення зроблены і гэты здымак: спявае Я. ЕУДАКІМАУ, за райлем — аўтар песні І. ЛУЧАНОК.

Фота Ул. КРУКА.

- ЧАМУ Ж НЕ АДВАЖЫМСЯ?
- СХАВАЛІ... ПОМНІК
- СПОСАБАЎ — ШМАТ
- А ПЛОШЧА Ж РАТУШНАЯ!

Пытанне, узнятае ў артыкуле А. Мальдзіса «Давайце будзем паслядоўнымі» («ЛіМ, 12 лютага, 1988 г.), заслуговае самай сур'ёзнай увагі.

У сувязі з гэтым прыпамінаецца такі выпадак.

Група турыстаў з Мінскай вобласці, у тым ліку з нашага раёна, зрабіла летась паездку ў Малдавію. Даведаўшыся, што прыехалі беларусы, там узяліся шукаць гідэ, які б добра ведаў беларускую мову. Нарэшце знайшлі. Ёй аказалася пажылыя гадоў жанчына-беларуска, якая калісьці пераехала на жыццё ў Малдаўскую ССР.

Жанчына зайшла ў аўтобус, у якім знаходзіліся госці, і павіталася: «Добры дзень, дарогія сябры. Я буду вас суправаджаць па рэспубліцы».

У аўтобусе асобныя пасажыры выказалі здзіўленне:

— А мы не разумеем па-беларускі!

— Як жа так? — цяпер ужо здзіўлілася гідэ. — Беларусы — і не разумеець беларускай мовы!

Словам, жанчына вымушана была пераключыцца на рускую мову.

А вось яшчэ адзін факт. Летась у наш раён прыехала група будаўнікоў з Украінскай ССР для абмену вопытам работы. Іх прымалі ў перадавай будаўнічай арганізацыі МПМК-198. Чуючы, што лагайчане гавораць па-руску, госці спыталі:

— Чаму не па-беларуску?

— А мы не ведаем беларускай мовы, — прызналіся мае землякі.

Адкуль такі нігілізм? І не дзе-небудзь, а на зямлі, дзе рос, гадаваўся і напісаў свае лепшыя творы славыты наш пясняр Янка Купала. І не толькі ён. Лагойшчына дала і такіх вядомых майстроў беларускага слова, як Змітрок Бядуля, Ядвігін Ш., Леапольд Родзевіч, Ніл Гілевіч, Іван Пташнікаў і іншыя. Іх мова — гэта мова ўсіх лагайчан, яна легла ў аснову беларускай літаратурнай мовы.

Нельга сказаць, што лагайчане начыста забыліся пра сваё, роднае. Не, яны самі могуць гаварыць па-беларуску і любяць слухаць, як хто другі гаворыць. Аднак мова беларуская гучыць толькі ў сям'і, у прыватных размовах. Справаводства ў раёне вядзецца толькі на рускай мове. Зрэдку пачуеш роднае слова на сходах, канферэнцыях, дыспутах.

Аўтару гэтых радкоў на працягу доўгага часу давялося быць дэпутатам раённага Савета народных дэпутатаў, выступаць на сесіях і нават весці іх. І я рабіў гэта заўсёды па-беларуску. М'яне ахвотна прымалі, слухалі. Некаторыя з выступаючых таксама пераключаліся на родную мову.

Думаю: што ж адбылося? Чаму так сталася? Беларускую мову ніхто не забараняў і не забараняе, яе ўсюды любяць, а вось ніяк мы не адважымся па-спраўдному ёй карыстацца. Цяпер жа не той час, не якоўскі і не берыеўскі, калі за роднае слова наклевалі ярлык «нацдэма».

Б. САСНОЎСКИ,
заслужаны работнік культуры БССР.

г. п. Лагойск.

Я часта ў думках пераношуся ў той далёкі час майго юнацтва, калі мы, хлопцы і дзяўчаты, збіраліся і з заўсёдашняй радасцю, у самазабыцці спявалі «Люблю наш край». Тады заўсёды перада мной паўставаў вобраз дарагой нам Канстанцыі Буйла. Калі хто называў яе імя, яно заўсёды асацыявалася з песняй «Люблю». Калі б паэтэса напісала толькі гэту песню, павага да яе не зменшала б.

У друкаваных выданнях апошніх год выявіліся пэўныя супярэчлівыя звесткі, якія датычаць жыцця і творчасці паэтэсы. У сваім артыкуле «Любоў і прызнанне народа», змешчаным у двухтомніку выбранага твораў К. Буйла, Д. Чарка-

сава піша пра верш «Люблю»: «Напісаны ў 1909 г., тады яшчэ зусім юнай паэтэсай, верш стаў народнай песняй». Але ў гэтым жа зборніку пад вершам «Люблю» значыцца год напісання — 1913. І ў тым жа артыкуле: «Канстанцыя Антонаўна Буйла нарадзілася ў беднай сям'і панскага аб'ездчыка ў 1888 годзе. Месца нараджэння на Ашмяншчыне. Спраўды, першае свядомае ўражанне паэтэсы аб тым, што яе акружала, што запомнілася, звязана з гэтай вёскай. (З якоў? — А. Б.). Але па яе меркаванню, нарадзілася яна, верагодней за ўсё, у Маладзечне».

Рэспубліканскае радыё і тэлебачанне ў перадачах з нагоды васьмідзесяцігадовага юбілею К. Буйла інфармавала, што нарадзілася яна ў Вільні, у сям'і ляснога аб'ездчыка ў 1899 годзе. Кароткі даведнік «Письменники Советской Беларуси», выдадзены ў 1981 годзе, таксама сведчыць, што К. А. Калечыц нарадзілася ў г. Вільні. Часопіс «Вясёлка» паведамляў, што К. Буйла нарадзілася ў канцы мінулага веку ў вёсцы Барсуковіна.

Падлягае ўдакладненню яшчэ само прозвішча паэтэсы. У пачатку гэтага артыкула я неадарма пісаў прозвішча — Буйла. Так яно гучала сярод нас, беларускай моладзі, у гады майё маладосці. Так яно значылася ва ўсіх літаратурных даследаваннях даваеннага часу і ў друкаваных выданнях Вільні, у Заходняй Беларусі.

У пасляваенны час у шэрагу выданняў, у тым ліку ў «Гісторыі беларускай дакастрычніцкай літаратуры» (т. II, Мінск, 1968 г.), пісалася Буйла, а не Буйло. 18 кастрычніка 1968 года «ЛіМ» паведамляў: «За заслугі ў развіцці беларускай савецкай літаратуры Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР ганаровае званне заслужанага дзеяча культуры Беларускай ССР прысвоена Калечыц (Буйла) Канстанцыі Антонаўне». У снежаньскім нумары «ЛіМа» за 1969 год надрукава-

ў ёй, грунтуюцца, натуральна, на пэўных каштоўнасцях і тэарэтычных прадпасылках. Хутчэй за ўсё, гэта — разважэнні і роздум аб перабудове, аб праблемах, якія перад намі паўсталі, аб маштабах перамен, аб складанасці, адказнасці і непаўторнасці нашага часу».

стаў, хармайстраў, артыстаў і мастакоў у пастаноўках фільмаў і спектакляў — дзве прэміі;

за творы жывапісу, скульптуры, графікі, манументальна-дэкаратыўнага і прыкладнага мастацтва, дызайна — адна прэмія;

за работы ў галіне архітэктуры — адна прэмія;

за дасягненні ў развіцці самадзейнай творчасці — дзве прэміі.

Прэміі прысвойваюцца адзін раз у два гады, кожны няцотны год да Дня міжнароднай салідарнасці працоўных 1 Мая.

Асобам, удастоеным прэміяй, надаецца званне «Лаўрэат прэміі прафсаюзаў Беларускай ССР», уручаецца дыплом, ганаровы знак і грашовая ўзнагароджанне 2 тысячы рублёў.

ны артыкул Е. Лось «Шчаслівы лёс». Як у артыкуле, так і ў віншавальным звароце СП БССР у сувязі з 70-гадовым юбілеем, прозвішча паэтэсы напісана з канчаткавай літарай «а».

Восенню гэтага года наша тэлебачанне вяло перадачу з майстэрні З. Азгура. У перадачы ўдзельнічаў пісьменнік А. Зарыцкі. Як З. Азгур, так і А. Зарыцкі ў гутарцы правільна называлі прозвішча даўно знаёмай ім паэтэсы — Буйла.

Але ў выдадзеным у 1981 годзе двухтомніку выбранага твораў Канстанцыі Буйла яе прозвішча ўжо мела напісанне Буйло. Такое ж напісанне значылася ў некралогу: «4 чэрвеня 1986 г. на 88-м годзе жыцця памёрла вядомая беларуская пісьменніца, адна з пачынальніц сучаснай беларускай паэзіі Канстанцыя Буйло».

Гэты невялікі аналіз дае падставу меркаваць, што апошнія два дзесяцігоддзі напісанне і вымаўленне прозвішча нашай паважанай паэтэсы нейкім чынам трансфармавалася ў — Буйло.

Імкненне да ісціны прымусіла мяне зазірнуць у некаторыя навуковыя крыніцы. У і томе тлумачальнага слоўніка У. Дала знаходзім прозвішча Буйла. За ім ідзе тлумачэнне, ад якіх назваў прозвішча паходзіць.

«Беларуская антрапанімія» М. Бірылы даследуе больш за 20 тысяч прозвішчаў, якія ўтварыліся ад уласных імён-мянушак беларускага паходжання. Прозвішча з напісаннем Буйло — адсутнічае.

Адносна пашыранага ў наш час няправільнага напісання беларускіх прозвішчаў неабходна адначасова ўнесці адпаведную яскасць. Для таго, каб прозвішча змяніць на іншае, ці нават часткова змяніць яго напісанне, існуе юрыдычнае заканадаўства. Тым не менш, назіраецца такая з'ява, калі двухскладовыя прозвішчы, якія ў беларускім напісанні заканчваюцца на «а» (Скрыпка, Лапа, Мышка, Рэдзька, Праска, Шышка, Саўка, Масла і інш.), гучаць у гаворцы, па радыё, пішучца ў перыядычным друку іначай: Скрыпко, Лапо, Мышко, Радзько, Праско, Шышко, Саўко, Масло.

Мы ведаем, наколькі асцярожна ў мовах уносяцца пераўтварэнні вымаўлення ці напісання асобных слоў. Прытым, гэта

адзінкавыя і рэдкія выпадкі. У гэтым годзе такая з'ява мела месца ў рускай мове: слова «уголь» у родным склоне больш не чуюць «ўгля», а толькі «угля». У беларускай мове слова «віцяблянін» заменена «віцябчанін». Але хто даў права «мадэрнізаваць» спадчыныя прозвішчы, якія даўно замацаваны юрыдычна? Чаму памылковае вымаўленне і такое ж напісанне становіцца нормай не толькі сярод насельніцтва, але і ў многіх установах?

А. БАБІЧ.

г. Глыбокае.

Яшчэ ў 1984 годзе праўленне калгаса «50 год БССР» Чачэрскага раёна вырашыла паставіць на цэнтральнай сядзібе помнік землякам, якія загінулі ў Вялікай Айчыннай вайне. Неўзабаве майстры-скульптары заказ выканалі, помнік быў дастаўлены і... схаваны ў гаспадарчых будынках калгаса ў вёсцы Чырвоны Бор, дзе яго можна пры жадаванні «адкапаць» і цяпер. За гэты час помнік пакрыўся пылам і друзам. З маральнага пункту гледжання — страта вялікая, але нельга пакідаць без увагі і матэрыяльныя выдаткі. Помнік абышоўся калгасу амаль у 4000 рублёў.

У чачэрскай раённай газеце «Трыбуна камунізму» быў надрукаваны артыкул «Даніна памяці», які нагадваў кіраўніцтву калгаса і мясцоваму сельскаму Савету пра лёс гэтага помніка. Але гэтая аджка не дачакалася Бяздзейнічае таксама і Чачэрскага раённага арганізацыя таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. Яшчэ адзін доказ таму — рэстаўрацыя чачэрскай ратушы, помніка архітэктуры XVIII стагоддзя, каштоўнасць якога — у нязвыклым для Беларусі архітэктурным вырашэнні. Рэстаўрацыю ратушы па чарзе рабілі ўсе будаўнічыя арганізацыі раёна на працягу больш чым 10 гадоў. За гэты час яна двойчы гарэла... І сёння яшчэ да заканчэння ўсіх работ далёка. Але мясцовыя ўлады асабліва не хвалюцца з-за гэтага.

С. СЫС,
настаўнік.

в. Дабрагошча
Жлобінскага р-на.

У першым нумары часопіса «Крыніца» прачытаў пісьмо мінчаніна С. Зонава. Ён піша: «...мова — душа народа, памрз

НА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Выдавецтва «Беларусь» выпусціла ў перакладзе на беларускую мову кнігу Генеральнага сакратара ЦК КПСС М. С. Гарбачова «Перабудова і новае мысленне для нашай краіны і для ўсяго свету».

У звароце да чытача М. С. Гарбачоў зазначае: «Кніга гэта — не навуковы трактат і не прапагандысцкая публіцыстыка, хоць ацэнкі, вывады, падыходы да аналізу, якія чытач знойдзе

ЗАЦВЕРДЖАНЫ ПРЭМІІ ПРАФСАЮЗАЎ РЭСПУБЛІКІ

У мэтах павышэння працоўнай і творчай ініцыятывы работчы, калгаснікаў, інжынерна-тэхнічных работнікаў, спецыялістаў галін народнай гаспадаркі, вучоных, павелічэння іх укладу ў паскарэнне сацыяльна-эканамічнага развіцця, далейшага ўмацавання супрацоўніцтва творчых саюзаў з працоўнымі калектывамі і ўстановамі культуры, развіцця самадзейнай творчасці, шырокага прыцягнення работнікаў літаратуры і мастацтва да стварэння твораў, якія адлюстроўваюць глыбокія пераўтварэнні ў жыцці рэспублікі і краіны, садзейнічаюць ідэйнаму ўзбагачэнню і маральнаму выхаванню працоўных, Прэзідыум Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў зацвердзіў прэміі прафсаюзаў Беларускай ССР за выдатны дасягненні ў працы перадавікам сацыялі-

стычнага спаборніцтва, а таксама ў галіне навукі і тэхнікі, літаратуры, мастацтва, архітэктуры, журналістыкі, самадзейнай творчасці...

У прыватнасці, устаноўлены адзінаццаць прэміяў за творы літаратуры, мастацтва, работы ў галіне архітэктуры, журналістыкі, дасягненні ў развіцці самадзейнай творчасці ў памеры 2000 рублёў кожная, у тым ліку:

за творы паэзіі, драматургіі і прозы — дзве прэміі;

за работы ў галіне журналістыкі — адна прэмія;

за найбольш таленавітыя высокадзейныя творы літаратуры і мастацтва для дзяцей — адна прэмія;

за музычныя творы і канцэртна-выканаўчую дзейнасць — адна прэмія;

за работы рэжысёраў, дыржораў, балетмайстраў, сцэнары-

ВАЛЯНЦІНУ ЛУКШУ—ЗНАК АРКАДЗЯ ГАЙДАРА

Па традыцыі за заслугі ў справе камуністычнага выхавання падрастаючага пакалення, важкі ўклад у развіццё навукова-тэхнічнай і мастацкай творчасці, працоўных аб'яднанняў, спартыўнай і ваенна-патрыятычнай работы сярод навучэнцаў, поспехі ў падрыхтоўцы юных грамадзян да жыцця і працы штогод прысуджаюцца ганаровыя знакі А. П. Гайдара.

Сярод тых, хто сёлета ўдастоены знака вядомага савецкага дзіцячага пісьменніка, — Валянцін Лукша, пісьменнік, дырэктар выдавецтва «Юнацтва», член рэспубліканскага Савета піянерскай арганізацыі імя У. І. Леніна. Дагэтуль знака былі ўдастоены С. Міхалкоў, А. Алексін, А. Ліханаў і іншыя вядомыя савецкія пісьменнікі, якія шмат робяць у справе выхавання падрастаючага пакалення.

З УЗНАГАРОДАЙ!

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з сямідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета

БССР узнагародзіў пісьменніка ВАЛАСЕВІЧА Эдуарда Станіслававіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

За плённую літаратурную дзейнасць, актыўны ўдзел у грамадскім жыцці і ў сувязі з сямідзесяцігоддзем з дня нара-

джэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў пісьменніка ПРАНУЗУ Паўла Кузьміча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

мова — памрэ народ. Пакуль не позна, трэба ратаваць нашу старажытнейшую і прыгожую мову». Заклік слухны. Вось толькі нельга пагадзіцца з Зонавым у тым, быццам «заклікі і лозунгі нічога не дадуць, а патрэбны адміністрацыйныя меры». Тут аўтар ліста, як кажуць, перабаршчыў. Як можна прымусяць чалавека гаварыць не так, як ён хоча?

Прывяду адзін прыклад. У нас, на Мінскім заводзе халадзільнікаў, працуе слесарам Леанід Барысавіч Шуршылін. Сам ён рускі. Нарадзіўся і пражыў палову свайго жыцця ў Ленінградзе. А за 20 гадоў, якія пражыў у Мінску, Леанід Барысавіч палюбіў беларускую і нашу мову. Шуршылін цікавіцца і іншымі мовамі — польскай, чэшскай і славацкай. Але беларускую мову ён вывучыў у першую чаргу і дасканала.

— Я люблю глядзець фільмы на беларускай мове, — гаворыць Леанід Барысавіч. — Яна такая цёплая, п'явучая. Люблю чытаць беларускую прозу, паэзію. Я чытаў «Чорны замак Альшанскі» У. Караткевіча. Як ён добра і лёгка чытаецца! А пасля гэты раманы паспрабаваў чытаць у перакладзе на рускую мову — зусім не тое. Перакладчык не змог перадаць усё багацце і шматфарбнасць караткевічэўскай прозы.

Я з Леанідам Барысавічам згодны ва ўсім. Сам я беларус. Усё жыццё жыў у Беларусі. Многа чытаю беларускіх аўтараў. Выпісваю беларускі перыядычны друк, у тым ліку «ЛіМ». Вось ужо многа гадоў не расставяюся з вашым штотыднёвікам, у ім знаходжу шмат цікавага, блізкага матэрыялу. Імкнуса размаўляць на роднай мове ў сваім калектыве, дома. І мяне амаль ніхто не папракае. Чаму я кажу пра гэтае самае папраканне?

Ёсць у мяне адзін добры знаёмы — старшы навуковы супрацоўнік, музейны работнік. Размаўляе ён па-беларуску — заслухаешся! Ён канцаў дзесяцігодку на роднай мове, ва ўніверсітэце выбраў філалагічны факультэт. І вась аднаго разу я сустрэў яго ўсхваляваным. Калі ён раскажаў, што здарылася, я і сам расхваляваўся. Адбылося вось што: ён быў запрошаны да блізкіх на шлюбную ўрачыстасць. І, вядома, ён там размаўляў па-беларуску — як звычайна, як паўсёднява. А яго там ахалі. Завялі: не выдурняйся, маўляў, тут табе ўрачыстасць, а не твая ўстанова, і таму размаўляй па-чалавечы.

У вёсках беларуская мова жыве, людзі не саромеюцца

гэтай мове, на якой размаўлялі прадзеда, дзяды, бацькі. Дарэчы, раней ва ўсіх сельскіх школах усе ўрокі ўліся на беларускай мове, акрамя ўрока рускай мовы.

У гарадах усё наадварот, навучанне вядзецца на рускай мове. І тут знаходзяцца бацькі, якія пішуць заявы, моляць дырэктара, завуча, каб вызвалілі іх дзіця ад беларускай мовы, маўляў, яна толькі пашкодзіць дзіцяці валодаць рускай мовай.

І вось тут трэба прымаць меры, толькі не адміністрацыйныя, а нейкія іншыя. Да гэтага часу, напрыклад, пры паступленні ў ВНУ сачыненне можна пісаць на адной з моў — беларускай ці рускай. А трэба, каб сачыненне пісалася толькі на беларускай мове, за выключэннем тых, хто паступае з другой рэспублікі. Тады, напэўна, кожны вучань стараўся б засвоіць беларускую мову і ў рускай школе, а не абы выцягнуць на тройку. Так думаюць, ведаю, многія: рабочыя, служачыя, калгаснікі. Галоўнае слова — за Міністэрствам асветы рэспублікі.

І яшчэ. У нас прыпынкі ў гарадскім транспарце аб'яўляюць на рускай мове, толькі ў Мінскім метро пачалі аб'яўляць прыпынкі па-беларуску. А матывуюць тым, што руская і беларуская мовы блізкія і няма сэнсу паўтараць сказанае ў перакладзе. А калі так, дык, значыць, аб'явы можна рабіць і на беларускай мове?

Многа ёсць спосабаў, каб развіваць і захоўваць родную мову.

П. КРУПКО,
электрык Мінскага
завода халадзільнікаў.

Падтрымліваю прапанову юрыста з Мінска А. Царыкава («ЛіМ», 5 лютага 1988 г.) аб тым, каб ажыццявіць высакародны намер адносна памёршага на чужыне класіка нашай паэзіі Максіма Багдановіча, які быў пахаваны ў Ялце ў 1917 г. Яшчэ ў 20-я гады беларускія пісьменнікі меркавалі перавезці прах паэта з Ялты на бацькаўшчыну. Аднак і дасюль гэта не зроблена.

Пара ўспомніць ды паклапаціцца пра паэта, дапамагчы яму «прыехаць» на радзіму, да якой ён увесь час імкнуўся і прасіў у сваім запавецце («Даўно ўжо цела я хварэю») пахаваць у родным краі!

Мінае 71 год з дня смерці М. Багдановіча. Паглядзіце: палякі прывезлі са Стамбула прах Адама Міцкевіча ды змясцілі яго труну на Вавелі ў Кракаве, а армяне перавезлі ў Арменію прах У. Сараяна, хоць ён пісаў па-англійску і лічыўся

амерыканскім пісьменнікам. А чаму беларусы не могуць зрабіць тое ж у дачыненні да свайго Максіма Багдановіча? Ён жа сам мяне прасіў аб гэтым, калі я была нядаўна на яго магіле!

В. ЛАПЦКАЯ,
пенсіянерка.

г. Мінск.

Ёсць у нашым горадзе мясціна, якая з даўняга часу была грамадска-адміністрацыйным цэнтрам Віцебска. Але і па нашыхчасці гістарычнымі падзеямі яна, бадай што, самая значымая. Як сведка віхуры часу стаіць будынак ратушы — адметны помнік грамадзянскага доўлідства Беларусі.

12 лістапада 1623 года званы ратушы (тады яшчэ драўлянай) склікалі віцебчан на паўстанне супраць нацыянальна-рэлігійнага прыгнёту. У гістарычнай літаратуры яно вядомае як збойства уніяцкага біскупа Іасафата Кунцэвіча.

1905 год. Усерасійская кастрычніцкая стачка. 18 кастрычніка на плошчы каля будынка друкарні «Губернскія ведамасці» адбыўся мітынг. Царскія ўлады бясплітна расправіліся з працоўнымі — 18 чалавек было забіта. У гэты ж дзень на плошчы віцебскі пралетарыят арганізаваў 20-тысячную дэманстрацыю пратэсту супраць збойства паліцыяй рабочых.

У гады Вялікай Айчыннай вайны перад ратушай фашысты каралі смерцю змагароў за свабоду і незалежнасць Радзімы — віцебскіх падпольшчыкаў.

У старажытнасці месца звалася «Гандлёвая плошча», «Рынкавая плошча». Ужывалася і такая назва, як «Ратушная плошча» (пляц ратушова). У перыяд грамадскага абмеркавання так званая праекта рэгенерцыі гістарычнага цэнтру Віцебска ў газеце «Віцебскі рабочы» неаднаразова друкаваліся прапановы віцебчан аб вяртанні да жыцця назвы «Ратушная плошча». На жаль, гарвыканкам ніяк не адрэагаваў ні на прапановы, ні на мой ліст у аддзел культуры на імя Кібіса Віктара Дзмітрыевіча, які я паслаў яму разам з газетнай выразкай.

Шкада, канечне, бо справа адраджэння і ўжывання назвы не такая ўжо складаная. Усёго патрэбна толькі, каб транспартныя прыпынкі мелі ўзгаданую назву. А то справа даходзіць да парадоксу — пераважная колькасць віцебчан заве ратушу «каланчой», а папытаеш пра ратушу, дык не ведаюць, у які бок паказаць.

М. ПАУЛАУ,
член клуба аматараў
даўніны «Узгор'е».

г. Віцебск.

ВЕЧАРЫ, СУСТРЭЧЫ

Вечар, прысвечаны 150-годдзю Кастуся Каліноўскага, прайшоў у Доме літаратара. Адкрыў і вёў вечар першы санратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч. Выступілі А. Разанаў, А. Мальдзіс, Г. Кісялёў, В. Коўтун, М. Арочна, К. Кірэенка, Я. Міклашэўскі, А. Пісьмянін, С. Панізіні, А. Глобус, В. Зуёнак. Адзначалася вялікая роля аднаго з кіраўнікоў паўстання 1863 года ў нацыянальнай гісторыі, гаварылася аб тым вялікім уплыве, які аказаў К. Каліноўскі на абуржэнне самасвядомасці беларускага народа, чыталіся вершы, прысвечаныя яго гераічнаму жыццю.

У выкананні артыстаў мінскіх тэатраў прагучалі ўрыўкі з паэмы М. Танка «Каліноўскі», драматычнай паэмы А. Куляшова «Хамуціў», трагедыі У. Караткевіча «Кастусь Каліноўскі».

А. ІВАНОВА.

Як паведамылася ў «ЛіМ», да 150-годдзя з дня нараджэння К. Каліноўскага адбыліся дэбратычныя вечары ў Доме кіно і ў Палацы чыгуначнікаў (1 і 26 лютага г. г.). На жаль, аўтары замятак не праінфармавалі нашага чытача, што, згодна праграм названых вечароў, удзел у іх прынялі, чыталі свае творы таксама пісьменнікі: у Доме кіно — А. Лойка і М. Арочна, у Палацы чыгуначнікаў — Г. Кісялёў, М. Грынчык, М. Арочна.

Адзін з апошніх вечароў у Доме літаратара быў прысвечаны 60-годдзю Уладзіміра Дамашэвіча.

шэвіча. Павіншаваць юбіляра прыйшлі таварышы па пяру, колішнія аднакурснікі, шматлікія чытачы. Вядучы вечара галоўны рэдактар часопіса «Маладосць» А. Грачаникаў, пісьменнікі Я. Леўца, Б. Сачанка, А. Масарэнка, М. Мушынін, К. Каліна гаварылі аб плённасці творчага шляху У. Дамашэвіча, яго значных мастакоўскіх набытках. Адзначалася вялікая работа, якую праводзіць юбіляр па выхаванню літаратурнай моладзі, асабліва цяпер, калі працуе загадкавым рэдакцыі прозы часопіса «Маладосць».

Першы санратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч зачытаў

Выступае Уладзімір Дамашэвіч.

прывітальны адрас праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі, у якім прагучалі шчырыя пажаданні У. Дамашэвічу.

На вечары ў выкананні артыстаў мінскіх тэатраў гучалі апавяданне У. Дамашэвіча «Паездка ў мінулае», урыўкі з яго апавесцей «Студэнты апошняга курса» і «Южны чачэўты», рамана «Порахам пахла зямля», выступіў ансамбль народнай песні «Заранка» Дома піянераў Партызанскага раёна г. Мінска.

Уладзімір Дамашэвіч падзякаваў прысутным за высокую ацэнку яго творчасці, падзяляюся планами.

Тэкст і фота Ул. КРУКА.

45 гадоў назад гітлераўцы спалілі вёску Хатынь разам з яе жыхарамі...

За словам Хатынь паўстае жудасны лёс соцень беларускіх вёсак, поўнасцю знішчаных акупантамі ў гады Вялікай Айчыннай.

У памяць аб іх гарыць вечны агонь на мемарыялах. Ідуць і ідуць сюды, да жалобных званоў Хатыні, людзі з розных куткоў краіны, з розных канцоў свету. Ідуць, каб зноў і зноў паўтараць: «Мы помнім!».

Фота Ул. КРУКА.

ШТО ВЫ ДУМАЕЦЕ ПРА НОВЫ РЫТУАЛ?

Запрашаем да абмеркавання прапановы Савецкага фонду культуры аб Дні памяці

У снежні мінулага года газета «Известия» апублікавала зварот прэзідыума праўлення Савецкага фонду культуры, які заклікае савецкую грамадскасць абмеркаваць магчымасць правядзення ўсенароднага Дня памяці. У яго правядзенні адлюстроўваецца патрабаванне часу, імкненне нашага грамадства адсыць ад спрашчальніцтва ў разуменні гісторыі, ва ўмацаванні сувязі часоў, узнікненні «белых плям», якія вельмі збядняюць нашу ўяўленне пра мінулае Радзімы, закрываюць імяны людзей, якія мы павінны ведаць і шанаваць.

Як адзначаць Дзень памяці? Пытанне няпростое, але ясна, што гэты Дзень павінен быць напоўнены асаблівым зместам і настроем, што ён павінен праходзіць без фармалізму, параднасці, паказухі.

Кожны год у прыродзе настае час вясенняга абуджэння. У гэты час у народзе ёсць няпісаны закон прыводзіць у парад сады, кветнікі, магілы блізкіх. Магчыма, красавік месяц найбольш падыходзіць для свярджэння ў нашым жыцці новага рытуалу? У Савецкі фонд культуры ўжо ўносяцца прапановы працоўных адзначаць усенародны Дзень памяці ў апошняю суботу красавіка.

Таварышы! Праўленне Беларускага фонду культуры звяртаецца да вас з просьбай прыняць удзел у абмеркаванні прапановы Савецкага фонду культуры. Нам трэба ўсім разам вырашыць, якім будзе гэты ўсенародны рытуал у нашай рэспубліцы.

Памяць — паняцце шматграннае, усебадымнае. Яно аб'ядноўвае ў адзінай паслядоўнасці тры састаўныя часткі жыцця: мінулае, цяперашняе, Будучае.

Памяць — гэта вопыт пражытых жыццяў, працоўнай творчай дзейнасці соцень пакаленняў. Памяць аб мінулым надае высакароднасці, духоўна акрыляе, памагае спасцігнуць першакрыніцы, прычыны любой з'явы.

Памяць звязвае нас непарывуна з роднымі і блізкімі, бацькоўскім домам, роднай зямлёй. Памятаеце, як гаварыў вялікі сын нашай зямлі, асветнік эпохі Адраджэння Францыск Скарына, што ад нараджэння звяры ведаюць свае ямы, птушкі ведаюць гнёзды свае, пчолы абараняюць вуллі свае, так і людзі, дзе нарадзіліся і ўзгадава-

ны, да таго месца вялікую ласку маюць.

Калі раптам перарываецца гістарычная памяць, то ўсё абсяцэнняецца, рвуцца глыбінныя сувязі з вопытам мінулага, знікаюць у свядомасці паняцці сапраўдных духоўных каштоўнасцей, драбнеюць і чарсвеюць душы. Такія ў народзе называюць «іванамі без роду і племені», «перакаці-поле».

Гістарычнае, духоўнае, культурнае бяспам'яцтва можа прывесці да пагібельных вынікаў — да разбурэння і знішчэння ўсяго жывога на зямлі. У памяці чалавек чэрпае розум, каб зберагчы і памножыць духоўныя і матэрыяльныя дасягненні папярэдніх пакаленняў, і, усведамляючы іх неперародную каштоўнасць, папярэджвае катастрофу разбурэння.

Усенародны Дзень памяці... Усюды ён, пэўна, павінен праходзіць са сваімі асаблівасцямі, так, як падкажа памяць мільёнаў савецкіх грамадзян, якія жылі на ўсёй тэрыторыі нашай неабдымнай краіны, кожная рэспубліка якой, кожны раён, населены пункт мае сваю непаўторную памяць.

Пры Беларускам фондзе культуры ствараецца грамадская камісія па выпрацоўцы рытуала Дня памяці на падставе прапанов працоўных. Усе нашы думкі, пажаданні, ідэі, прапановы памогуць распрацаваць найбольш усебаковую гуманістычную праграму правядзення Дня памяці ў краіне і нашай рэспубліцы. Дня, які закліканы адухаўляць памяць кожнага чалавек, памяць усяго нашага шматмільённага народа. Пішыце нам, дарагія таварышы, у Беларускі фонд культуры (220029, Мінск, вул. Старажоўская, 5, БФК, грамадская камісія «Дзень памяці»), пішыце ў Маскву (121019, Масква, Гогалеўскі бульвар, 6, СФК, грамадская камісія «Дзень памяці»).

ПРЭЗІДЫУМ ПРАЎЛЕННЯ БЕЛАРУСКАГА ФОНДУ КУЛЬТУРЫ

Падтрымліваючы зварот прэзідыума праўлення Беларускага аддзялення фонду культуры, рэдакцыя хацела б нагадаць, што год назад, у сувязі з гадавай хатынскай трагедыяй, на старонках «ЛіМ» было таксама выказана меркаванне на конт Дня памяці («Хай стане Днём памяці», «ЛіМ», 22 сакавіка 1987 г.).

ХАТА старога Ліхалапа стаіць пасярод вёскі Рэчані маладзіцай, якая першы раз пасля родаў выходзіць на людзі, несучы перад сабой святочную навіну. Нізка, на самыя вочы, сплунчаны на вокны драўляныя карункі, веранда, бы малое дзіця з невялікім тварыкам, увярчана, прыбраная ў тыя карункі таксама. А стары ўсе чапляе і чапляе строі, ўжо ад хлявоў, захінае плечы, вунь і малаток яшчэ ляжыць, толькі што з рук, і цвікі, што аднаў ад вуснаў.

Адчыніўшы дзверы, хочацца тут і спыніцца, бо далёка відаць і так, ад парога. Чыста, нячутна дыхае квяцісты паркаль фіранак ля ложка і калія грубка, ціха. Хоць на дварэ ўжо быў поўны дзень, у хаце стаў ранак: лёгкай вільгацю і халодком, як ад расы, цягнула ад падлогі, нідзе не наследана, блакітныя цені падушак адкідаліся ўбакі святлымі фарбамі... Паставілі б пераборкі, было б дзе захінуцца і цяплець, кажу гаспадару.

— Нашто! Век будзе не прыбрана! А так віх! Фіранкай — і бачыш: па-ра-а-дак! — смяецца стары, шуткуючы быццам.

А калі запрасяць да стала, то падумаецца сабе неспадзяванае.

Густы крупнік, талеркі наліты з берагамі — поўнае вочна, талеркі з усім чым, густа, а міса са смажанай бульбай і да стала дном не дастае, лёгенька, усючыўшы, трымаецца абаруч, пакурчваецца. За сталом тая даўно не спазная цесната, радасць, калі сядзіць з людзьмі, бы наўмысла, блізка, плячо ў плячо — круга, відэльцы крыж-накрыж, «даставай, даставай!» — раз-пораз чуюш голас гаспадыні і смялееш, цяплееш. Толькі азірнешся на вялікую хату некалькіх праз плячо, шырока, паглядзіш, бы пльывуць у цесным вясёлым чаюне... Побач з крупніком талерка з мёдам, Толькі што пліснута, а выгладзе так сабе, шырока разлілася — снупа, па-даўнейшаму: не наеціся, а памачаць толькі. Што б гэта значыла? На нешта ж вяралася... У дарогу нам стары Ліхалап паставіць у сумку цэлы слоік злітнага мёду, а тут, за сталом, ён даваў падсвадому нам, маладым, памінальны знак тае меры, якая не давалае яму парушыць уклад жыцця чалавечна на зямлі: як бы ён багата ні жыў, чаго б ні меў, а салодкага — толькі памачаць.

Стары забавляў усіх, шуткаваў, пабудзе ў хаце і зноў даваўся на двор — зноў за маладом і цвікі. Стаяў распачаты гарам, стаяла блізка ў садку незаночная лазня, і каб табе дзе трасна ці палка, каб нітка ўсе шылася. Нешта латаў ён у сваёй душы, латаў. Мы ведалі: гора ў Ліхалапу — нядаўна пахавалі маладога нявестку, унучку Наташу забралі гадаваць да сябе. Засяваў стары поўнай жменняй сваю маркотную ніву. Ішоў наля суседа, сморгнуў сухога насення, кіннуў, ідуць сабе праз плот у гародчык, во і растуць малыя, белыя, дзювоціны. Праўда, ледзь намацаеш ужо пад нагой цвёрдае — машчонае чырвонае цэглае дарожку да ганка, што ад вуліцы. Зарасла ўжо малінікам, ад сынавага ясельна забіты ганак. І няма як расчыніць — нявесела.

«Га-а-а!» — нагой па падлозе, глядзечы на ўнучку, якая прымрала школьную форму, бы вызываў яе на «цыганачку»:

— Наташа-а! А ну пакажыся! Ой, трэба хутка высякаць малінік...

«І колькі ён жыць збіраецца?» — дзівацца яму ў вочы аднаўскоўчы. А мне і сум, і радасць пасля сустрэчы са старым Ліхалапам, бы нагаварылася ў сне з родным, даўно ўжо адышоўшым на той свет, чалавекам.

Вось жа, побач, толькі перагнуць з вуліцы да крэмы, і ўжо і духу ліхалапуўскага не чуваць, ніхто быццам і не чуў, што спрадвеку існавала, выпроцавалася бытавая сялянская зтыка, якую стары Ліхалап аберагае з астатніх сіл: чысціня добрай палавіны на кожны дзень, на свята — усё белым, з друбінкай сінькі, каб на галубовае заносіла, падушкі тады і прына глыбейшыя, а калі па белым ды цёмным наткана, пасцілка здаецца, як павыці-

наная; чысты панадворак і вуліца напраці хаты, а перад троіцай, напрыклад, ці на май накідаць пахнючага аеру не толькі ў хаце і на двары, — пад ногі, каб свята перайшло лёгенька, далікатна; і кветкі пад вокнамі ў гародчыку: і сабе відаць, і людзям... Дамы ж, пабудаваныя калгасам імя Суворава, стаяць тут, у Рэчані, як на выгане: абсцёбаныя вуглы, усюды вытаптаная лебда, аж зямля віхурыцца — ні кветкі, ні дрэўца. Што за жалоба, чаму так няма жывецца тут людзям, можа, і працавітым, можа, і харошым? Не знаёмілася, не ведаю. Затое добра памятаецца сустрэча з жылцамі саўгаснага двухпавярховага дома ў вёсцы Чырвоны Бераг Жлобінскага раёна.

Там людзі ўпрыгожвалі свой дом, нягэрабны, без панадворкаў, нязручны для вядзення

рая на руку, ёй лягчэй пераіначыцца ў гэтым недарэчным доме. Просіць выбачаць, што беспарадак у калідоры, але хіба гэта ад яе залежыць? І вёдры стаяць, і начоўні, і катлы, нагі няма дзе паставіць. Бо дом без двара... Антаніна вясковы чалавек, яна разумела двор, як частку свайго дома, дзе растуць дзеці, скаціна, дзе робіцца добрая палова ўсёй хатняй чорнай работы, дзе цянь і малому і старому. Выйшлі піскляты з яйна, абсохлі трохі — і на двор. Карова вярнула ся з поля, а ёй ужо памыі стаяць на дварэ ад раніцы, нагрэтыя на сонцы за ўвесь дзень, абстаіцца карова трохі, жвачка знойдзецца — і даць пара. Чаго ў хлэў лезці, падол пэцкаць? Можна падаць і на дварэ. Тут і цацкіла на паркане вісіць, і даўнка, адзежына сохне, тут і сячкарня стаяць ахрэн'е свінным рэзаць. Шчоту няма той патрэбе... А калія гэтага дома дзе курчыца пад'есці, там і нясецца. Лётае кожны за сваёй, не можа ўпільнавацца. Качкі тыя зусім дурныя, і па сённяшні дзень не ведалі, дзе чыі клятух. Жыла яна цяпер без двара ўжо не адзін год.

на папракалі старажылы жылцоў дома № 3. Тут яшчэ, як кажуць, жылі-бараніліся. А калі паглядзець, як жывуць людзі ў такіх самых васьмікватэрных побач, пабудаваных на некалькі гадоў раней? Выбітыя вокны ў калідоры, сухія кветкі ў гаршчэчках, бяздомнае кацяня, як на кароўніку, слупы рагазаў — цячэ страху, калія дома ні кветак, ні травы. Ходзіць старая жанчына са снапком сабранага зеленкаватага кмену, шукае, дзе б падторкнуць, паспаліць — і не знаходзіць. Другая — сядзіць калія клетухоў на цурбане, іншага месца, каб пасядзець, тут і не было. «Карову трымаеце?» — запыталася я, памятаю. «І не ўспамінаецца...» — адказала.

Баюся ўявіць, што, можа, даўно збыла Антаніна сваю ласкавую карову, і Любе ўжо

перспектыўную. Ніяк не забыцца на дзеда Мікшу, таксама з вельмі хвалёнага калгаса і багатага. Два разы, можна сказаць, гарэў дзед, бо два разы з месца на месца перасяляў яго старшыня... Хата ў вёсцы была не гатова, жыў Мікша яшчэ на хутары, сядзеў, пабудоваў. Чуе: са страхі сыплецца, цягнуць страху даюць баграмі. І ў хату не зайшлі павітацца... Успамінаў дзед без крыўды, разумеў так: час быў цяжкі, гарчы, дзе ты тут набярэшся далікатнасці, а калгасу, каб стаць на ногі, патрэбны новыя землі, вялікае поле. Хай сабе. Калі адмовіць старшыня даць каня, — трэба было сёе-тое перавезці з хутара ў вёску, — таксама «здужаў», не захаваў крыўды. Толькі перад людзьмі стыдаўся, збоку, як паглядзець, быццам і знямага да яго жыцця: ён жа і франтавік, і ў калгасе працуе шчыра, на такія работы яго ўвесь час ставяць, якія не надта пераправерыш, — на совесці ўсе трымаецца: і пры буртах, і скірды класці, і коней пасвіць. Па начы, каб людзі не бачылі, на сабе жэрдзе цягаў. Снег лёг, а ён усё яшчэ быў непабудаваўшыся, перайшоў з сям'ёй у халодную хату, на ім адзежа высыхала... Абжыўся на новым месцы, сад стаяў, сорок дрэў, заходзіць старшыня: «Трэба перасяляцца... Мая віна — не ў тым месцы пляц даў, я табе, Мікша, памагу, страт не панясеш». Быццам і ганаровая размова, супакойваў сябе дзед, сам старшыня зайшоў у хату, растулачы, што тут будзе будавання п'яціпавярховы жылы дом. Не запрасіў у яго паперыны, дзе б было тое аб'яцанне запісана. Слышліся на словы. Калі хата ўжо была перанесена, старшыня занатурыўся пляцці за сад, маўляў, пры перасяленні спатрэбіліся дадатковыя расходы, што перакрыла доўг. Будзе злавач старшыня, што столькі з дзедам бяды, а давалі ж і гатовую кватэру ў шматпавярховым доме, — не ўзяў, маўляў, у ёй толькі гультаю жыць — ні хлява, як мае быць, ні агарода. І людзі дзівіліся: на сямдзяткі васьмом годзе, аднаму, без жонкі, дзеці даўно жывуць сваімі сям'ямі, цяжка будавання і ці ёсць сэнс?..

Сядзеў, памятаю, дзед Мікша ў хаце (трэцяй па ліку), чыста пагаліўшыся, паглядзеў у акно на спраўны агарод, харошы панадворак. Ціха ў пакоях, не па-сямейнаму, але век тут не дажываўся, а ішоў сабе і ішоў, павольна, велічна. Гаспадар толькі што быў вярнуўшыся з фермы, дзе працаваў, даўно будучы на пенсіі, бо любіць, як ён сказаў, глядзець, як скаціна расце, як поле падымаецца. Любіць і ўсе тут. І ляжалі на шырокім стане, накуцця, выцягнутыя з-за абразоў, як святыя, памятная стужка заслужанага калгасніка, пасведчанне ветэрана працы, ветэрана вайны... Развітаўшыся з ім, міжволі шчыльна зачыняеш дзверы, каб часам не заляцеў яшчэ які-небудзь модны скразняк, не ўзвядзіў гэтага вечнага чалавек — не задзьмуў агонь вечнага ачага.

Не так даўно ўпэўніліся мы, што няма перспектыўных вёсак, пакуль там целліцца хоць адно жыццё. Не так даўно пагадзіліся кіраўнікі сельскай гаспадаркі з архітэктарамі, што трэба будавання ў вёсцы дамы сядзібнага тыпу, каб было ўсё неабходнае для вядзення гаспадаркі. Засталося толькі памяняць выхаваўчую методіку некаторых старшын. Даючы новы дом з сядзібай, ім бы пазваць гаспадара і гаспадыню ва ўрачыстае месца, каб яны, як да шлюбу, прыйшлі і ўрачыста паабяцалі самае найпершае, самае найдаўнейшае: будучы любіць дом, будучы шанаваць. І хай заступіцца наперад новаму дому і ў радасці і ў горы, як у старога Ліхалапа, белыя, дзювоціны малыя.

Тады і сцежкі да калгаснай работы, да людзей будзе вяселейшай.

ПРАБЛЕМЫ, МЕРКАВАННІ

Марыя ВАЙЦЯШОНАК

БЕЛАЯ МАЛЬВА

ЯКІ ДОМ ПАТРЕБЕН ВЯСКОЎЦУ!

гаспадаркі, мірыліся з усім гэтым, як маглі: сеялі кветкі, садзілі дрэвы, паваліўся плот, выпрасілі ў школе стары, не патрэбны штыкетнік, каб як абгарадзіцца, бо ўжо падымаліся, перабіраючы вушамі, слабочкі Аўсянікавых, пасаджаных не дзеля сям'я, а каб бачыць, як яны цвітуць. Але раптам саўгаснае начальства аб'явіла, што пусціць па агародах бульдозер, усё спляскае і залье асфальтам, маўляў, каб было прыгажэй. Меркавалася і хлявы перанесці на другі бок вуліцы, за чужыя хаты. А дзень маленькі, прыбяжыш дамоў з работы, як агню, ухопіш і бягом назад, хіба паспееш праз дарогу нацягаць корм? Ды пакуль данясеш зімой па сцюжы цяляці пойла, яно ўжо абледзянее. Вясной не дазвалялі сеяць каля дома, хадзілі людзі, як «гракі дурныя» (словы жылцоў), усё-ткі пасеялі некалькі праўда, пазней за ўсіх.

Дом, абы дзверы толькі адчыніў, па-суседску, як праз плот, пераклікаўся галасамі. Не вялася скаціна ў тых самых Аўсянікавых: пасадзілі курчыцу на качыныя яйкі — аніводнага не выйшла. Купілі інкубатарскіх, толькі трое выжыла, ходзіць, пужліва выцягнуўшы шыі, як пагарэльцы. Вось такая няўдача.

Не вялася скаціна і ў Антаніны Новікавай — хварэе, прападае. Хаця яна спрытнейшая ад усіх — трымае не толькі карову, але і цялушку. Жыла яна з мужам і трыма дзецьмі на другім паверсе. Памятала, як скэзалі ёй у канторы, калі кватэру давалі, маўляў, кватэра з усімі выгодамі, не прыносіць ваду, не выносіць ваду, ванна, туалет — усё на месцы. Тое, што другі паверх, а ў двары студні няма — аб гэтым не падумала: сёння, напрыклад, увайшла ў дом, назаўтра ўжо карову купілі. Два вядры за адным разам з кватэры не вынесеш — дзверы вузкія, шмат хады, пакуль управішся. Спавалася каналізацыя ад першага, можна сказаць, дня, кожны кубак памыў і несла на вуліцу... Цяжка карову трымаць, а без яе не можа, хаця за дзень, можа, і шклянкі малака не вып'е, але... Што гэта за таспаданыя без каровы, лічыла Антаніна. Муж Віктар, наглядзеўшыся на такую работу, хацеў прадаць карову, яна на рагах павісла, не дала.

Антаніна яшчэ маладая, сно-

жыла, нараноўчы, што дадумаўся ж нехта першым будавання такія гарадскія дамы па вёсках. Праўда, стаялі ўжо ў пакоі абалал сцяны некалькі неадрагіх драўляных крэслаў, абцягнутых перасцерагальна белым атласнымі чахламі. Бачыла яна такія чахлы на марціне, зняла гарадскую моду. Абзначалася ў душы пераборка, па адзін бок якой жыццё на гаспадарчы, працавітае, вясковае, а па другі — жыццё гарадскога тыпу, дзе ўсё ў паноры служыць для адпачынку. Яе суседка Ірачка Баранна спускалася з другога паверха ў ілхатку па яйкі ў атласны халаціку і белых басаножках. Тут ужо шчыра злось возме, калі запэцкаешся ненарокам. І гаспадарка ў Ірачкі, вядома ж, намнога была меншая, чым у Антаніны.

Дом фарміраваў сваіх жылцоў.

Антаніна бедала да каровай, бо любіла яе, маўляў, надта ж ласкавая, як збудзеш на чужыя рукі? Некаторыя трымалі толькі трусю — слабе-лі магнэсць да скаціны. Ці дастаткова для сямейнага бюджэта, жывучы ў вёсцы, адных трусікаў? Але ж былі маладыя сем'і, якія мелі толькі рабочую палучку, тыя часцей за ўсё спадзяваліся на дапамогу бачыцель, ездзілі па хэрчы ў горад. Жылі па-рознаму. Хаця аднолькава зносілі смехі, пагароду аднаўскоўцаў, якія жылі сваім дваром ды ў садку: маўляў, ні то гарадскія, ні то дэравенскія — бабылілі ў такіх выпадках смялей за ўсіх адказвала, баранілася Люба Арэшка.

Люба, можна сказаць, душа дома. Белыя косы, светлыя вочы, прарыстыя шкельцы завушніц. Глядзела, глядзела, што гэта робіцца: абсунуўся дом без рамонт. У бога дзён многа, ці, можа, ўсе дні сарокі пахватаці! Некалі і некалі цвіка забіць Ірачка, тая самая ў белых басаножках, мелу прынесла, муж Павел дзесьці дастаў распыліцель, сама рукавы закаса і ўвесь калідор выбеліла. Сама Люба, як котка, узлезла, страху правіла. Шмат чаго тут рабілася па яе прыкладзе талакой. Разам бульбу садзілі, самі паднялі каля дома дарожку, паставілі лаўку каля пад'езда. На паўлапаты ўсяго зямлі было не агародзе, калі ў дом увайшла, усё гліна і гліна — хоца родзіць, хоца не родзіць — самі мяшком зямлю насілі.

Не, што дарэмна то дарэм-

не хочацца садзіць кветкі, на агародзе Аўсянікавых не ветэрае вясёлы сцяжок сланечніка, і дом № 3 для знаёмых нам людзей стаў нямым, чужым. Каго тут з іх станеш прапрацаць? Сама бачыла, як, можна сказаць, білі іх па руках, адвучвалі ад работы на зямлі.

Вось прыехала да мяне маладая гасця з вёскі, з калгаса багатага, хвалёнага. Жыве яна ў новым калгасным доме з мужам і дзецьмі, з імі сваяроўна, ёсць і хлэў, і агарод, нармальны дом, які і патрэбен сельяніну. А яна, умо лёгшы спаць, у пацёмках раптам кажа: «Хату сваяроўна прадала...» Ведала я тую хату, цётка Наталя жыла ў суседняй вёсцы, там ужо вузлы шумелі, такая старая, вось-вось абсунецца. Сваяроўна туды хадзіла на свята, падлогу памые, акно адчыніць і сядзіць. Плот паваліўся, хата ўтрапеўшы... «Ну дык і што, што прадала?» — пытаюся. «Заедзеш, бывала, — адказвае, — слівы абтрасеш, траву сносіш... Усё ж некалькі смялей жылі б — хата ёсць. А гэта ж, новае, — кватэра, казёная завем. Калі што якое, старшыня адразу ў вочы чалавеку: «выганю!» А чалавек жа жывы: ці пасварыцца, ці не ўгодзіш, ці на лапу наступіш, адразу — вон! Усім спарадку так гаворыць, ніхто не адчувае сябе гаспадаром: і ў калгасе — не сабе, і дома — не сабе. Скажуць быў старшыня Вільчыну, каб на старым трантары трохі парабіў, той не згадзіўся, ухва-рзюся, бо ён у сваёй хаце сядзіць, а мужык мой, як купіць, павінен быў пайсці... І добры чалавек нядаўна з'ехаў ад нас. І добрыя кідаюць. Каму ж панаравіцца? Што ўжо стыдна было старшын, то ўжо стыдна...»

Вось чаму калія яе дома адна гліна. Дзверы перанасіліся, савіцкіца дзірна — кот улезе. Каб і на адну зіму і то трэба было б тое-сёе папраціць. Але няма настрою ў гаспадароў. Ды і лягчэй, пэўна, думаюць, будзе «распрагчыся» калі што: кінну і паехаў у другое месца, пусціўся наўцёкі — нішто не затрымае душу.

Добра ведаю: дысцыпліна ў гэтым калгасе ёсць, рабочых рук хапае, едуць з усіх канцоў (адны ў калгас, другія — з калгаса), але ўсе гэтыя здыбыткі з вялікай стратай, згубай спрадвечнага кволага пачуцця дому, без якога чалавек чужы не толькі ў калгасе, але і ў свеце, праўду кажуць, жабрак — абы пад'есці, абы пераначаваць.

Шмат намуштравалі яго, сельскага жыхара: то яму «шпакоўню» замест хаты, то клятух замест хлява, то яму перспектыўную вёску, то не-

— Алясь Андрэвіч, аматары беларускай літаратуры добра знаёмы з вамі, так сказаць, заочно. Па шматлікіх публікацыях у нашай рэспубліканскай перыядыцы, па вершах, якія змяшчаюцца ў газетах і часопісах. Нядаўна змаглі прачытаць вашу кніжку паэзіі «Лірычны пульт», што выпусціла выдавецтва «Мастацкая літаратура». Тыя ж, хто выпісае газету «Ніва», якая выходзіць у Беластоку, амаль у кожным нумары сустрапаюцца з А. Барскім як навукоўцам — гісторыкам літаратуры, даследчыкам фальклору, публіцыстам. Прынамсі, ваш агляд беларускай літаратуры — не палічыце гэтыя словы за камплімент — вызначаецца і глыбінёй аналізу, і шырынёй ахопу фактычнага матэрыялу. Па ўсім відаць, узаўважваючы старонкі гісторыі беларускага прыгожага пісьменства, вы мелі магчымасць неаднаразова наведваць нашу рэспубліку, працаваць у архівах. Гэты ваш прыезд таксама далёка не экскурсійны?

— Сапраўды, я неаднаразова прыязджаў у Беларусь. Першы раз наведваў рэспубліку ў далёкім ужо 1957 годзе, калі быў яшчэ маладым чалавекам. І вось на працягу гэтых больш чым трыццаці гадоў быў у вас шмат разоў. Цяперашні прыезд звязаны з маімі літаратурнымі і навуковымі клопатамі. Калі ж скажаць больш канкрэтна, прыезд гэты звязаны перш за ўсё з працай над укладаннем і перакладам на польскую мову кнігі вершаў для дзяцей сучасных беларускіх пісьменнікаў. Працую таксама над перакладам зборніка Максіма Танка «Ехаў казачнік Бай». Утрасаю, так сказаць, і справы з падрыхтоўкай падручніка для студэнтаў універсітэта «Гісторыя беларускай літаратуры». Хачу таксама абгаварыць з выдавецтвам «Беларуская Савецкая Эцыклапедыя» імя Петруся Броўкі планы супрацоўніцтва гэтай установы з кафедрай беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта ў галіне падрыхтоўкі беларуска-польскага і польска-беларускага слоўнікаў. Есць і жаданне пабываць у Беларуска-польскім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі. Тэма гаворкі, мяркую, будзе цікавай для абодвух бакоў: супрацоўніцтва з Беларуска-польскім грамадска-культурным таварыствам Польшчы.

— Як бачна з адказу, праграма цяперашняга вашага знаходжання ў Беларусі шырокая і разнастайная. Чым гэты вылікана?

— Перш за ўсё тым, што я з'яўляюся не толькі загадчыкам кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта, старшынёй Галоўнага праўлення Беларускага грамадска-культурнага таварыства, але і членам Нацыянальнай рады культуры, а таксама членам Агульнапольскага камітэта Патрыятычнага руху нацыянальнага адраджэння. Прымаю ўдзел у рабоце яшчэ некалькіх арганізацый.

— Вашаму працалюбству, Алясь Андрэвіч, можна толькі пазаздросціць. Энергія, мэтанакіраванасці ў рабоце таксама. Нашым чытачам цікава ведаць, што робіць на ніве супрацоўніцтва, узаема сувязяў і кантактаў паміж польскім і беларускім народамі кафедра філалогіі, якую вы ўзначальваеце? Што робіцца ў Варшаўскім універсітэце па вывучэнню і прапагандзе беларускай літаратуры

і З. Скібінская, абаранілі ў Беларуска-польскім універсітэце кандыдацкія дысертацыі. Значнай і важнай формай супрацоўніцтва, формай вельмі карыснай, сталі прыезды нашых студэнтаў у БДУ на семестраве навучанне, якое працягваецца пяць месяцаў. Такое навучанне праходзіць кожны

іншых раёнах Польшчы жыве прыблізна 300 тысяч беларусаў. Сам факт існавання беларусаў у Польскай Народнай Рэспубліцы нейкі час замоўчваўся. Але ў 1956 годзе польская дзяржава афіцыйна прызнала наяўнасць беларускай нацыянальнай меншасці. Тады ж і ўзніклі беларускае школьніц-

ўскай логіцы не з'яўляецца ў школах абавязковай. Таварыства шмат гадоў і змагаецца за тое, каб беларуская мова карысталася ў школе тымі ж правамі, якімі карыстаюцца іншыя прадметы.

Што тычыцца беларускага аматарскага руху, дык хачу падкрэсліць, што ў апошні час назіраецца свайго роду рэнесанс яго. Маюць выдатныя вялікія хоры ў Гарадку, у Бельску-Падляскім, у Гайнаўцы, Беластоку, а таксама дзесяткі хораў, якія ў многіх беларускіх вёсках усходняй Беласточчыны ўмела і ахвярна папулярны і беларускае савецкае песню, і мясцовую фальклорную традыцыю. Нашы гадавыя агляды «Беларуская песня» ў Беластоку сталі сапраўдным святам усіх беларусаў у Польшчы. Шырокую папулярнасць не толькі ў Польшчы, але і па-за яе межамі заваяваў эстрадны калектыў з Дубіноў пад Гайнаўкай.

— Пасляхова развіваецца ў Беласточчыне і літаратура. Аб гэтым, у прыватнасці, сведчыць і той факт, што яшчэ больш дзесяці гадоў таму назад у выдавецтва «Мастацкая літаратура» выйшаў калектыўны зборнік «Літаратурная Беласточчына», былі выдадзены кнігі асобных аўтараў-белавежаў.

— Бадай, найбольшы дасягненні Беларускага грамадска-культурнага таварыства і звязаны з літаратурным рухам. У 1958 годзе пры рэдакцыі газеты «Ніва» і галоўным праўленні БГКТ узнікла беласточкае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа». Членамі яго з'яўляюцца каля дзвюццаці чалавек. Яны выдалі каля сарака зборнікаў, правялі больш як тры тысячы аўтарскіх сустрэч. Аб узорнай творчасці белавежаў яскрава сведчыць тое, што во сем з іх прыняты ў Саюз польскіх пісьменнікаў. Думаю, што хутка будзе створана аддзяленне Саюза польскіх пісьменнікаў, членамі якога будуць выключна беларускія аўтары.

У чэрвені сёлета года плануем правесці ў Беластоку міжнародную навуковую канферэнцыю, прысвечаную творчасці аб'яднання «Белавежа».

— У якім стане кантакты белавежаў з Саюзам пісьменнікаў?

— Хачу ад свайго імя і ад імя маіх сяброў шчыра падзякаваць усім тым савецкім таварышам і ўстановам, якія ідуць нам на сустрэчу ў выдавецкай справе. Кожны выхад на беларускага чытача з'яўляецца для нас вялікай радасцю. Апрача прыгаданай «Літаратурнай Беласточчыны», выйшлі кніжкі Віктара Шведа, Сакрата Яновіча, а таксама дзве мае кніжкі. Запланаваны да выдання зборнікі Яна Чыквіна, Віктара Шведа і Васіля Петручка. Са свайго боку мы надручым (Заканчэнне на стар. 6).

ПА ЗАКОНАХ ІНТЭРНАЦЫЯНАЛІЗМУ

МЯЖА, ЯКАЯ НЕ ПАРДЗЯЛЯЕ

На пытанні нашага карэспандэнта адназвае навуковы, грамадскі дзеяч і літаратар, загадчык кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта, старшыня Галоўнага праўлення Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы Аляксандр **БАРШЧЭВСКІ** (Алясь **БАРСКІ**).

— шырэй — беларускай культуры ўвогуле? Наколькі пленыя вашы ўласныя кантакты з беларускімі калегамі — навукоўцамі і пісьменнікамі?

— Кафедра беларускай філалогіі ў Варшаўскім універсітэце ўзнікла яшчэ ў 1956 годзе і па сённяшні дзень з'яўляецца адзінай падобнай кафедрай за межамі Савецкага Саюза. Зразумела, што з першага дня яе існавання мы адчулі значную падтрымку і дапамогу з боку БССР. Атрымалі не толькі вялікую колькасць кніг, газет, часопісаў, падручнікаў, а і нават так званы камбайн «Беларусь», што складаўся з тэлевізара, радыёпрыёмніка і праігравальніка... Аднак найлепшым сведчаннем увагі да нашай работы, жаданнем дапамагчы практычнымі парадкамі стаў прыезд у Польшчу выкладчыкаў, спецыялістаў-навукоўцаў, сярод якіх былі дацэнты М. Бірыла, В. Тарасаў, А. Жураўскі і П. Мазанік, што на працягу некалькіх гадоў чыталі ва ўніверсітэце курсы гісторыі беларускай літаратуры і граматыкі беларускай мовы. Вучылі яны не толькі студэнтаў, але і нас, на той час яшчэ маладых і нявольных беларусаў.

Немалаважна і тое, што ўсе навуковыя супрацоўнікі кафедры змаглі прыехаць у Беларусь на стажыроўку альбо ў аспірантуру. Некаторыя з нашых калегаў, як, скажам, Я. Глушкоў-

ны наш трэці курс.

Пабывалі ў нас таксама пісьменнікі П. Панчанка, А. Лойка, У. Казьбяржук, А. Мальдзіс, І. Навуменка, Я. Брыль, навукоўцы В. Казлова, Л. Шакун і многія іншыя. Сустрэчы з імі надоўга засталіся ў памяці як нашых студэнтаў, так і навуковых супрацоўнікаў.

У апошнія два гады навукоўцы нашай кафедры інтэнсіўна працуюць над стварэннем беларуска-польскага слоўніка. Задача гэтая складаная і, безумоўна, зойме яшчэ шмат часу. Мы здалі апрацаваць толькі першы том «Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы». Як вядома, ён выйшаў у пяці тамах (шасці кнігах), таму няцяжка ўявіць аб'ём далейшай работы. Думаю, што магло б паскорыць вырашэнне гэтай няпростай задачы супрацоўніцтва нашай кафедры з беларускімі мовазнаўцамі.

— Алясь Андрэвіч, калі ласка, ахарантарызуйце асноўныя накірункі дзейнасці Беларускага грамадска-культурнага таварыства...

— БГКТ, як і кафедра беларускай філалогіі ў Варшаўскім універсітэце, існуе з 1956 года, а гэта значыць дзейнічае ўжо трыццаць другі год. Магчыма, не ўсе чытачы «ЛіМа» ведаюць, што ва ўсходняй частцы Беласточчыны і ў многіх

ва, штотыднёвік «Ніва», спецыяльныя беларускія перадачы ў праграме беласточкага радыёвяшчання.

Беларускае грамадска-культурнае таварыства з'яўляецца арганізацыяй, якая тратуе як прыярытэтным наступным галіны дзейнасці: беларускае асветніцтва, беларуская мастацкая самадзейнасць, літаратурны рух, Беларускае краязнаўчы музей у Гайнаўцы.

У кожнай з гэтых галін ёсць і дасягненні, і свае цяжкасці. Вядома, як нялёгка ў сённяшнім свеце рэалізаваць тыя ініцыятывы, якія галоўным чынам абпіраюцца на духоўнасць і энтузіязм, а не на грошы. Есць яшчэ і іншыя цяжкасці. Вынікаюць яны, калі можна так сказаць, з недастаткова развітай свядомасці беларусаў, з іх схільнасці да асіміляцыі.

Гаворачы ж аб школе, з прыкрасцю магу сказаць, што калі п'ятнаццаць гадоў назад вывучэннем беларускай мовы было ахопена больш чым дзесяць тысяч вучняў, дык сёння — усяго каля чатырох тысяч чалавек. Зразумела, што прычына таму не толькі ў паслабленні беларускай патрыятычнасці. У Польшчы хутка старэе і пусцее беларуская вёска. Адмоўна сказваецца і тое, што беларуская мова насуперак

ЛІСТ У РЕДАКЦЫЮ

ПЕРШ ЧЫМ СТАВІЦЬ АПОШНЮЮ КРОПКУ

Газета «Известия» яшчэ раз вярнулася да пытання пра Сіманаўскія чытанні ў Магілёве: апублікавала пісьмы А. Вазнясенскага і Р. Барадуліна, паводле якіх вінаватым у тым, што чытанні не адбыліся, з'яўляецца ўсё ж кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў Беларусі. Колькі праўды і справядлівасці ў гэтым абвінавачванні — прашу чытачоў паглядзець разам. Чытаем: «Гаворылось о Симонівскіх чтєніях і на засєданиі секретаріата СП Белоруссии 21 августа 1987 года — вел это заседание Нил Гилевич, присутствовали автор письма в редакцию Максим Танк, Виктор Козько, Эрнст Ялугин, другие видные белорусские писатели...» Як дакладна і як упэўнена — ну проста нібы з пратакола спісана! А між тым, з 4 па

27 жніўня Ніл Гілевіч быў у адпачынку ў Доме творчасці «Кактэбель». Як ён мог з Крыма кіраваць пасяджэннем сакратарыята ў Мінску — відаць, толькі ініцыятыва ўсёй гэтай шуміхі ведаюць. Гэта — па-першае. Па-другое, калі на сакратарыяце прысутнічаў Максім Танк, то весці пасяджэнне я не мог — такога ніколі не было: па нашай пераўраўнаважанай традыцыі пасяджэнні я вёў толькі тады, калі старшыня праўлення адсутнічаў. Праўда, і Максім Танк таксама не мог 21 жніўня быць на сакратарыяце, бо знаходзіўся ў адпачынку і далёка ад Мінска. Але ж, мабыць, таварышы, якія інфармавалі А. Вазнясенскага, ведаюць лепш... На Савецкае па беларускай літаратуры ў Маск-

ратар СП БССР не былі, але калі там гаварылася пра Усеаюзна-ныя Сіманаўскія чытанні, то няўжо прадстаўнікі СП БССР запырчалі супроць іх правядзення? Напэўна, яны казалі: «Прымайце рашэнне, а што залежыць ад нас — тое мы зробім...» Запіс радыёмаста Масква—Мінск адбыўся, піша А. Вазнясенскі ў чэрвені, але ж у эфір перадача пайшла толькі праз паўгода, калі вызначаны для чытанняў час прайшоў і калі ў «Известиях» ужо былі апублікаваны вершаваныя радкі, паводле якіх, па віне беларусаў «пепел Симонова Константиана из земли вылетает назад», вылятае быццам таму, што Сіманаў — «не наш»... (І гэта — не абраза для народа, які засведчыў свой інтэрнацыяналізм перад усім светам? Дык а што ж тады, скажыце на міласць, трэба лічыць абразамі?)

Шкада, што і пасля пераканаўчага адказу Максіма Танка А. Вазнясенскі легкаверна пайшоў за непраўдзівай інфармацыяй сваіх дарадчыкаў. Праўда ёсць праўда, і ні з'едлівы ліст у рэдакцыю Р. Барадуліна, ні выказаная ў асабістым пісьме падтрымка-падзяка І. Чыгрынава тут не дапамогуць.

Р. Барадулін услед за А. Вазнясенскім іранізуе над бюракратызмам у СП БССР: слова ім, ці бачыце, мала, дайце паперу. Справа, аднак, не ў схільнасці кіраўніцтва СП БССР да бюракратызму, а ў тым, што трэба паважаць самімі ж пісьменнікамі ўстаноўлены парадкі. Калі Сіманаўскія чытанні задуманы як Усеаюзнаныя (а гэта іменна так, і А. Вазнясенскі піша: «Всесоюзные...») — дык, калі ласка, давайце і арганізоўваць іх на ўсеаюзнам узроўні, як таго заслугоўвае выдатны пісьменнік. Наконт любога ўсеаюзнага літаратурнага мерапрыемства абавязкова прымаецца рашэнне сакратарыята СП БССР — гэта агульнае правіла, якое ведаюць кіраўнікі СП усіх рэспублік, і правіла, відаць, разумнае, справядлівае — наўрад ці трэба тут бачыць правую бюракратыю. Кіраўніцтва СП БССР не магло сказаць «не» на прапанову прэсцыі Сіманаўскія чытанні. СП БССР быў гатовы — як і заўсёды, як і кожны раз з іншай нагоды! — падключыцца, дапамагчы ў арганізацыі чытанняў. Чаму ж маскоўскія таварышы, у тым ліку і сакратар СП СССР А. Вазнясенскі, не ўзяліся ажыццяўляць гэтую ідэю, нават

не вынеслі пытанне на сакратарыят СП СССР, а пасля, калі час прайшоў, спыхаліліся і сталі шукаць вінаватых? Дзеля чаго і ў імя чаго падмываецца шум і муціцца вада? Хіба для гэтага нам дадзена права на галоснасць? Няўжо хто-небудзь думае, што такім чынам можна паспрыяць выхаванню пашаны да памяці слаўных імён у гісторыі нашай айчынай літаратуры?

І так, ва ўсеаюзнай прэсе далі зразумець, што больш спрачацца па гэтым пытанні няма чаго — апошняй кропкай хай стане правядзенне Сіманаўскіх чытанняў. Не сумняваюся, што яны будуць праведзены. І, канечне ж, з удзелам беларускіх пісьменнікаў. Есць і іншыя добрыя задумы: у прыватнасці, у ліпені месяцы, у 47-ю гадавіну абароны Магілёва, правесці на Буйніцкім полі пэтрычны мітынг, прысвечаны памяці герояў Вялікай Айчынай.

Але як быць з тым, што на ўсю краіну праз паважаную газету разышліся беспадстаўныя абвінавачванні?

НІЛ ГІЛЕВІЧ.

МЯЖА, ЯКАЯ НЕ ПАДЗЯЛЯЕ

(Зананчэнне.
Пачатак на стар. 5).

кавалі сотні, калі не тысячы твораў беларускіх савецкіх пісьменнікаў у «Ніве», у «Беларускіх календары», у падручніках, якія пішам для тых беларускіх дзяцей, што вывучаюць родную мову ў польскіх школах...

Як беларускі паэт у Польшчы, і як старшыня Беларускага грамадска-культурнага таварыства вельмі шкадую, што наша арганізацыя не мае пакуль што права самастойна запрашаць у Польшчу беларускіх савецкіх пісьменнікаў. За тое права будзем змагацца. Гэта дасць магчымасць пашырыць і паглыбіць нашы кантакты. Зрэшты, гэта тычыцца не толькі сувязяў паміж пісьменнікамі. БГКТ імкнецца да таго, каб атрымаць права самастойна арганізоўваць экскурсіі сваіх літаратараў у Беларусь. Тым больш, што падобнае права ёсць у Таварыства польска-савецкай дружбы, маладзёжных і турнцкіх арганізацый.

— У Беларускай «Ніве» часта называецца беларускі краязнаўчы музей у Гайнаўцы. У якім стане знаходзіцца яго будаўніцтва?

— Беларускі музей у Гайнаўцы — найбольш аўтарытэтная і прэстыжная галіна дзейнасці БГКТ. Гэтая салідная ўстанова культуры будзе складацца з трох вялікіх асобных будынкаў агульнай плошчай 2700 квадратных метраў. Першы з іх, плошчай у 960 квадратных метраў, пабудаваны ўжо. Для другога ўзведзены фундамент. Агульны кошт пабудовы каля 200 мільёнаў злотых. Трэцюю частку ад гэтай сумы уносяць беларусы — як непасрэдна грашовымі ўзносамі, так і сваім укладам у будоўлю.

Не толькі беларусы з Беларускай, але і з ўсёй Польшчы, і нават свету працягваюць вялікую зацікаўленасць у гэтай справе, уносяць грашовыя сродкі. На сённяшні дзень сабрано ўжо каля 8 мільёнаў злотых, каля 5,5 тысячы долараў. Нас радуе і тое, што прыйшлі і першыя 200 рублёў з Савецкай Беларусі. Ад імя камітэта пабудовы вельмі дзякую ўсім, хто ўнёс і мае намер унесці свае ахвяраванні ў нашу супольную справу — Беларускі музей у Гайнаўцы. У будучым разлічваем на дапамогу беларускіх савецкіх мастакоў у афармленні будынкаў музея.

Хачу падкрэсліць, што Беларускае грамадска-культурнае таварыства пільна сочыць за падзеямі, якія адбываюцца ў Савецкай Беларусі. І не толькі сочыць, але і прапагандуе галоўныя напрамкі і ідэі перабудовы сярод беларускай нацыянальнай меншасці Польшчы. Лічу, што гэта з'яўляецца адной з форм рэалізацыі праграмы БГКТ, якое дружбу з БССР разумее як аснову нашай дзейнасці. А ўвогуле хачу сказаць, што Беларускае таварыства прагне жыць тым, чым жыве беларуская грамадскасць у Польшчы і хоча быць выказнікам яго патрэб, імкненняў і клопатаў.

— Аляксандр Андрэвіч, а цяпер яшчэ колькі слоў пра вашу асабістую творчасць. Прагадаецца ваш папярэдні зборнік «Мой бераг», выпушчаны выдавецтвам «Мастацкая літаратура». Гаворачы аб сваіх вытоках, вы ў адным з вершаў прызнаваліся:

Я сын зямлі беластоцкай,
і іншай мне маці не трэба,
там сосны высока-высокія
ад зямлі да блакітнага неба.
Там рэчкі сінія-сінія
І ветры з далонямі іволыя
б'юць па зялёнай краіне,
як сябры, заўсёды вясёлыя.
Там сонца прыходзіць у дрэвы,
і дрэвы да сонца імкнуцца,
і вабіць краіна нас спевам,
і прасіць і прасіць вярнуцца.

Любоў да роднай беластоцкай зямлі, відаць, і прывяла да жадання самому пісаць вершы? Калі вы напісалі свой першы паэтычны твор? Нанолькі тыя першыя паэтычныя матывы

знайшлі працяг у далейшым фарміраванні вашай творчай індывідуальнасці?

— Маё нараджэнне як паэта звязана з маім першым знаходжаннем у Беларусі. Закончыўшы Лодзінскі ўніверсітэт, я паставіў сабе заданне вывучаць беларускую літаратуру і ў сувязі з гэтым прыехаў на навуковую стажыроўку ў Мінск. Седзячы ў бібліятэцы імя У. І. Леніна, сутыкнуўся з невядомай мне творчасцю Уладзіміра Дубоўкі, Язэпа Пушчы і малавядомай паэзіяй Максіма Багдановіча. Сутыкненне гэта мела для мяне характар адкрыцця новага свету. Я апынуўся ў няпростай сітуацыі, у якой... не мог не пісаць. Якраз у Мінску напісаў свае першыя вершы, якія выслаў у Беласток, у «Ніву». Прызнаюся, што баяўся «кампраметацыі» і таму падпісаў свае вершы псеўданімам — Барскі. Хачу сказаць, што мой псеўданім не мае ў сабе, як гэта ёсць у многіх беларускіх пісьменнікаў, ідэянага сімвалікі. Узнік ён з майго прозвішча, з якога я выкінуў у сярэдзіне «шчэў...». Схаваўся пад псеўданімам таму, што не хацеў нікому і нідзе прызнавацца, што Барскі гэта Баршчэўскі — на той выпадак, калі б рэдакцыя адмовілася друкаваць мае вершы. Сталася аднак па-другому, і вершы былі апублікаваны ў «Ніве» пад псеўданімам Барскі. І так ужо засталася, мабыць, на ўсё жыццё. Выдаў я дагэтуль наступныя зборнікі: «Белавескія матывы», «Жнівень слоў», «Блізкасць далёкага» у Польшчы, два зборнікі ў Мінску — «Мой бераг» і «Лірычны пульс». Дадам яшчэ, што пераклаў на польскую мову і выдаў чатыры вялікія тамы ўсходнеславянскай фальклорнай прозы: два тамы беларускай, том рускай і том украінскай.

А што датычыцца значэння першых твораў у фарміраванні маёй паэтычнай індывідуальнасці, дык хачу сказаць, што ад далёкага 1957 года па сённяшні дзень упала многа з п'едэсталаў тых ідалаў, якім малілася мая маладосць. Аднак у асноўным я сёння не здраджваю тым паэтычным ідэалам, якія калыхалі маю паэтычную калыску ў 1957 годзе. Праўда, сказанае не датычыць паэтычных форм. Старой архітэктоніцы здраджваю я не раз і, мабыць, здраджу ў будучым.

— Паэт А. Барскі «не перашидае» А. Баршчэўскаму вучонаму?

— Сутыкаюцца не толькі Барскі-паэт з Баршчэўскім-даследчыкам. Умешваюцца ў спрэчку яшчэ Барскі-публіцыст і Баршчэўскі-дзеец, і Баршчэўскі-селянін. Ужо каля трох гадоў змяшчаю ў «Ніве» кожны тыдзень фельетоны ў рубрыцы «На мяжы». Многа часу займае мая праца на баспаўскай васьмігектарнай гаспадарцы ў Бандарах (гэта ў 50 кіламетрах ад Беластока, і ў 10 кіламетрах ад польска-савецкай дзяржаўнай мяжы). Прызнаюся вам, што парасткі пасяянага мною збожжа, народжанае цяля ці ягня і нават вылупленое з яйка кураня радуюць мяне не меней, чым мною напісаныя вершы. Думаю, што і верш, і навуковы артыкул, і ўдзячнае выступленне перад сародзічамі, і публіцыстычны фельетон, і накішны пракос, ці сноп збожжа — усё гэта дзее адной і той самай духоўнай ці фізічнай чалавечай патэнцыі. Несумненна праявы гэтыя часам пасварваюцца паміж сабою, але пры гэтым і складаюцца ў адну згодную сям'ю. Не, не перашкаджаюць яны мне. Наадварот, памагаюць мне напружана жыць і, спадзяюся, будучы і надалей мне спадарожнічаць да скону дзён.

Інтэрв'ю ўзяў
Аляксандр МАРЦІНОВІЧ.

РАЗМОВУ пра вобраз Каліноўскага ў літаратуры распачаў Г. Кісялёў. Вобраз Каліноўскага зафіксаваны ў многіх мемуарах, не менш шанцавала яму і ў мастацкай літаратуры, гаварыў даследчык. Першыя творы з'явіліся адразу пасля гібелі Каліноўскага. Праўда, напачатку гэта былі творы суседніх літаратур, рускай і польскай. Так, многа старонак прысвечана К. Каліноўскаму ў дылогіі У. Крastoўскага «Крывавы пух» (1874 г.).

шы, прысвечаныя К. Каліноўскаму. У раманах, напрыклад, выдатна адлюстраваны і партрэт Каліноўскага, і яго радавод. Але, напэўна, для нас на доўгі час застаецца таямнічай, чаму галоўным героем гэтага рамана з'яўляецца выдуманая персанаж Аляксандр Загорскі, а не Кастусь Каліноўскі. Тут ёсць над чым думаць многім пакаленням даследчыкаў, закончыў Г. Кісялёў.

Мне Каліноўскі ўяўляецца пачынальнікам новай белару-

былі і свае выдаткі, бо частка шляхты адварнулася ад паўстання, затое на Гродзеншчыне Каліноўскаму ўдалося паслужыць сялян за сабой. Мне б хацелася, гаварыў А. Мальдзіс, да пераліку кніг, выдадзеных пасля паўстання і названых Г. Кісялёвым, дадаць яшчэ кнігу Валодзькі, выдадзеную ў Львове, дзе аўтар распавядае, як летам 1863 года Каліноўскі прыязджаў у Пінск. Гэта можа быць і вымысел, але аўтар мог мець для свайго

Наш помнік пачынальніку

150-годдзю з дня нараджэння Кастуса Каліноўскага і адлюстраванню вобраза вялікага рэвалюцыянера ў мастацкай літаратуры было прысвечана сумеснае пасяджэнне секцыі паэзіі і прозы СП БССР і Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР. Адкрыў і вёў творчую сустрэчу старшыня бюро секцыі прозы В. Адамчык.

Агульная накіраванасць твора была нігілістычная, гаворыць Г. Кісялёў, але да вобраза Каліноўскага аўтар ставіцца з пэўнай сімпатый. Цікава, што Крastoўскі вучыўся ў Пецярбургскім універсітэце ў той самы час, што і Каліноўскі, напэўна, яны былі асабіста знаёмымі. Менавіта з гэтага твора ідзе мянушка Каліноўскага — Васіль Світка, у сапраўднасці ў дакументах такі псеўданім Каліноўскага не зафіксаваны. У 1870 годзе ў Львове выйшаў і твор польскай літаратуры, дзе таксама выдатна прадстаўлены Каліноўскі. Аўтар гэтага твора — Еліцкі. Каліноўскі ў творы прадстаўлены ў выглядзе літоўскага (беларускага) селяніна, адлюстраваны яго спрэчкі з папачнікамі, сярод апанентаў, дарэчы, і Серакоўскі. У беларускай літаратуры імя Каліноўскага з'явілася досыць позна, гаворыць даследчык. Паўстанне 1863 года стала мяжой у развіцці нацыянальнага руху. Пасля паўстання беларусам трэба было сабрацца з сіламі, каб працягнуць справу адраджэння нацыянальнай літаратуры. У гістарычнай перспектыве сёння мы бачым ідэіны працяг справы Каліноўскага: гэта дзейнасць Багушэвіча, Цёткі, Купалы, Коласа. Але цікава, што вобраз Каліноўскага ў нашу літаратуру прыходзіць са спазненнем. Я. Карскі, напрыклад, у сваёй працы згадвае Каліноўскага, але паўстанне ён ацэньвае як непатрэбнае для беларускага народа. Постаць Каліноўскага ўпершыню пачынае прымервацца да беларускай нацыянальнай традыцыі ў творчасці М. Багдановіча. Можна знайсці пэўныя згадкі пра Каліноўскага і ў М. Гарэцкага. Але сапраўднае адкрыццё асобы Каліноўскага належыць часопісу «Гоман». Потым даследчык засяродзіўся на адлюстраванні вобраза Каліноўскага ў беларускай савецкай літаратуры. У прыватнасці даследчык адзначыў, што раман «Каласы пад сярком тваім» з'яўляецца своеасаблівым помнікам эпохі Каліноўскага. Караткевіч, як ніхто іншы, валодаў матэрыялам гэтай эпохі, пра што сведчаць і раман яго, і трагедыя, і вер-

скай прозы, распачаў сваё выступленне А. Мальдзіс. Да «Мужыцкай праўды» Каліноўскага ў беларускай літаратуры былі добра прадстаўлены жанры паэзіі і драматургіі. З прозы можна назваць толькі «Кручаную бабу» А. Плуга, але ў нас няма ўпэўненасці, што гэта аўтэнтычны, а не перакладны твор, гаварыў даследчык. «Катэхізіс» і «Лемантар», якія былі выдадзены да паўстання 1863 года — гэта таксама не мастацкая проза. А вось «Мужыцкая праўда» — гэта ўжо мастацкі пачатак нашай прозы. Пазней будзе і «Тралялёначка» Багушэвіча, і іншыя творы. Па сутнасці, «Мужыцкая праўда» — рытмізаваная проза. Каліноўскі шырока карыстаўся вобразамі з сялянскага жыцця, і таму ёсць падставы меркаваць, што гэты твор стылізаваны. Напрыклад, мы доўгі час лічылі, што Каліноўскі варты асуджэння за ідэалізацыю мінулага. Але ж гэта ідэалізацыя свядомая, бо адмаўленню трэба было супроцьпаставіць нейкі ідэал. І гэты ідэал Каліноўскім пераносіўся ў мінулае, бо гэта адпавядала сялянскаму светапогляду. Гэтым у пэўнай ступені тлумачацца і шматлікія звароты да бога, і спадзяванні на «пранузца». Усё гэта рабілася дзеля таго, каб мацней прамаўляць да сялянскай свядомасці. І несумненна, нас не павінна бянтэжыць слова «маскаль», бо пад гэтым словам Каліноўскі ніколі не разумееў рускага народа, падкрэсліў А. Мальдзіс. Каліноўскі з'яўляецца пачынальнікам і нашай журналістыкі, бо да гэтага часу былі толькі спробы выдання газет на беларускай мове. І што для нас найважней, зазначыў А. Мальдзіс, дык гэта тое, што Каліноўскі — пачынальнік беларускай рэвалюцыйна-дэмакратычнай думкі. Тут можна прыгадаць і Ф. Савіча, і Ю. Бакшанскага. Але ж з Каліноўскім памірае адна эпоха і нараджаецца другая. Сваім зваротам непасрэдна да селяніна Каліноўскі спрыяў станаўленню крытычнага рэалізму ў беларускай літаратуры. Ён адзін з першых усвядоміў неабходнасць спалучэння нацыянальна-вызваленчых і сацыяльных задач. У такім падыходзе, праўда,

сцверджання пэўныя падставы. Што ж да асобы Каліноўскага, то яго постаць належыць тром народам. Адзямліць Каліноўскага ад польскага і літоўскага нацыянальна-вызваленчага руху нельга і наўрад ці трэба, падкрэсліў вучоны. У атрадах Каліноўскага былі побач з беларусамі і літоўцамі, і палякамі. Нездарма ж пасля пакарэння Каліноўскага смерцю ў Жмудзі сярод сялян хадзілі чуткі, што ў Вільні загінуў апошні літоўскі кароль. Што да Караткевіча, гаварыў А. Мальдзіс, то ў яго быў своеасаблівы культ Каліноўскага. Несумненна, што Каліноўскі павінен быў стаць галоўным героем твора Караткевіча, але, як мне здаецца, пісьменнік адчуваў сабе псіхалагічна неспадрыхтаным да гэтага, закончыў А. Мальдзіс.

Нядаўна я перачытваў «Мужыцкую праўду», працягваю гаворку Я. Брыль. Я хачу падтрымаць думку А. Мальдзіса: у асобе Каліноўскага наша літаратура згубіла вялікага пісьменніка. Вазьміце яго мову, гаварыў Я. Брыль, тут ёсць такія залаткі, што проста здзіўляе. «Збіраць грошы на іх стайні, псярні і курвы» ці «І ён пайшоў бы ў паўстанне, каб мог знайсці якую качаргешку» і г. д. Каліноўскі быў не з беднай сям'і, прадаўжаў Я. Брыль, ён вырас пад непасрэдным уплывам рускай і польскай моў, але ж якое адчуванне ў яго беларускага слова. Г. Кісялёў сказаў, што ў 30-я гады ў літаратуры быў перапынак у асвятленні вобраза Каліноўскага, але ж яго не было ў літаратуры Заходняй Беларусі, адзначыў Я. Брыль. Варта прыгадаць паэмы М. Машары і М. Танка. Што да Караткевіча, то, на маю думку, гаварыў Я. Брыль, рабіць Загорскага цэнтральным героем было лягчэй, бо каб пісаць гістарычны раман пра Каліноўскага, трэба было дасканала ведаць тагачасны быт і Літвы, і Польшчы, і Пецярбурга. А гэта ж не так проста ў нашых умовах.

Адмаўляць наяўнасць вялікага таленту ў Каліноўскага нельга, сказаў І. Чыгрынаў. Ён павінен стаць у нашай літара-

ЗРАЗУМЕЦЬ СУСЕДА

Спрадэку казалі ў народзе, што лягчэй палюбіць увесь свет, чым свайго суседа. Каб палюбіць — трэба зразумець, а каб зразумець, трэба ведаць мову.

Менавіта дзеля гэтага сабраліся 15 студзеня ў Рызе 25 будучых перакладчыкаў з латышскай, а пакуль што — слуша-

чоў падрыхтоўчага аддзялення Латышкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П. Стучкі. Ініцыятарам стварэння такой інтэрнацыянальнай групы прадстаўнікоў розных рэспублік быў Саюз пісьменнікаў Латвіі. І хоць выкладчыкі ўніверсітэта сутыкнуліся з вялікімі цяжкасцямі, бо гэтая спроба — эксперы-

ментальная, першая ў СССР, але Міністэрства вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі Латвіі падтрымала творчы саюз.

Сімвалічна, што наш прыезд сулеў па часе з нарадай партыйнага, савецкага, гаспадарчага і прафсаюзнага, камсамольскага актыву рэспублікі па пытаннях удасканалення інтэрнацыянальнага выхавання. Першы сакратар ЦК Кампартыі Латвіі Б. К. Пуга прызнаў, што праблемы ў міжнацыянальных адносінах збіраліся доўгімі га-

ПАМ'ЯЦЬ НЕ БЫВАЕ НА ПРЫВАЛЕ

Паўлюку ПРАНУЗУ — 70

туры на належнае месца. Але я асабіста лічу, што Каліноўскі ў першую чаргу вялікі публіцыст.

Постаць Каліноўскага такая шматгранная, зазначыў М. Ароўка, што пісьменнікі заўсёды будуць шукаць разгадкі яго таямніцы. У сваёй праграме Каліноўскі дэклараваў «зямлю сялянам, мовы народам». Спадчыннасць гэтай прагрэсіўнай рэвалюцыйнай лініі адчуваецца і ў паэме М. Танка. Вялікая заслуга М. Танка, што ён сваёю паэмай запоўніў пэўны прагал у нашай літаратуры. Што ж да А. Куляшова, працягваў М. Ароўка, то ён у адрозненне ад Караткевіча зацікавіўся больш драмай душы ў сваёй паэме «Хамуціус». Але мне здаецца, што драма гэтая сацыяльная. Праблема зямлі і праблема размежаванасці, якія праходзяць праз увесь наш нацыянальны лёс. Праблема асабістага шчасця таксама вельмі цікава вырашана ў паэме А. Куляшова.

Ідзі!.. Не я цябе кляню.
А дзеці, што наханнем
не зачаты,
А сонца, што ўставала
над зямлёй,
Калі мы цалаваліся з табой
На паграбні каля зычлівай
хаты,
Вяселле, што тады не знала
бед,
Грымоты, пад якімі
танцавала
Я, плачучы, цябе правёўшы
ў свет!
Яшчэ клянне цябе твай
кожны след,
Які пасля дажджу
я цалавала....

Мне здаецца, што ў вершы Каліноўскага няварта пад Марыскай разумець Беларусь, як лічаць некаторыя, гаварыў М. Ароўка. Бо раней жа Каліноўскі не хаваўся звартаўся да беларускага народа. У нашай літаратуры ёсць паэмы, ёсць добрыя вершы пра Каліноўскага, у прыватнасці А. Раванава і В. Зуёнка, за намі застаецца раман пра яго ў серыі «ЖЗЛ», закончыў сваё выступленне М. Ароўка.

Мне здаецца, што ў сакавіку гэтага года неабходна на ўрадавым узроўні адзначыць юбілей К. Каліноўскага, а таксама аб'явіць конкурс на стварэнне помніка і перавыдаць працы, прысвечаныя паўстанню 1863 года. У прыватнасці А. Смірнова, Г. Кісялёва, У. Ігнатюскага, скажаў Я. Янушкевіч.

Мы павінны знаёміцца і ўлічваць даследаванні і матэрыялы апошніх гадоў, якія выходзяць у Польшчы і іншых краінах, прысвечаныя гэтай пытанню, гаварыў М. Танк. Сёння ўжо даказана, што паўстанне ў пэўнай ступені свядома было паскорана царскім урадам, зазначыў пісьменнік.

Лепшым помнікам Каліноўскаму было б прызнанне яго ў школе, скажаў Р. Родчанка. Ва ўкраінскай і рускай школах дакастрычніцкі перыяд вывучаецца 2 гады, у нас толькі ў 8-ым класе, і ніводная гадзіна не прысвечана К. Каліноўскаму. «Мужыцкую праду» можна ж вывучаць як узор публіцыстыкі XIX ст., зрабіўшы адпаведны адаптаваны варыянт.

Юбілей Каліноўскага зноў высветліў усе нашы праблемы, адзначыў Н. Гілевіч. Рэдакцыя «Маладосці» і Я. Януш-

кевіч зрабілі вялікую справу, надрукаваўшы «Мужыцкую праду». Але нам трэба думаць, што яшчэ трэба зрабіць для ўвекавечвання памяці К. Каліноўскага. Каліноўскі сам вялікі наш рэвалюцыянер, для балгар такім народным героем з'яўляецца Хрыста Боцеў. На працягу апошніх дзесяці гадоў балгары выдаюць так званы «Боцеўскі альманах», дзе змяшчаюцца і навуковыя даследаванні, і эсэ, і вершы, і дакументальная публіцыстыка, гаварыў Н. Гілевіч. Аўтары гэтага выдання не толькі балгары, але прадстаўнікі ўсіх краін свету. Варта і нам, напэўна, зрабіць пакуль што хоць адзін такі зборнік з матэрыялаў, якія ў нас сёння ёсць. Не трэба недаацэньваць тое, што зроблена ў нашай літаратуры. Асабіста я, скажаў Н. Гілевіч, адкрыў вобраз Каліноўскага для сябе з паэзіі М. Танка і П. Броўкі. Наша размова сёння часта выходзіць за межы вобраза Каліноўскага ў літаратуры, бо надта ж многа ў нас набалелых праблем. Мы часта спасылаемся на час застою, але ў 12-томнай БелСЭ, выдадзенай у час застою, імя Гаруна было, а ў Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва Беларусі, што выйшла ў час перабудовы, — яго няма. Набліжаецца чарговы пленум праўлення СП БССР, прысвечаны тэме «Гісторыя народа і літаратура», і там мы павінны ўзняць усе гэтыя балючыя пытанні. Нам трэба рабіць пералом у нашым гістарычным самапачуванні, закончыў Н. Гілевіч.

Спецыяльных даследаванняў, прысвечаных Каліноўскаму, у нас не так і багата, скажаў М. Мушынін. Многа прац выходзіць у замежным, беларускім друку. Там жа таксама далёка не ўсе аднароднае, варта з гэтымі выданнямі знаёміцца. У зборніку, пра які гаварыў Н. Гілевіч, неабходна, на маю думку, змясціць творы ўсіх прадстаўнікоў нашай культуры, хто ўносіў уклад у распрацоўку гэтага пытання. Напрыклад, ёсць вельмі цікавыя думкі пра Каліноўскага ў спадчыне Ц. Гартнага, З. Бядулі.

Я. Садоўскі раскажаў пра свае ўражанні ад п'есы Міровіча, якую яму пашчасціла ўбачыць на сцэне ў тыя далёкія гады. Руская класіка не сыходзіць са сцэны. Вазьміце, напрыклад, п'есы А. Астроўскага. Чаму ж у нашым беларускім тэатры зусім няма нацыянальнай класікі? Настаў час узнавіць многія беларускія спектаклі, лічыць Я. Садоўскі.

Гэтую думку падтрымаў і В. Зуёнак. Ён, у прыватнасці, адзначыў, што выдатная драматызаваная паэма А. Куляшова «Хамуціус» да гэтага часу так і не набыла шырокага сцэнічнага жыцця. Гэта яшчэ раз дае падставу гаварыць аб неабходнасці адкрыцця літаратурнага тэатра.

Аб тым, што беларускаму тэатру трэба павярнуцца тварам да нацыянальнай культуры, гаварыў у сваім заключным слове і В. Адамчык, які падсумаваў вынікі гаворкі.

НАШ КАР.

Нярэдка я дастаю з шуфляды пісьмовага стала і разглядаю адзін франтавы здымак, змешчаны ў «Красноармейской правде» яшчэ ў канцы вайны. На фотаздымку — радавы салдат-пехацінец з прыемным тварам, рускай галавой, у набакір надзетай пілотцы, са скаткай пераз плячо, прысеў на ўзбочыне дарогі, белай хусцінкай выцірае спацелы лоб. Пад здымакам надпіс: «Хутка — Берлін!»

Калі я ўглядаюся ў гэты здымак, зроблены ваенным фотакорэспандэнтам Васілём Аркашовым, мне адразу прыгадваецца верш майго баявога сябра, паэта Паўлюка Пранузы, напісаны ў Берліне 1-га мая 1945 года:

Не экскурсантам, а салдатам,
Апалены агнём баёў,
З гранатамі ды аўтаматам
На хад раіхстага я ўзышоў.

Была ўрачыстасці мінута.
Пасля паходаў і турбот.
За ўсю вайну ўпершыню так
Спакойна выцёр з твару пот.

П. Прануза быў тады такі ж мужны малады воін, як і той салдат на фотаздымку. Шкада толькі, што ў той дзень нам не давялося сустрэцца, хоць мы былі дзесьці зусім побач. Пасля вайны ўжо нас звялі дарогі на многія гады дружбы і таварыства.

Сёння Паўлу Кузьмічу Пранузу семдзесят гадоў. Выглядае ён бадзёрым, поўным энергіі, творчага натхнення. Ён — працавіт, актыўны паэт. На яго творчым рахунку каля дваццаці паэтычных кніг. Яны цікавыя перш за ўсё тым, што напісаны на матэрыяле жыццёвых дарог, на аснове таго, што аўтарам перажыта, раскрываюць перад чытачом багаты свет салдацкай душы, любоў да роднай зямлі, бацькоўскага краю. Шмат вершаў П. Прануза прысвяціў роднай Беларусі, тым мясцінам, з якімі звязваў яго лёс.

Нарадзіўся П. Прануза ў вёсцы Вылева, што пад Добрушам. Дваццацігадовым юнаком скончыў Гомельскі педагагічны інстытут і адразу ж пайшоў служыць у армію.

З першых дзён вайны, як вядома многім чытачам, Паўлюк Прануза падтрымліваў моцную сувязь, перапісваўся са сваім баявым сябрам — аднакурснікам па інстытуце, такім жа маладым тады паэтам Міколам Сурначовым. У адным з сурначоўскіх трохкутнічкаў быў верш, які стане затым хрэстаматыйным, вядомым мільёнам чытачоў:

Ляжыць ён, як віцязь,
У стоптаным жыцце.
Маці спаткаеце —
Ёй не кажыце.

Гэты верш быў напісаны ў самы цяжкі для нас час вайны — летам 1941 года на Заходнім фронце. П. Прануза быў яго першым чытачом. Цяпер гэты верш ведаюць усе, хто любіць паэзію. У дванаццаці радках (я прывёў толькі апошнюю строфу) паэт намалюваў вобраз савецкага салдата, сапраўднага героя, які аддае сваё жыццё за Радзіму з пачуццём нязмернай любові да яе, да роднай маці. Пройдзе час, і гэты верш будзе перакладзены на рускую мову вялікім Аляксандрам Твардоўскім і надрукаваны ў «Новом мире». А тады? Тады сябры маглі толькі перапісвацца, адгукацца адзін аднаму вершамі. П. Прануза таксама пашле свайму сябру не адзін верш, у якіх будуць пранікнёныя, хвалючыя радкі.

Калі мяне падкосць кулі
І я на травы упаду,
Мой друг, паведай матулі,
Што на пабыўну не прыйду.

Якія блізкія матывы ў абодвух паэтаў! Але кожны з іх гучыць па-свойму моцна, пераканаўча. І з якой радасцю Мікола Сурначоў — ужо малады лейтэнант — будзе чытаць гэты верш сябра сваім баявым таварышам.

Калі П. Прануза з апаленых вайной дарог вярнуўся да сваёй мірнай прафесіі настаўніка, ён пачаў працаваць у Нясвіжскай сярэдняй школе. І ў хуткім часе па вайне ў Беларусі дзяржаўным выдавецтвам выходзіць яго першы паэтычны зборнік «Разгневаная зямля». Дарэчы, у той жа час выйдзе першыя

кнігі паэтаў-франтавікоў Кастуся Кірзенкі, Анатоля Вялюгіна, Міколы Аўрамчыка і іншых. Наша нешматлікая, парадзеля сям'я беларускіх пісьменнікаў папоўніцца новымі імёнамі таленавітых аўтараў, якія прайшлі праз самыя цяжкія выпрабаванні і змаглі вярнуцца ў строй...

Толькі ж не маглі мы забыць, жыццё само не дазволіла нам забыць пра тых, каго не стала сярод нас, чые слова таксама павінна гучаць у імя міру і здабытай цяжкаю цаной перамогі.

Тут трэба аддаць належнае П. Пранузу. Ён не забыў пра свайго баявога сябра — аднакашніка, паэта, старшага лейтэнанта Сурначова, які загінуў смерцю героя пад самым Берлінам. Ён працягвае ініцыятыву, прыкладае ўсе намаганні, каб выйшла кніга Міколы. Пры дапамозе яго сястры, іншых таварышаў быў складзены зборнік вершаў «На сурмах барацьбы». А праз некаторы час П. Прануза апублікуе надзвычай цікавую сваю перапіску з М. Сурначовым і прыме непасрэдна ўдзел у выданні яго больш поўнага зборніка.

Не забываць пра баявых сяброў — свяшчэнны абавязак тых, хто застаецца жыць. І ў гэтым мы — франтавікі — не парушам сваёй клятвы. Гаворачы пра творчасць і жыццёвы шлях свайго сябра Паўлюка Пранузы, я хачу падкрэсліць адну з найлепшых яго якасцей — шчырыя сардэчныя адносіны да людзей, да роднай зямлі.

Вось ён піша ў адным з вершаў:

Памоўка ніжня запісная —
Салдаці дзённік баявы.
Па ім я часта ўстаімаю
Шлях да раіхстага агнявы.

Сяброў, што разам ваявалі,
Ішлі праз вёскі, гарады.
О памяці! Памяці! На прывале
Ніколі не бываеш ты.

Так, сапраўды, наша памяць ніколі не бывае на прывале. Яна перадаецца з сэрца ў сэрца, з аднаго пакалення ў другое. Пятро ПРЫХОДЗЬКА.

Адзначаны Міністэрствам абароны СССР

Загадам Міністра абароны СССР за лепшыя творы мастацкай літаратуры на героіка-патрыятычную тэму і ў сувязі з 70-годдзем Савецкіх Узброеных Сіл група пісьменнікаў удастоена прэміі Міністэрства абароны СССР з уручэннем дыпламаў і нагрудных знакаў.

Сярод узнагароджаных дыпламамі і каштоўнымі падарункамі — Кастусь Тарасюк. Так адзначана яго апавесць «Паго-

ня на Грунвальд», у якой адлюстравана адна з найбольш яркіх старонак гісторыі беларускага народа.

Пераможцы конкурсу вызначаны

Сакратарыят праўлення Саюза журналістаў БССР падвёў вынікі рэспубліканскага творчага конкурсу журналістаў на лепшыя публіцыстычныя нарысы пад дэвізам «Лад жыцця — савецкі» за 1987 год.

Пераможцамі конкурсу пры-

знаны аднасны сакратар часопіса «Беларусь» В. Жуц, старшы нарэспандэнт газеты «Знамя юности» Л. Саенка, нарэспандэнт газеты «Віцебскі рабочы» У. Ганчароў, рэдактар аддзела часопіса «Парус» І. Паўлючык, загадчык аддзела «Сельскай газеты» С. Кліменца, загадчык аддзела газеты «Магілёўская праўда» А. Тарпачоў, нарэспандэнт газеты «Гомельская праўда» М. Дубавец, супрацоўнікі радыё і тэлебачання Я. Казюкін, А. Сцяпанав, Г. Карпава, В. Шымук, Н. Сокалава, а таксама супрацоўнікі раённых і аб'яднаных газет.

дзі, што абумоўлена недахопамі не толькі ідэалагічнага, але і сацыяльна-эканамічнага, кадравага характару. Раней досыць павярхоўна гаварылася пра неабходнасць валодання латышскай мовай на тэрыторыі рэспублікі. Не было створана належных умоў для яе вывучэння. Сёння шмат робіцца дзеля выпраўлення такога становішча. Пачала дзейнічаць рэспубліканская камісія па нацыянальных і міжнацыянальных зносінах, у ЦК Кампартыі рэспублікі створаны сектар на-

цыянальных пытанняў. Курс гісторыі Латвійскай ССР у ВУН рэспублікі павялічыўся ў гэтым навуковым годзе на 35 гадзін. Аператыўна выдадзены шэраг прац па найноўшай гісторыі Латвіі.

«Чалавек не нараджаецца з генамі нацыяналіста ці інтэрнацыяналіста. Ад яго самога, ад узгадання, ад грамадства залежыць, якім ён будзе ў жыцці. І кожнаму новаму пакаленню савецкіх людзей трэба будзе кожны раз зноўку, у агульным навучанні і працы, у

міжнацыянальных зносінах выходзіць у сабе пачуццё інтэрнацыяналізму». Гэтыя словы М. С. Гарбачова на XX з'ездзе камсамола можна лічыць прапогам да нашага прыезду ў Рыгу.

Хлопцам і дзяўчатам пачалі чытаць лекцыі па латышскай мове, літаратуры, мастацтва, гісторыі. Лёс гэтае зямлі нечым падобны да лёсу Беларусі, як падобныя і характары народаў-суседзяў. Мы, будучыя перакладчыкі, спазнаем не толькі братні латышскі народ, але і

адно аднаго. Большасць людзей у групе — нядаўнія школьнікі, маюць сярэдняю адукацыю і, як высветлілася, амаль нічога не ведаюць пра сваіх нават бліжэйшых нацыянальных суседзяў. Думаю, аднак, што пяць гадоў супольнага жыцця і вучобы дапамогуць выправіць багата якія хібы ў нашым выхаванні і адукацыі.

21 студзеня групу запрасілі ў Саюз пісьменнікаў Латвіі, дзе нас пазнаёмілі з літаратурным

жыццём рэспублікі. Старшыня праўлення пісьменніцкай арганізацыі Яніс Пэтэрс скажаў, што не спадзяецца на тое, што ўсе мы будзем перакладаць латышскую літаратуру, але, прынамсі, у іншых рэспубліках будуць сапраўдныя сябры Латвіі.

Алег ЧЫЖАУ,
слухач падрыхтоўчага
аддзялення Латвійскага
дзяржаўнага ўніверсітэта
імя П. Стучкі.

ПАЭЗІЯ

Сяргей ЗАКОННІКАЎ

А праўда верх бярэ ўсё роўна,
Ды не здаецца і мана.
Між імі — хай сабе бяскроўна, —
Але ідзе, ідзе вайна.

Адкінуты былыя меркі,
Да ўсіх — адзіны падыход.
На годнасць жорсткую праверку
Праходзіць да канца народ.

Крутому часу прама ў вочы
Без панікі і сумятні
Глядзіць спакойна люд рабочы,
Што прагнуў ладу, чысціні.

А племя незлічонах трутняў
Не можа сцішыцца ніяк.
Для іх страшэнная агрута —
Разнасцежанасць і скразняк.

Пад імі дол даўно затрэсла,
Ды ўсе ні з месца, як адзін.
Зубамі штучнымі за крэсла
Чапляецца пенсійны чын.

Не хоча раздабрэлы дзядзя
Вымаць з карыта прагны лыч,
Спрабуе вастрыню прыгладзіць,
Закаляхаць жаданы кліч.

І ён крычыць: «Перабудова!»,
Ды тут жа пазяхне ў кулак.
І сапраўды: як станеш новым?
Сумленне — не стары пінжак.

У справядлівасць вераць людзі,
Бо столькі вынеслі пакут.
Але пакуль і тыя судзіць,
Якім падпісаны прысуд.

Хто ж будзе потым вінаваты,
Адкажа хто за гэты дзень,
Калі прыгасяць бюракраты,
Прыстасаванцы,

тарбахваты
Зноў праўды ленынскай
прамень?

27.XI.1986 г.

Жыццё

Алесею ЖУКУ.

А клубок паціху коціцца,
Развінае нітку дзён.
Толькі часам вока скоціцца —
Пахудзеў бязбожна ён.

А клубок паціху коціцца
Ад калыскі ў белы свет,
Ды пра завязь не клоціцца
Юнай волі першацвет.

А клубок паціху коціцца...
Хай сабе,
такой бяды.

Перайнаваць неўзахоўца
Нават сталыя гады.

Ну, чаго табе маркоціцца?
Столькі будзе зім і лет...
А клубок паціху коціцца,
А дзе скончыцца — сакрэт.

Ліпа Дуніна-Марцінкевіча

Ліпа, мая ліпа,
Ліпа векавая,
(3 песні).
О, зямелька мая дарагая, ці мала
Ад сваіх ты й ад ворагаў
гора зазнала!

В. ДУНІН-МАРЦІНКЕВІЧ.
Саджаная ў добрым часе
Дудару рукою
Ліпа ў Люцінцы ўзнялася
Над зямным спакоем.

Пад густой, бухматай кронай,
Пад мядовым гудам
Долго падзяліў да скону
Ён з мужыцкім людам.

Слухаў думна пошум лісця
Сумны ці вясёлы,
І ў яго душы віліся
Словы, нібы пчолы.

І разносіўся над светам
Хваляй гонкай, новай
Водар спеўны буйнацвету
Беларускай мовы.

Нават войны мелі літасць,
Праз усе жывая
Праплыла красуня-ліпа,
Ліпа векавая.

Ёй бы спогад абаронцаў,
Каб аберагалі,
Каб атожылі да сонца

Ад яе шугалі.

Ды ў дачаснікаў не ў модзе
Спадчына і памяць.
Колькі год пры ўсім народзе
Нішчаць,
рушаць,
паляць.

Газай аблілі вандалы,
Чыркнула запалка.
І ніхто тады не ўдарыў
Па вар'яцкіх пальцах.

Зараз пачынаем хліпаць,
Галавой ківаем...
Дагарэла наша ліпа,
Ліпа векавая.

ЛЕСАПАВАЛ

ТРЫПЦІХ

Памяці паэта Сяргея РАКІТЫ
(Сяргея Васільевіча ЗАКОННІКАВА)
прысвячаю.

МЕРА

Падалі, падалі сосны,
Стогнам будзілі тайгу.
З гулам франтоў громаносных
Перагукаўся той гол.

З камер—у хвойныя нетры,
Новы абрынуўся груз:
Мера пайка — кубаметры,
Мера жыцця—хлеба кус.

Як працаваў, так і кормяць,
Самае страшнае — збой.
Сёння не выцягнуў нормы—
Заўтра не зробіш тым больш.

Крыўду і горыч знямогі
Мусіш цярэць, як салдат.
Шпал для ракаднай дарогі

ЖУРАЎСКІ пісаў лёгка і бойка, яго заўважылі і яшчэ студэнтам узялі ў газету. Як добра было напачатку, пакуль не надта задумваўся над тым, пра што пішаць! Ды і калі было задумвацца? Газета выходзіла кожны дзень, і так прыёмна бачыць у ёй сваё прозвішча, надрукаванае тлустым чорным шрыфтам. «Чаго жадаеце?» Ён быў майстар на ўсе рукі! Закляміць жрацоў буржуазнай ілжэнавукі кібернетыкі, што акапаліся на фізмаце універсітэта? Зроблена! Распяць на крыжы друкаванага слова травяпольшчыкаў, якія выступаюць за канюшыну, супроць «каралевы палёў»? Калі ласка! Уславіць меліратараў, што ператвараюць палескія балоты ў квітнеючыя палі?.. Услаўляць ён любіў. Самае лёгкае, прыёмнае і бяспечнае. Выдумляй пра чалавека што хочаш — толькі хвалі, і ніхто не прышле ў рэдакцыю скаргі, што ты нешта наблытаў або проста наманіў: добрае слова і кошы прыёмнае. Пісаў апантана, у рэдакцыі, дома, у гасцініцы, у цягніку. Потым наладзіўся, пачаў дыктаваць рэдакцыйнай стэнаграфістцы. А што тут складанага? Дзесяць прозвішчаў у бланце, набор блокаў у галаве — дыктуй. Надрукавалі, адзначылі на лятучцы, выпісалі павышаны ганарар... А што «каралеву» задушылі пустазелле і халады і калгасныя каровы засталіся на зіму без корму, дык каго гэта цікавіла?

Ах, як лёгка, як весела было жыць і ні пра што не думаць! Што ў калгасе-мільянеры старшыня пабудоваў сваёй дачы сапраўдны палац, а партызанскія ўдовы жывуць у хатках-развалюхах. Што меліратары ператвараюць багну не ў квітнеючыя палі, а ў пустыню, дзе шалеюць пылавя бургі. Што «карабл палёў», пра які ты напісаў з такім паэтычным уздымам, губляюць на полі да шасці-васьмі цэнтнераў збожжа. Што некаторыя калгасы ператварылі дзяржаву ў дойную карову...

«Чаго жадаеце?!»
А ён ведаў, чаго ад яго жадалі і чакалі...

Які цяжкі грэх за ўсё наша бязладдзе, безгалоўе, безгаспадарлівасць, за сацыяльны і эканамічны застоі сямідзесятых гадоў ляжыць на душах жураўскіх і тых, хто камандаваў імі, хто ператварыў многіх здольных журналістаў у танных прастытутаў, што служылі не партыі, не народу, а карыту, з якога іх, дарэчы, не так ужо багата і разнастайна і кармілі. Зразу меўшы раз і назаўсёды, што пісаць праўду, змагацца за праўду куды цяжэй, куды больш небяспечна, чым ілгач, яны пакорліва прынялі «правілы гульні», не імі прыдуманай, і ператварыліся ў паслухмяных чыноўнікаў па «дэпартаменце» друку, і жылі сабе цхенька да самай пенсіі, уносячы свой важкі ўклад у разбурэнне чалавечых душ, чалавечага сумлення, а ўрэшце, і сваёй краіны, якую яны так

зацята «ўслаўлялі»...
Ужо гады праз тры-чатыры Жураўскаму сталі даручаць самыя важныя і адказныя заданні. Яго творчая актыўнасць заахвочвалася камандзіроўкамі ў цікавыя і экзатычныя мясціны: на Поўнач, у Сібір, на Далёкі Усход. Пасля серыі нарысаў пра новабудовлі камунізму яго прызначылі загадчыкам сельскагаспадарчага аддзела, уварылі ў рэдкалегію. Гэта ўжо была вышы-

да сябе: За добрай чаркай і скваркай прагаварылі да трэціх пеўняў. Цімох хваліў старшыню: сіла! Такую хату даў, школу памог адрамантаваць, а бачыў, як мы будземся?! Сёлета вуліцу асфальтам залюць, паліклініку пачнуць будаваць, плавальны басейн. Жураўскі слухаў і радаваўся — гатовыя дэталі самі прасліся ў святочны нарыс.

Раніцай намеснік павёз яго на фер-

вадзгаў у гразь ды гной...
Калі вёскі яму стрэлася нейкая жанчына. Хутаючыся ў хустку так, што Жураўскі нават не разгледзеў яе твару, сунула яму ў рукі вучнёўскі сшытак і пайшла, пайшла сваёй дарогай, толькі гумовыя боцікі замільгалі. «Вясковы дэтэктыв», — брыдучы па лужынах і пасмейваючыся, думаў ён. Разгарнуў сшытак, учытаўся ў першыя радкі — і смяцца расхацелася.

З РАБОЧАГА СТАЛА ПІСЬМЕННІКА

Міхась ГЕРЧЫК

КАМІПРАМІС

Прапаную ўвазе чытачоў «ЛіМа» ўрывак з новага рамана «Вяртанне да сябе», які прысвечаны жыццю сучаснай інтэлігенцы.

АУТАР.

ня, з якой можна смела стартаваць у будучыню. Але тут ён і зламаў сабе шыю.

Жураўскі не любіў сядзець у рэдакцыі: нават стаўшы загадчыкам аддзела, шмат ездзіў і пісаў. У дарогу яго гнала не толькі і не столькі творчае натхненне, колькі бясконцыя, нудныя сваркі з Валыніцаў і вечная няхватка грошай: колькі ні зарабляў, усё мала. Ён сам напасіўся напісаць у святочны майскі нумар нарыс пра старшыню калгаса, Героя Сацыялістычнай Працы, дэпутата Вярхоўнага Савета рэспублікі і на пачатку красавіка паехаў у вёску.

Па зводках Арсен ведаў, што калгас сярэдні, вось толькі па малаку ён у апошнія гады вырваўся наперад. За «вялікае малако» і атрымалі свае высокія ўзнагароды старшыня, заатэхнікі, даяркі. Пра гэта ён і вырашыў напісаць, нават ужо і назву прыдумаў: «Дзе нараджаюцца малочныя рэкі».

Арсена напаткала няўдача: старшыня ляжаў у Мінску ў бальніцы, з сэрцам. Намеснік, яшчэ малады дзябёлы мужчына ў скураной куртцы, сустрэў яго ветліва, прыязна, запрасіў жыць да сябе: вялікі асобны пакой, ды і з харчаваннем праблем не будзе, усё-такі вёска — не горад, рэстаранаў пакуль што няма. Жураўскі ўжо гатовы быў згадзіцца, але ў праўленне зайшоў яго былы аднакласнік па філфак, цяпер дырэктар мясцовай школы Цімох Цярэшка. Абмяляся, расцалаваліся, і Цімох пацягнуў яго

му. Ферма была новая, цёплая, з механізаванай уборкай гною і механізаванай раздачай кармоў, з утульным пакоем адпачынку. Жураўскі пагаварыў з даяркамі, з загадчыцай, спісаў увесь бланкет лічбамі і падумаў, што заўтра можна спакойна вяртацца дадому. Але чорт яго пацягнуў за язык: тут толькі дзвесце кароў, а ў вас жа іх восемсот, давайце праскочым на іншыя фермы. Намеснік знякавеў, выйшаў, вярнуўся — сапсавалася машына. Жураўскі быў верабей стрэляны, здагадаўся, што гэта такое. Ну і пайсці б у вёску, пагаманіць у бухгалтэры з дзяўчатамі, пераначаваць у Цімоха, дык жа не — хачу паглядзець... А чаго ён там не бачыў? Старых, спараных сцен, падпёртых бярвеннямі, каб не абваліліся? Худых кароў, што тапіліся ў гнаі? Мерзлага гнілога сіласу ў кармушках? Цяжкай ручной працы ад святання да ночы? Усё гэта ён бачыў сотні разоў, ён ужо здагадаўся, што ферма, на якую яго прывёз намеснік, «гасцявая», «узорна-паказальная», інакш не паламалася б так нечакана машына, ды і ці мала ў калгасе іншых машын... Пацёгся пешшу, праявіў прынцыповасць: глядзець дык глядзець.

Каб ведаў, дзе ўпадзеш, саломкі падастаў бы...

Нешта тут было нячыста. «Вялікае малако» давалі лішня, нідзе не ўлічаныя «хвасты». Ну і што? Ты будзеш пра гэта пісаць у святочным нарысе? А яшчэ ж даказаць трэба. Пахадзі, пералічы... А новыя чэшскія туфлі можна выкідаць, вунь як вы-

«Вялікае малако» стваралася не толькі за кошт лішніх «хвастоў», якіх было больш за сотню, а зусім інакш. Галоўным спецыялістам, некаторым даяркам і іншым «давераным асобам» старшыні выплачваліся ліпавыя прэміі, закрываліся ліпавыя нарады. На гэтыя грошы ў Мінску, Віцебску, Вільнюсе куплялася масла і здавалася на малаказавод. Узамен атрымлівалі даведкі нібыта за здадзенае дзяржаве малако.

Пісаў чалавек дасведчаны. У сшытку былі пазначаны нумары накладных, пералічваліся ліпавыя нарады, адрасы баз, дзе куплялася масла, прозвішчы загадчыкаў гэтых баз, шафёраў, што вазілі масла, нумары іх машын, нават дні, калі ажыццяўляліся гэтыя «аперацыі» на працягу апошніх год. Гэта быў бяспечны дакумент, які ўскрываў цэлы гнаінік.

Жураўскі адчуў, што прабіў яго час. У паветры запахла паленым. Сенсацыя, ды яшчэ якая! Вядома, у сваёй газеце гэта не надрукуеш, хіба што ў «Правде». Толькі трэба сёе-тое правярэць, знайсці гэту жанчыну. Такі матэрыял, калі ён будзе надрукаваны, заўважаць на самым высокім узроўні. А нават калі не надрукуюць, а проста перададуць у пракуратуру?.. Хто раскапаў? Загадчык сельгасаддзела рэдакцыі Жураўскі. А ці не засядаеў ён у загадчыках, гэты яшчэ малады, здольны і, галоўнае, мужны, прынцыповы журналіст? У іх там рэдактар — стары грыб, спіць за сталом ды адно красворды разгадвае.

Просіць яшчэ Сталінград.

Цёплае дрэва прыклада
Воіну грэе шчаку...
«Вораг народа»,
не падай
На грабавым сіварку...

Тут са сцяжыны не збочыш—
Кветкі, як зрэнкі тугі,
Нібы вытайваюць вочы
З шэрых сумэтаў тайгі,

Можа, у дол пахавалі,
Можа, сняжком замяло...
На чалавекапавале
Нормы тады не было.

СТАНЦЫЯ СУХАБЯЗВОДНАЕ

Бура няўмольная, неверагодная
Лісце мяце пад абрыў...
Сніцца мне станцыя Сухабязводнае,
Хоць там ніколі не быў.

Сухабязводнае...
Назву няўцешную
Ей недарэмна далі.
Памяць імкнецца сюды
змрочнай сцэжкаю
І з беларускай зямлі,

Сухабязводнае...
Вусны атручаны
Чорнай расой
мёртвых слёз,
Сэрцы калючым дротам абкручаны:
Гэта не што-небудзь — лёс.

Космас лясны і паветра азоннае —
Дбайна працуй і дужэй.
Толькі пад небам,
што вісне над зонаю,
Дыхаць цяжэй і цяжэй.

Побач — злачынцы і невінаватыя,
Але з гучнейшым кляймо.
Людзі,
як кулі,
абоймамі сцятыя,
Спяць ліхаманкавым сном.

Дровы трашчаць,
цягне паленай ватаю,
Горла смурод пераеў.
Сочыць ахова:
а што пад бушлатамі —
Змора,
пакора
ці гнеў?

«Хочам на фронт»,—вусны ў сне
варушыліся...

Пісьмы ляцелі... Дарма.
Весткі ад Сталіна,
ад Варашылава
Сіл дачакацца няма.

Можа, і сталі б іх грудзі сухотныя
Цвёрдым шчытом...
Не змаглі.
Кінуў адчай,
на пасты кулямётныя
Хлопцы пад чэргі пайшлі.

Маладнякоўцаў
радкі буряпенныя
Не перакажа тайга.
Юныя рыцары
слова сумленнага
Зніклі ў глыбокіх снягах.

Знік недзе тут і Сярожа Законнікаў,
Толькі імя мае — знак...
Колькі было іх — лічы па сасонніку,
Вырас лясны маладняк.

Я там пабуду...
Сухабязводнае
Стала,
як цень,
на шляху.
Можа, душу,
ад пакут несвабодную,
Смага адпусціць крыху.

Жыцці людскія,
як лісце халоднае,
Ветрам змяло пад абрыў...
Сніцца мне станцыя Сухабязводнае,
Хоць там ніколі не быў.

ПІСЬМО АДТУЛЬ

Разгублены і вінаваты
Лёс-паштальён мяне спаткаў.
Хоць праз паўека,
адрасату
Усё ж пісьмо ён перадаў.

Ад нас нічога ім не трэба...
І кожны зразумее сам —
Радкі адтуль,
як пайка хлеба,
Што ў рукі перайшла сябрам.

Яе чакаў і ён:
штукарыў,
Спяваў, каб голад перабіць.
І вось на зайнелых нарах
Адзін,
затулены,
ляжыць...

Сваёю воляю шчаслівы,
Пазычыў ім,
жывым,
цяпла.
І, як ніколі, справядлівай

Дзяльба той лустачкі была...

Няма збавення ад сумлення.
Мінулае,
пагамані
За тры маўклівых пакалення,
За доўгія гады хлусні.

Да чорных дзён няма звароту,
Скідае страх з душы народ.
Ды колькі тых,
якія ўпотаў
Яму заціснуць хочучь рот.

Прыгледзься.
Можа, не адразу,
Але заўважыць пільны зрок
Людзей,
што, нібы ад праказы,
Ад праўды вернуць нос убок.

І тых распознаваць няцяжка,
Хто падае,
як грошык свой,
Не пайку праўды, а даважку,
Што трэскай змацавана з ёй.

То тут, то там —неспадзяванка,
Хоць і дарога ў нас адна...
З пісьмом адтуль сяджу да ранку
Каля трывожнага акна.

Халодных зор плыве мігценне,
Ад іх святла шарэе твар,
Нібы па ім блукаюць цені
Нікім не злічаных ахвар.

Мой вольны свет,
жыві іначай,
Не зганьбі новую зару...
А я над пайкай праўды плачу,
З самім сабою гавару.

гнаць яго на пенсію к чортавай мата-
ры, а Жураўскага — у яго крэсла...
Вось чым запахла ў веснавым павет-
ры, і Жураўскі ўбачыў прасторны ка-
бінет галоўнага рэдактара і паўтузіна
тэлефонаў на століку, і зразумеў, што
лёс дае яму шанец. Парыж каштуе
месы, як сказаў адзін не самы дурны
ў свеце чалавек. А што рэдактар не-
калі падабраў яго, галоднага студэн-
та, і даў работу, і першы ў яго жыцці
невялікі пакой у бараку, а потым, па-
ней, як ужо стаў загадчыкам аддзела
— і трохпакаёвую кватэру, што гэта
ён падпісаў камандзіроўкі, дзяку-
ючы якім Жураўскі стаў вядомым ча-
лавекам у журналісцкім асяроддзі, —
напьяваць і расцерці. Гэта быў яго
абаязак — клапаціцца пра маладых,
рыхтаваць сабе змену. Падрыхтаваў
— ідзі прэч, дай пажыць іншым. Дай
дзяржаўную дачу, дай машыну з ша-
фёрам, дай высокія ганарары за пера-
давы артыкулы, скроеныя з пазале-
ташніх цытат, дай размеркавальнік,
лечкамісію, пудзёўкі ў прэстыжныя са-
наторыі, замежныя паездкі... Дай,
дай, дай, я ўсё здольны заглянуць,
усё пераварыць, у мяне выдатны апе-
тыт, цудоўны страўнік і жалезныя скі-
віцы, я нюхам чую, што надыхоў мой
час...

Раніцай ён паехаў на малаказавод.
Дырэктар, ружовы, укормлены — за
шчокамі вушэй не відаць, памог яго
нацягнуць белы халат, павадзіў па
цэхах, з энтузіязмам сыпаў лічбамі:
столькі малака прымаем, столькі ма-
рапрацоўваем, такую прадукцыю вы-
пускаем... Пасля знаёмства з прадпры-
емствам ён у сваім кабінце заставаў
Жураўскага «прадукцыяй»: свежай
смятанкай, закваскай, сырам... На-
стаўлена ўсяго было — на роту га-
лодных салдат. Жураўскі каштаваў,
хваліў. «А можа, чаго мацнейшага?
— падміргнуў дырэктар. — Дык гэта
мы мігам!» Арсен катэгарычна адмо-
віўся: якое мацнейшае, калі пахне па-
леным! — і папрасіў дазволу пагар-
таць у бухгалтэрыі дакументы. «На-
вошта гэта вам? — добрамыслівая ўс-
мешка спаўзла з ружовага твару ды-
рэктара. — Я адказваю за кожнае
сваё слова перад партыяй і дзяржа-
вай, няўжо вы мне не верыце?» Ды-
рэктар аж пакрыўдзіўся на яго: якая
няўдзячнасць! — і не хаваў сваёй
крыўды. І тут Жураўскі зрабіў пер-
шую памылку, недаравальную для та-
кога вопытнага журналіста, якім ён
сябе лічыў. «Да мяне дайшлі чуткі,
што некаторыя калгасы здаюць вам
замест малака масла, якое купляюць
у дзяржаўных магазінах», — сказаў
ён. Дырэктар зачырванеўся, як бурак.
Жураўскі аж спалохаўся, што яго
вось-вось хопіць апаплексічны удар.
«Гэта агідныя плёткі! — закрычаў
ён. — Ніякіх дакументаў я вам не
дам, у нас хапае сваіх рэвізораў. Да-
руйце, але я заняты».

Жураўскі пайшоў у райком. Рай-
ком быў недалёка, за адзін квартал,
але дырэктар апырэдзіў яго: вядома ж,

па тэлефоне пазваніць лягчэй і хут-
чэй. Ён здагадаўся пра гэта, ледзь
толькі адчыніў дзверы ў кабінет пер-
шага сакратара: той не адказаў на
яго «добры дзень», не падаў рукі, не
запрасіў сесці. Стаяў над сваім ста-
лом, вялікі і дужы, як мядзведзь, і
вочы яго гарэлі гневам і непрыязню.
— Я пазваніў вашаму рэдактару, —
не даўшы Жураўскаму і слова ска-
заць, прагаварыў сакратар. — Вас
сюды прыслалі напісаць нарыс пра
аднаго з лепшых нашых старшын у
святочны нумар газеты. А вы поўзае-
це па памыйках, нешта вынохваеце,
шукаеце злодзеяў і падманшчыкаў...
І тут Жураўскі зрабіў другую не-
папраўную памылку. Ён дастаў з сум-
кі сшытак і падаў цераз стол.

— Што гэта? — сакратар гідліва
ўзяў сшытак у рукі.

— Лічы і факты. Вас сапраўды
падманваюць. І падманваюць дзяржа-
ву. Гэта...

Сакратар кінуў сшытак у свой
сейф, павярнуў ключ і паклаў у кішэ-
ню.

— Вон з майго раёна, — прасіпеў
ён, закліпаючыся ад шалёнай злосці.
— Каб тут і не смардзела табою!
Во-он! — І грукнуў кулаком па стале.

У кабінет зазірнула напалоханая
сакратарка. Жураўскі ўважліва ўба-
чыў, як рэдактарскае крэсла спывае
ад яго ў завоблачныя вышыні.

Ён вярнуўся ў калгас, усю дарогу
яго калаціла, душыла нянавісць. Адна
шайка-лейка, кругавая парука — вось
што гэта такое; вядома ж, усё тут ро-
біцца з яго ведама і благаславення! Ні-
чога, мы яшчэ паваюем! Я яшчэ знай-
ду тую жанчыну, не так і цяжка яе
знайсці, вёска — не мільённы горад,
і пагавару з людзьмі, і аднаўлю ўсе
факты, і раскапаю сведкаў...

Дома яго сустрэў збянтэжаны, раз-
гублены Цярэшка.

— Арсен, едзь адсюль! Зараз жа
едзь, праз гадзіну твай аўтобус. Ах,
дурань, дурань, што ты нарабіў!

Жураўскі з пагардай паглядзеў на
свайго былога аднакашніка: ужо дзей-
нічаў тэлефонны тэрор, ужо ламаў
людзям душы.

— Я застаюся. Мне яшчэ трэба
добра пакапацца ў гэтым балоце.

Цярэшка ўздыхнуў:
— Тады даруй, браце, але ідзі ад
нас. Сёння з Мінска прыязджае дач-
ка, ёй патрэбен пакой.

Цімох пачырванеў і адварнуўся, і
Жураўскаму стала шкада яго. Узяў
свой партфель і пайшоў. Абышоў з
дзэсятак хат — людзі глядзелі на
яго, як на вар'ята, і катэгарычна ад-
маўляліся здаць на тыдзень пакой на-
ват за дваццатку. Прабадзяўшыся да
вечара, ён зразумеў, што нічога тут
не даб'ецца, нават калі знойдзе тую
жанчыну: пасля ўсяго, што стала вядо-
ма, яна пабаціца з ім гаварыць.
Плюнуў і паехаў дадому. Пачынаць
трэба было адтуль, з Мінска.

Калі Арсен прыйшоў у рэдакцыю,
яго ўжо чакаў галоўны рэдактар.

— Да мяне — нікога, — кінуў ён
сакратарцы, і ў Жураўскага ад прад-
чування бяды сціснулася сэрца. Ад-
чуў, што размова будзе сур'ёзная і не-
прыемная.

Рэдактар дастаў з шуфляды стала
некалькі старонак машынапісу, падко-
латых да канверта, і начпіў акуллары.

— Глядзі сюды: гэта заява. Вось
подпісы: намеснік старшыні калгаса,
сакратар партарганізацыі, старшыня
прафкома, два галоўныя спецыялісты,
дырэктар школы, трактарыст, шафёр,
тры даяркі і ўчастковы ўпаўнаважаны
лейтэнант міліцыі Крупадзёраў. Уся-
го дванаццаць чалавек. Яны пішучь,
што ты тры дні беспрабудна піў, чап-
ляўся да жанчын з бруднымі намера-
мі, наладзіў бойку, так што давялося
выклікаць міліцыянера, каб неяк
утаймаваць цябе, у нецвярозым выг-
лядзе дапускаў рэзкія выказванні пра
палітыку партыі ў галіне сельскай
гаспадаркі і наогул паводзіў сябе га-
небна, амаральна і скампраметаваў
тым самым высокае званне савецкага
журналіста. — Рэдактар зняў акулла-
ры і кінуў лісткі ў адчыненую шуф-
ляду. — Дарэчы, яны, усе дванац-
цаць, гатовы прыехаць да нас на пар-
тыйны сход і выказаць табе ўсё гэта ў
вочы. Што там здарылася на самай
справе?

Жураўскі раскасаў. Рэдактар стаяў
каля акна, спіной да яго.

— Навошта ты палез у гэтае бало-
та? Гэтым павінны займацца следчыя,
пракуратура, а не журналісты. Не ча-
каў я ад цябе такой легкадумнасці, і,
шчыра кажучы, мне цябе не шкада:
дурні нікому не патрэбны. Ты прапаў,
Арсен. Яны прыедуць і ўсё пацвер-
дзяць, і ні я, ніхто на свеце не здо-
лее цябе абараніць. Ёсць толькі адно
выйсце: васьм табе ручка, папера, напі-
шы заяву па ўласным жаданні...
Яны не зацікаўлены ў скандале, гэта
супакоіць іх, і я неяк спущу ўсю
справу на тармазах.

— Я напішу ў «Правду», — сказаў
Арсен. — Гэта — злачыства, і я так
проста не здамся.

— Пакуль сонца ўзйдзе, раса вочы
высець. — Рэдактар пачаў злавацца.
— Ужо сёння я буду вымушаны даць
гэтай паперы ход, з такімі рэчамі не
жартуюць. Цябе выключачь з партыі,
выкінуць з рэдакцыі... баюся, што на-
ват падмятаць вуліцы ты доўга не
зможаш уладкавацца. Ты ўвесь зала-
паны гразню, ніхто не будзе займацца
справай, усе будуць займацца толькі
табой. Ты вырас у мяне на вачах,
інакш я і размаўляць бы з табою не
стаў. Слухай: учора вечарам я сус-
рэў дырэктара выдавецтва, мы з ім
даўнія сябры... У іх у рэдакцыі мему-
арнай літаратуры ёсць месца рэдактар-
а. Вядома, гэта не галоўны аддзел
у газеце, але...

Жураўскі пасунуў да сябе паперу.
Што ж, гульня прайграная, ён скурай
адчуваў гэта. Вядома, можна запатра-
баваць, каб склалі камісію, правярылі
гэты дзікі нагавор. Няхай паедуць у

вёску, ёсць жа там сумленныя людзі,
не ўсе ж такія, як яго аднакашнік Ця-
рэшка і лейтэнант Крупадзёраў, яны
пацвердзяць, што ён і не піў, і не лез
да жанчын, і не біўся, і не гаварыў
дурнога... А раптам не пацвердзяць,
а паслухмяна ўсё паўтараць — там
жа, пэўна, вядзецца адпаведная рабо-
та, дужа вялікая стаўка ў гэтай брыд-
кай гульні: чалавечыя лёсы! Пацвер-
дзяць, а сумленныя проста прамаў-
чаць, пакажучь дулю ў кішэні: хто
ты такі, чужы, прыезджы, а нам тут
жыць і працаваць, на якое ж ліха
браць цябе пад абарону, сабе дара-
жэй. І яго стопчучь і выкінуць на
сметнік. Таму што перад ім — мафія,
арганізаваная сіла, гатовая на ўсё. Яна
абараняе права і надалей падман-
ваць і рабанаць дзяржаву, атрымлі-
ваць узнагароды і грэбці грошы, яна
абараняе права на само сваё існаванне
і перагрызе горла кожнаму, хто на яе
замахнецца. Зламаць яе, парваць лан-
цуг кругавой парукі зможа толькі
большая сіла, але ты з-за ўласнага
глуства трапіў у такую сітуацыю,
што і гэта большая сіла не паверыць
табе, не возьмецца бараніць і шукаць
праўды. А калі ты нават адважышся
палезці ў бойку, заплюшчыўшы вочы і
забыўшыся на тое, што адзін у пол
не воін, і калі ты нават даможашся ў
гэтай бойцы перамогі — няпраўда,
нехта знойдзеца, абавязкова зной-
дзеца, тут ці ў Маскве, хто паверыць
табе і правярыць, а іхняе махлярства
— яно ж ляжыць на самай паверхні,
толькі капні — і высуе вушы, — ка-
лі нават такія людзі знойдуцца і ста-
нуць на твой бок, пройдзе столькі часу,
што сапраўды, як гаворыць рэдактар,
раса вочы высець. Каб гуляць у такія
гульні, трэба мець характар змага-
ра, а ты дужа доўга, практычна ўсё жы-
ццё ішоў на кампраміс з уласным сум-
леннем, усё жыццё шукаў не праўды,
а выгады, папулярнасці; ты і ў гэту
пастку трапіў, бо не праўду бараніў,
а вунь на тое крэсла цэліўся, глыбо-
кае, утульнае, і на гэты прасторны,
з прыгожай мэбляй кабінет, і дзякуй
богу, што галоўнаму рэдактару не да-
дзена чытаць твае думкі. «Наша дзела
цехнічаскае — выпіць і закусіць», — ты
адступіў ад гэтага святаго прынцыпу
прыстасаванцаў, якому так доўга слу-
жыў васьм і атрымлівай...

Жураўскі напісаў заяву.

— Прыйдзе час, — глуха сказаў
ён, падсунуўшы цераз стол паперу
рэдактару. — І вы яшчэ пашкадуеце
пра гэта. І я пашкадую. Бо гэта —
зрада. Зрада партыі, дзяржаве, на-
роду, якому мы служым. Мы з вамі
зраднікі. У вайну мы пайшлі б не ў
партызаны, а ў паліцаі або выпускалі
б фашысцкую газетку.

Рэдактар, які вярнуўся з вайны на
патрэзе, схпіўся рукою за сэрца.
Твар у яго стаў шэры, як палас, што
засцілаў падлогу кабінета.

— А ты — сволач, — сказаў ён.
— Я і не здагадаўся нават, якая ты
сволач. Шкада...

ХГОСЫЦІ можа знайсці адказ адразу — іранічны ці нават здэклівы — ісці далей бабруйчанам ужо няма куды. Дайшылі... Іншы можа запярэчыць, маўляў, у творчасці не абыходзіцца без пралікаў, памылак... А таму пагаворым пра сённяшні дзень тэатра імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча спакойна і разважліва.

Дзеся справядлівасці мушу падкрэсліць: цяпер у рэспубліцы бадай што няма такога тэатра, дзейнасць якога не выклікала б заклапочанасці. У тэатральным жыцці зашмат набіралася творчых, эканамічных, арганізацыйных, маральных, этычных і іншых праблем, якія трэба неадкладна вырашаць — кампетэнтна, рашуча, прыняцкова, справядліва. Падумалася, што ці не ў гэтым адзін з самых драматычных момантаў нашага часу, выток многіх вострых канфліктаў — паміж усведамленнем неабходнасці рэвалюцыйных перамен і няздольнасцю да іх часткі грамадства...

У канцы мінулага года за «круглым сталом» бабруйскай газеты «Камуніст» сабраліся работнікі тэатра. Вось некаторыя меркаванні з іх размовы.

Л. ПАДБЯРОЗКІНА, дырэктар тэатра: Цяпер у тэатра цяжкая становішча. Мы не маем матэрыяльнай базы.

Л. ФЕДЧАНКА, заслужаная артыстка БССР: Быў час, калі прыходзілі на спектаклі, на акцёраў. Сёння з жалем можна канстатаваць, што страчаны аўтарытэт тэатра, упаў культурны ўзровень глядача...

А. ДВАРАНІКАУ, акцёр: Не толькі тэатр выходзіць глядачу, а і глядач выходзіць нас, акцёраў.

М. КАВАЛЬЧЫК, галоўны рэжысёр: Упэўнены — у тым, што у нас няма свайго глядача. Вінаваты не толькі горад, а перш за ўсё тэатр.

В. БАРОУСКІ, рэжысёр: Да таго ж 70 працэнтаў складу трупы павінна быць заменена. Тэатру не патрэбны ўтрыманцы.

У канцы студзеня, калі я разам са сваімі калегамі, мінімімі тэатральнымі крытыкамі, на працягу тыдня знаёміўся з рэпертуарам бабруйчан (давялося ўбачыць дзесяць спектакляў). Віталі Баркоўскага ў тэатры ўжо не было. Адчуваю, што дасведчаны лімаўскі чытач пасля гэтых радыёў падумаў, што... Не-не, ніякай «змовы» акцёраў супраць рэжысёра, які замакнуўся ажно на 70 працэнтаў трупы, не было. (Хоць такое сёння ў духу тэатральнай «дэмакратыі» — рэжысёры з маланкавай хуткасцю вылітаюць з тэатраў у невядомым напрамку. Як той казаў, руйнаваць — не будаваць). В. Баркоўскі цяпер у Мінску, разам з другім рэжысёрам — М. Труханам, намагаецца стварыць новую тэатральную студию. Не хочацца быць банальным у сваіх памінаваннях, маўляў, ніхай усё спраўдзіцца на вышэйшым творчым і арганізацыйным узроўні. Шчыра сказаць, не ведаю, ці спраўдзіцца, але ўжо само па сабе такое імкненне выклікае павагу і патрабуе грамадскай падтрымкі. Мінску як павятра неабходны новыя тэатры, неабходны гарачы подых сапраўднай творчай атмасферы, у якой добра дыхаецца людзям таленавітым і апантаным. Ды, зрэшты, чаму толькі Мінску? А іншым беларускім гарадам, таму ж Бабруйску, — ім таксама вельмі і вельмі бракуе сёння той самай творчай атмасферы.

...Велічны будынак тэатра на цэнтральнай вуліцы Бабруйска. Глядзіш на гэты гмах і думаеш у захапленні — сапраўдны палац мастацтва, у якім не толькі «даследуецца» душа чалавека, але адначасова і ачышчаецца, спавядаецца, узвышаецца. Адным словам — Храм. А ў фаве ўражвае... няўтульнасць халоднай казёншчыны. Высокія вузкія вокны без штор, мала мэблі, няма дзе прытуліцца, пасядзець, пагутарыць. Пра буфет зусім маўчу... На адной сцяне, як звычайна ў тэатрах, фотапартрэты «уладароў» сцэны, але чамусьці тут прадстаўлена далёка не ўся трыпа...

Аднак галоўныя парадоксы наперадзе. Калі загар глядзіш шмат спектакляў, здзіўляе вось што: акцёр, не пазбаўлены здольнасцямі, можа сёння стварыць глыбокі мастацкі вобраз,

а заўтра ўразіць відэочнай прафесійнасцю. Прыклады? На жаль, іх на бабруйскай сцэне шмат. Прывяду адзін, які асабліва ўразіў, бо тычыцца актрысы, не пазбаўленай творчай адметнасці і драматычнага таленту. А. Бендава ў спектаклі «Вуліца Шалом-Алейхема, 40» А. Ставіцкага выконвае галоўную ролю бабулі Розы — па аднадздушным меркаванні ўсіх маіх калег, што бачылі пастаноўку, — гэта ўзор натхнёнай ігры актрысы, бясспрэчна творчай перамога. І зусім супрацьлеглае можна было пабачыць на спектаклі паводле рамана Б. Васільева «А заўтра была вайна», дзе А. Бендава выконвае ролю маці Іскры. У

галоўны рэжысёр М. Кавальчык. Сёння ён — своеасаблівы рэжысёр-рэжысёр сярэдняга кіраўніка нашых абласных тэатраў. Ва ўсіх галоўных рэжысёраў змяніліся па некалькі разоў, а М. Кавальчык — трымаецца. Дзіўнага, нечаканага ў такім «даўгалеці» на мой погляд, нічога няма. Тэатральная грамадскасць рэспублікі ведае М. Кавальчыка даўно, рэжысёр ён спрантыкаваны: шэраг спектакляў, пастаўленых ім у свой час у тэатры імя М. Горькага, а потым ужо ў тэатры імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча, засведчылі значны творчы патэнцыял рэжысёра, яго здольнасць вырашаць складаныя мастацкія задачы. Былі ў яго і спектаклі

размеркаванняў. (У спектаклі В. Баркоўскага «А заўтра была вайна» яркі камедыіны акцёр А. Парфяновіч іграе Любарэцкага — чалавека трагічнага лёсу. Той, хто чытаў рамана Б. Васільева і хоць адзін раз бачыў на сцэне А. Парфяновіча, зразумее мяне — больш недарэчнага прызначэння на ролю прыдумаць цяжка. Натуральна, што гэта потым азвалася ў спектаклі...).

Назіраючы за творчай дзейнасцю многіх нашых тэатраў, не раз і не два даводзілася пераконвацца ў прыкрым становішчы — мяжа паміж прафесіяналізмам і аматарствам на сучаснай драматычнай сцэне бы-

людзям адчуваць сябе людзьмі, грамадзянамі, а не простымі «вінічкамі», ад якіх, маўляў, нічога не залежыць у гэтым жыцці...

Дык вось такому глядачу стваральнікі спектакля прапануюць не вельмі шмат — усяго некалькі сцен з удзелам А. Сафронавай (Соф'я Аляксандраўна) і Ж. Зарэмбы (Вольга Дзмітрыеўна). Гэтым актрысам, асабліва А. Сафронавай, удалося не проста пераказаць тэкст ролі, але і стварыць запамінальныя вобразы ахвяр жудаснага па сваёй антыгуманнай сутнасці балю халодных лёкаў-цені. Пачуццё эстэтычнай асалоды выклікае і ігра В. Міхайлава (Свісцікаў) — акцёра надзвычай шырокага творчага дыяпазону. Яго удзел у любым спектаклі — свята для тэатральнай публікі. Ды на вялікі жаль, не гэтыя таленавітыя выканаўцы вызначаюць мастацкую вартасць усяго спектакля. Ігра большасці іншых акцёраў, у тым ліку і выканаўцаў галоўных роляў Клаверова (А. Двараннікаў), Бабырова (А. Груздаў), князя Тараканава (Ю. Багаеўскі) пазбаўлена дакладных сцэнічных фарбаў, нечаканых псіхалагічных нюансаў, пластычнай выразнасці. Ужо з першых эпізодаў спектакля відаць хто ёсць хто на гэтым «балі» і не вельмі цікава сачыць за пераказам вядомага сюжэту. Хоць рэжысёр праявіў нямаля вынаходлівасці і настойлівасці, каб зацікавіць сцэнічным відовішчам, а актрысы ў ролях танцоўшчыц не шкадавалі сваіх ног...

І ўсё ж такі хочацца вітаць спробу бабруйчан прачытаць рэзкі на нашай сцэне твор М. Салтыкова-Шчадрына, данесці да глядачоў грамадзянскае хваляванне выдатнага рускага майстра слова за недасканаласць жыцця, недасканаласць чалавека. Неабходна вітаць таксама і з той прычыны, што ў апошнія гады тэатрам рэспублікі ніяк не шанцуе ў «дыялогу» менавіта з рускай класікай. У некаторых кіраўнікоў тэатраў ужо апусціліся рукі і як вынік — поўная адсутнасць на афішы імёнаў выдатных айчынных

ТЭАТР

КУДЫ ІСЦІ ДАЛЕЙ?

На спектаклях Магілёўскага абласнога тэатра драмы і камедыі імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча

асобных эпізодах з удзелам гераіні А. Бендавай наогул складвалася ўражанне, што на сцэне — аматарка...

Вядома, у творчай працы здарыцца можа ўсё. Яно так. Але ўсё-такі, думаецца, ёсць у кожнай справе нейкая «планка», ніжэй якой паважаючы сябе прафесіянал не мае права апусскацца. Асабліва той, хто ўжо давёў сваё права на акцёрскую прафесію.

Яшчэ адзін парадокс сённяшняга бабруйскага тэатра: поўная пасіўнасць акцёрскай моладзі. Праўда, у рэпертуары маладыя выканаўцы заняты досыць «шчыльна», іграюць шмат, у тым ліку і галоўныя ролі. Але ж маладосць на тое і маладосць — ёсць сілы, ёсць вера ў свае магчымасці, ёсць неўтаймаванае жаданне паспрабаваць сябе ў розных жанрах. У іншых тэатрах, звычайна, падыходзяць да крытыкаў маладыя акцёры, прапануюць паглядзець самастойныя спектаклі, ролі. Бабруйская моладзь нічога прапанаваць не магла. Не, не спяшаюся папракаць маладых акцёраў і актрысы у абыякавасці да ўласнага творчага лёсу. Усё больш складана. Але пры ўсім тым, як мне здаецца, асабістая ініцыятыва ў мастацтве — рэч далёка не апошняя.

ДЫК што ж сабой уяўляе сённяшняга бабруйскага сцэна? Прыхільнік тэатра, зірнуўшы на афішу, мае ўсе падставы сказаць: рэпертуар даволі цікавы і разнастайны. Мяркуюць самі — М. Салтыкова-Шчадрына, Э. дэ Філіпа, Г. Фігерэя, Я. Шварц, С. Маршак, Б. Васільеў, М. Шатроў, Р. Тама, А. Ставіцкі, А. Кудраўцаў...

Апанент можа хітра прыжмурыць вока і досыць слухна запярэчыць, маўляў, імёны драматургаў у тэатры яшчэ далёка не ўсё. Галоўнае — узровень сцэнічнага ўвасаблення. Гэта першае. А па-другое, прадстаўленая на сённяшняй афішы бабруйчан імёны драматургаў, — не самы аптымальны варыянт...

Хто тут мае большую рацыю — сказаць цяжка. У кожнага, як кажуць, свая праўда, свая слушнасць. І ў гэтым таксама адзін з парадоксаў сённяшняга бабруйскага тэатра.

Шосты год тэатр узначальвае

палемічныя, а былі і проста слабыя... Калі ж аналізаваць лепшыя, то, на мой погляд, М. Кавальчыка, як рэжысёра, вызначае імкненне падпарадкоўваць усё сцэнічнаму сродку выражэння раскрыцця галоўнай тэмы п'есы. Не заўсёды гэта удаецца ў поўнай меры, але жаданне быць лагічным і паслядоўным менавіта ў сцэнічным увасабленні задуму драматурга, — рыса, згадзіцеся, не апошняя ў рэжысёрскай творчасці. І калі М. Кавальчык бярэцца за змястоўную п'есу — спектаклі нярэдка атрымліваюцца хвалюючымі і арыгінальнымі. Прыгадаю ў гэтай сувязі, што два гады назад тэатр імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча быў на гастролях у Мінску і грамадскасць беларускай сталіцы прыхільна сустраля многія спектаклі бабруйчан.

Сёння на іх сцэне ідуць тры новыя спектаклі, пастаўленыя галоўным рэжысёрам тэатра — «Цені» М. Салтыкова-Шчадрына, «Чалавек і джэнтльмен» Э. дэ Філіпа, «Дыктатура сумлення» М. Шатрова. Яны пакадаюць розныя ўражанні, і не толькі тым, што ў аснове спектакляў — прыняцкова розны драматургічны матэрыял. Напрыклад, калі я глядзеў прэм'еру камедыі Э. дэ Філіпа «Чалавек і джэнтльмен», то вельмі цяжка было пазнаць і рэжысёра, і многіх знаёмых выканаўцаў — настолькі ўсё было зроблена прыблізна, паспешліва. (Потым мне спрабавалі растлумачыць, маўляў, прэм'еру выпусцілі за нейкія тры тыдні. А я адказаў: ды выпускайце хоць за адзін тыдзень, калі такія спрытныя, але пры чым тут глядач, які павінен «глытаць» яўна недагатаваную «страву»? Так можна атруціць яго на ўсё жыццё — каму ж тады паказваць свае спектаклі?). Вельмі засмуцілі многія выканаўцы, асабліва Ю. Багаеўскі, што выступіў у галоўнай ролі Джэнара — крыху недарэчнага, але абаяльнага кіраўніка невялічкай вандруйнай трупы. Роля Джэнара яўна не ў «параметрах» творчай індывідуальнасці выканаўцы, якому не хапала акцёрскай гнучкасці, здольнасці да арганічнага пераходу ад буфанады, грацэска да глыбокага псіхалагічнага пражывання, асабліва адчувальна бракавала імправізацыйнасці, без чаго іграць камедыю Э. дэ Філіпа проста немагчыма. Думаецца, рэжысёр усведамляе ўсё гэта не горш за іншых, але чаму ж тады прызначае акцёра не на сваю ролю? Праўда, вытворчая неабходнасць іншы раз вымагае ў нешматлікай трупі абласнога тэатра і больш «экстравагантных»

вае настолькі «размытая», што проста жах ахоплівае за лёс тэатра. Ды што ўжо абласныя, калі на сцэне вядучых (у тым ліку акадэмічных) тэатраў пачынае панавать практычна адзін стыль акцёрскай ігры, у якім пераважае імітацыя — імітацыя пачуцця, імітацыя партнёрства. Акцёры не без дапамогі «актыўнай» рэжысуры амаль што зусім развучыліся рабіць на сцэне галоўнае — ствараць мастацкі вобраз. Гэта — праблема праблема!

У пастаноўцы сатырычнай драмы М. Салтыкова-Шчадры-

«Цені» М. Салтыкова-Шчадрына. Сцэна са спектакля.

на «Цені» М. Кавальчык актыўна выкарыстоўвае прыём рэзкага кантрасту: неаднойчы ў тканіну псіхалагічных сцен урываюцца пад імкліваю мелодыю канкана танцоўшчыцы. Задуму рэжысёра зразумець не цяжка: вобразна перадаць думку пра «балаган» расійскага жыцця сярэдзіны мінулага стагоддзя, у якім вяло рэй крывадушша, здрада, і як вынік гэтага — ператварэнне людзей жывых у нешта падобнае да ценяў...

Згадзіцеся, у такім прачытанні класічнага твора зашмат і прасталінейнасці. Хоць прыхільнікі «правільнага» прачытання класікі могуць запярэчыць, маўляў, затое можна прыводзіць на спектаклі вучняў сярэдняй школы і яны без асаблівых намаганняў зразумеюць, што хвалявала ў свой час М. Салтыкова-Шчадрына. Спрачана не буду, магчыма і зразумеюць. Але як быць з дарослым глядачом, думваючым глядачом, якога, як і М. Салтыкова-Шчадрына, хвалюе, не дае спакою адно «праклятае» пытанне: ну чаму ва ўсе часы, у тым ліку і сёння, так распаўсюджана сярод людзей лёкаўства? У чым карані гэтай неўміручай хваробы, што перашкаджае многім

драматургаў. Ці трэба прыгадаваць, што кожны зварот тэатра да класікі — экзамэн не толькі на прафесійную вартасць?

Найбольш важнага творчага поспеху М. Кавальчык дасягнуў у пастаноўцы п'есы М. Шатрова «Дыктатура сумлення». Прызнацца, гэта прыемна здзіўля мяне і маіх калег, бо п'еса М. Шатрова — твор вельмі складанай мастацкай структуры і безумоўнага поспеху ў сцэнічным увасабленні нікому не гарантуе. Хутчэй наадварот — публіцыстычнасць, якая нярэдка пераходзіць у рыторыку і лозунгавасць, патрабуе ад тэатра асаблівай творчай самастойнасці. У пастаноўцы «Дыктатура сумлення» на бабруйскай сцэне праявілася здольнасць рэжысёра падпарадкоўваць рух спектакля раскрыццю надзённай тэмы, прывесці ўсю шматстайнасць сцэнічных сродкаў выразнасці да мастацкага адзінства. Адначасова праявілася і разуменне рэжысёра, што галоўная фігура ў тэатры — акцёр. Адсоль старанна распрацаваная акцёрская партытура спектакля, дакладная ігра многіх выканаўцаў, што дазволіла ўцягнуць глядача ў зацікаўленае абмеркаванне складаных і вострых пытанняў нашай эпохі. Вядома ж, пастаноўка не паз-

баўлена пэўных творчых пралікаў, абумоўленых залішнім рэжысёрскім «вынаходніцтвам». Так, перавод асноўнага дзеяння ў павільён студыі тэлебачання (мастак С. Антонаў), дзе адбываецца рэпетыцыя «суда над Леніным», нічога істотнага і новага ў змест спектакля не прыносіць, а вось яго мастацкую структуру адчувальна загрузвае. Гэта перашкаджае часам услухоўвацца ў гарачыя спрэчкі паміж героямі пастаноўкі. Шкада, бо ў цэлым спектакль уражае досыць высокай сцэнічнай культурай, грамадзянскім напалам пачуццяў і думак, якія знаходзяць эмацыянальны і інтэлектуальны водгук у глядачоў, прымушаюць задумацца над многімі пытаннямі не толькі нашай рэвалюцыйнай гісторыі, але і сучаснасці.

Гэтаму важнаму, прынцыповаму выніку прачытання «Дыктатуры сумлення» на бабруйскай сцэне ў значнай ступені садзейнічала дакладная, багатая тонкімі акцёрскімі адценнямі ігра Ю. Краўчанкі, Ж. Зарэмбы, А. Парфяновіча, В. Міхайлава, Б. Баева, Л. Федчанкі, Л. Кучко, С. Кліменкі. Некаторыя з іх, у прыватнасці, Б. Баеў і Л. Кучко, выконваюць некалькі разнапланавых роляў. Вопытныя акцёры знайшлі трапную меру імпрывізацыі і лагічнага сэнсу, жыццёвай верагоднасці і мастацкага абагульнення.

Сваімі спектаклямі М. Кавальчык засведчыў, што ў яго асобе трупам мае рэжысёра адметнай творчай індывідуальнасці, рэжысёра, вядома, не за-

«Дыктатура сумлення» М. Шатрова, Л. Кучко (Працаўнік).

Фота А. ПАКАЛЫ.

страхаванага ад памылак і няўдач, але ў галоўным, што датычыцца прафесійнай узброенасці, мастацкага імпульсу, задум і памкненняў — безумоўна перспектывнага. Гэта нараджае пэўны надзеі.

НАРАДЖАЮЦЬ надзеі і першыя рэжысёрскія спробы акцёра С. Кліменкі. Сёння на бабруйскай сцэне ідуць тры яго спектаклі — «Мар'я» А. Кудраўцава, «Пастка» Р. Тама і казка С. Маршак «Кошкін дом». Яны сведчаць, што С. Кліменка абраў рэжысёрскі шлях не выпадкова і не дарэмна. Гэта самае каштоўнае. Вызначаць жа асаблівасці яго творчага почырку пакуль яшчэ не выпадае. Будучыня пакажа, хоць ўжо цяпер кідаецца ў вочы адна асаблівасць: рэжысёр не імкнецца да самазменных пастановачных эфектаў, уся ўвага скіроўваецца на старанную распрацоўку з акцёрамі знешняга і ўнутранага жыцця вобраза. Гэта дае плён. Так, у спектаклі «Мар'я», вырашаным рэжысёрам у жанры меладрамы, глыбока народны характар прастай вясковай жанчыны, на долю якой выпала шмат выпрабаванняў, стварыла Л. Федчанка. Яе Мар'я — з тых жанчын, на якіх трымаецца наша жыв-

це, нашы спрадвечныя маральныя каштоўнасці. Актрыса іграе з той сілай пражывання, калі за напружаным сцэнічным існаваннем пачынае рэльефна праглядвацца ўся складаная жыццёвая біяграфія героіні, неадрыўная ад біяграфіі пакалення, скалечанага вайной.

Тэмпераментна, сакавіта іграе і Г. Агейкіна ролю другой жанчыны — Моці, — у лёсе якой таксама трагічна адбілася мінулая вайна. Тут знешняя характарнасць арганічна спалучаецца з глыбокім пранікнёным у псіхалагічны стан героіні.

Гэтыя вобразы — безумоўна вартасць спектакля, яны выклікаюць роздум, пачуцці, нараджаюць асацыяцыі. Але ў цэлым, трэба прызнаць, спектаклю адчувальна бракуе мастацкай навязанасці ў даследаванні народнага жыцця, што ў першую чаргу абумоўлена поўнай другаснасцю п'есы, яе штучнасцю, пераадолець якія вельмі цяжка.

Другому спектаклю С. Кліменкі, пастаўленаму паводле дэтэктыўнай п'есы Р. Тама «Пастка», пры знешнім «гладкапісе» рэжысёрскай мовы не хапае іранічных адценняў, нечаканых акцэнтаў, змены рытмаў. У выніку — не ўнікае атмасфера таямнічасці, без якой дэтэктыў ужо не дэтэктыў. У акцёрскім выкананні таксама пануе знешні «гладкапіс», а ён, безумоўна, не лепшы сродак здзівіць, уразіць сэнняшняга глядача.

Іншыя спектаклі, што знаходзяцца ў сённяшнім рэпертуары тэатра, пастаўлены рэжысёрамі В. Барноўскім («А заўтра была вайна» паводле Б. Васільева і казка Я. Шварца «Два клёны») і М. Дзінавым («Ліса і вінаград» Г. Фігерэяда), якія ўжо не працуюць у калектыве. Выхаванец БДТМІ М. Магілёўскі паставіў на бабруйскай сцэне свой дыпломны спектакль паводле п'есы А. Ставіцкага «Вуліца Шалом-Алейхема, 40», які прыхільна сустрэлі глядачы і крытыкі.

У гэтых спектаклях ёсць асобныя цікавыя акцёрскія работы, у прыватнасці, А. Сафронавай (Ісра), Б. Баева (Эзон), Л. Міхайлавай (Клея), а таксама ўжо згаданай А. Бендавай (Роза) і некаторыя іншыя. Аднак яны не вырастаюць агульнага становішча — спектаклі засталіся на нейкім стацыянальным «сярэднім» узроўні. Гэта азначае, што глядач можа іх глядзець, а можа і не глядзець. Што бабруйскі глядач у большасці свайой і робіць...

Каго ж тут папракаць?

СПРАВА, на мой погляд, не ў пошуках адказу на вечнае пытанне — хто вінаваты, — а ў пошуках канструктыўных ідэй і прапаноў на конт далейшага шляху тэатра імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча. Менавіта гэта сёння непакоіць трупы (куды ісці, што рабіць далей), гэта глыбока хваляе і тэатральную грамадскасць рэспублікі. Не ўпэўнены толькі, што гэта турбуе кіраўнікоў Бабруйска. Вельмі хочацца тут памыліцца. І хочацца, каб кіраўніцтва горада прыслухалася да выступлення на апошнім пленуме ЦК КПБ старшыні «СТД БССР» М. Яроманкі, які слухна падкрэсліў, што тэатральная справа — партыйная справа, яна патрабуе пільнай увагі і дзейнай дапамогі з боку дзяржаўных устаноў і грамадскасці.

Гэта так. Але ў галоўным — у творчасці — усё залежыць ад самога тэатра, дакладней, ад акцёраў і рэжысёраў, іх мастацкага імпульсу, грамадзянскай пазіцыі.

І апошняе, канкрэтнае. У тэатры імя В. І. Дуніна-Марцінкевіча зараз высыяе ідэя істотна змяніць кірунак творчых пошукаў, у прыватнасці, ператварыць сцэнічны калектыў у тэатр драмы і музычнай камедыі. Менавіта — музычнай. І перавагу аддаць беларускай камедыі. На мой погляд, гэтая ідэя вымагае разумення і падтрымкі з боку Міністэрства культуры і СТД БССР, іншых зацікаўленых устаноў, у тым ліку і ўлад горада Бабруйска. Трэба неадкладна агульнымі намаганнямі вырашаць складаныя творчыя і матэрыяльныя праблемы тэатра, дапамагаць яму ў выбары далейшага шляху развіцця.

Рычард СМОЛЬСКІ.

КАНЦЭРТНАЯ МАЗАІКА

ЯРКАЯ ПАЛІТРА ЦЫМБАЛАЎ

У зале камернай музыкі Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбыўся канцэрт Аркадыя Астравецкага, дзейнасць якога цесна звязана з развіццём і росквітам прафесійнага выканальніцтва на цымбалах. Амаатары народнай музыкі зноў сустрэліся са старэйшым музыкантам, які адзначыў 50-годдзе творчай дзейнасці.

Рэпертуар цымбаліста багаты і разнастайны: творы савецкіх і замежных кампазітараў, народная музыка. Чуйна, ашчадна ставіцца А. Астравецкі да працы кампазітараў. Што ўпершыню разгорнуты ім ноты, ці то шмат разоў іграў, ён праглядае іх з глыбокай пашанай. Шэраг твораў для цымбалаў беларускай кампазітары прысвяцілі іх першаму выканаўцу — А. Астравецкаму.

Першае аддзяленне канцэрта склалі творы старадаўніх майстроў у аўтарскім пералажэнні для цымбалаў: Т. Альбініні, Д. Пергалезі, Д. Скарлаці, А. Верачыні. У гэты вечар адкрыццём у манеры выканання А. Астравецкім старадаўніх твораў было тое, што ён шырока ўжываў на цымбалах забытыя сёння прыёмы ігры, якімі яшчэ ў сярэднявеччы карысталіся беларускія гусліяры, скамарохі: мяккая ігра «шчыпком» падушачкамі пальцаў у адажыю Канцэрта рэ мінор Т. Альбініні і больш гучнае пашчыпванне пазногцямі ў менуэце Санаты соль мінор А. Верачыні, ігра акордамі, арпеджыя.

Яркую і разнастайную палітру гучання інструмента і сваё майстэрства прадэманстравалі артыст у другім аддзяленні, выканаўшы музыку савецкіх кампазітараў: С. Пракоф'ева, Р. Шчадрына, А. Шнітке, С. Картэса. Ён арганічна валодае ўсімі тымі сучаснымі прыёмамі ігры, якія карэнным чынам змянілі распаўсюджанае разуменне магчымасцей цымбалаў.

Для ігры А. Астравецкага характэрны выразнасць, яркасць гучання і ў хуткіх танцах, і ў маршах, і ў кантыле-

не. Усё гэта асабліва выявілася ў выкананні музыкі беларускіх кампазітараў: Адажыю з балета «Маленькі прынец» Я. Глебава, у «Трыпціху» В. Іванова. На «біс» цымбаліст сыграў Венгерскую рапсодыю № 2 Ф. Ліста і Менуэт Д. Валенціні.

Партыю раяля і клавесіна выконвала Алена Соніна.

З. НАСЦЕНКА.

ЗАХАПЛЕННЕ— КАМЕРНАЯ МУЗЫКА

У зале Саюза кампазітараў БССР адбыўся канцэрт з твораў беларускіх аўтараў. Бадай, упершыню ў выкананні студэнтаў кансерваторыі прагучала столькі сачыненняў у камерным жанры, напісаных кампазітарамі розных пакаленняў. Гэта — «Элегічнае трыо» П. Падкавырава, Саната-паэма К. Цесакова, Квартэт Д. Лукаса, Фартэп'янае трыо В. Сярых, Квінтэт М. Аладава, п'есы Э. Зарыцкага, творы Ю. Семянякі, А. Хадоскі. Ініцыятары канцэрта — загадчык кафедры камернага ансамбля БДК М. Шчарбакоў, педагогі кафедры. Пранікнёна прагучалі творы беларускіх аўтараў у выкананні Т. Грэгарэнка, М. Рэшатава, А. Гершовіча, Т. Плавана, Г. Пудавай, Л. Сяргеева, І. Алікаева, М. Юдзіцкага, А. Маскоўвіч, В. Карнілава, А. Козыравай, С. Іванюковіч і іншых.

Радуе, што менавіта сёння, калі відэочыная цыга моладзі да так звананага лёгкага жанру (назавём гэтак шматстайнасць стыляў і накірункаў, каб зэканоміць газетныя радкі), з'явілася шмат юных музыкантаў, захопленых камернай музыкай. На іх спадзяванне, бо ім несці высокае мастацтва ў масы. І ім яшчэ трэба шмат вучыцца дзеля таго, каб усё ж даказаць праўдзівасць сваіх перакананняў. А перакананы яны ў тым, што сапраўднае мастацтва дойдзе да сэрцаў слухачоў.

Н. ЗАХАРАВА.

ЗНАЁМЫ ДУЭТ

У Саюзе кампазітараў БССР адбыўся канцэрт з удзелам педагогаў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі — піяністкі Людмілы Малышавой і скрыпачкі Лілі Умновай. Іх дуэт зарэкамендаваў сябе як адметны ансамбль. Ужо колькі гадоў артысты выступаюць на канцэртнай эстрадзе рэспублікі, вызджаюць за мяжу (летась, напрыклад, удзельнічалі ў Днях культуры Беларусі ў Ісландыі), запісваюцца на радыё, тэлебачанні, папаўняючы фонд у асноўным беларускай музыцы. Камерны ансамбль узабагачае выканаўчую палітру, знаходзіць яркія нюансы для ўвасаблення таго ці іншага твора. Людмілу Малышаву і Лілію Умнову ведаюць як першых інтэрпрэтатараў многіх твораў беларускіх кампазітараў, што пацвердзілася і на гэты раз.

Прагучала, напрыклад, Саната І. Лучанка, якой выканаўцы далі новае жыццё. Кампазітар напісаў Санату яшчэ ў маладыя гады, але сам не верыў у яе вартасці. Музыканткі, можна сказаць, уаваскрэслі твор, знайшлі тую адзіную трапную штрыхі, дзякуючы якой адбылося адкрыццё зіхоткай, романтична-ўзнёслай Санаты, поўнай юначага запалу.

А вось п'есы Р. Суруса — пяць каларытных рознахарактарных мініячур. «Элегія», «Таката», «Накюрн», «Грацыёзны танец» і «Вясенняя рانیца» — усе яны былі выкананы натхнёна, вельмі эмацыянальна. Свежа і аптымістычна загучала ў выкананні дуэта Саната М. Ракава.

Сюрпрызам аказалася прэм'ера новай п'есы Я. Глебава «Быліна». Прагучала таксама яго ж Адажыю з балета «Маленькі прынец» — добра знаёмае слухачам, якія заўсёды з захопленнем прымаюць гэтую мілагучную, трапяткую музыку. А на заканчэнне Л. Малышава і Л. Умнова сыгралі «Вясёлы танец»: жартоўная, рытмічная п'еса прыдала добры настрой канцэрту.

С. БРАТУШЭНКА.

Часопісы ў сакавіку

«МАЛАДОСЦЬ»

Паэзія прадстаўлена лірычным маналагам М. Гудковай «Пулс», вершамі Р. Баравіковай, У. Верамейчына, Н. Аксенчына, П. Пранузы, А. Лойкі.

Друкуюцца а павяданні Т. Мельчанка, А. Варановіча, А. Масарэні, заканчэнне апавесці А. Кулакоўскага «Першы нумар».

У раздзеле публіцыстыкі — артыкул А. Афіроўскага «Ленін — жыве гэта слова» разважанні Г. Айзенштат «Мужчынскае адзіноцтва».

Маладую паэзію мінулага года аглядае І. Багдановіч — «Па дарозе ў «залаты век».

М. Улашчыка ўспамінае В. Грыцкевіч — «Напрамак жыцця».

А. Марціновіч рэцензуе кнігу прозы М. Кусянкова «Завязь» — «Права на споведзь».

«МАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ»

Нумар адкрываецца артыкулам У. Стальмашонка «Час асававання, час дзеяння». Пытан-

ням выяўленчага мастацтва прысвечаны матэрыялы В. Трыгубовіча «Крыгаход пачаўся, або Спроба ўліснай дэспізацыі», Л. Малівайкі «У горане рэвалюцыйнай явы», Н. Бараноўскай «Творы Фернана Ленэ», А. Байналова «Сталасць», М. Раманюка «Новае жыццё старажытнага мастацтва».

У тэатральным раздзеле — дыялог Л. Грамыкі і А. Дударова «Пра час, пра мастака, пра чалавек», артыкул У. Ягоўдзіна «Шчаслівай дарогі, «Лялька», рэцэнзіі Л. Брандабоўскай «Адным баронам меней...» (чэхавыя «Тры сястры» ў Рускай тэатры БССР), Г. Алісейчына «У розных ракурсах» («Спартыўныя сцэны 1981 года» Э. Радзінскага ў Гомельскім абласным тэатры), а таксама напісаны В. Шымановіч творчы партрэт Г. Кухальскай.

Па кіно і тэлебачанні прапаноўвае дыялог Э. Мельнікава і В. Сиварцовай «Было і застаецца...» інтэрв'ю з Л. Ульфсанам, палемічныя нататкі У. Палешука «...ісціна даражэйшая».

У музычным раздзеле друкуюцца артыкулы «Джаз з Беларусі: крокі ў першую лігу» Д. Падбярэзскага, «Культура духоўнай галечы» А. Карлюка, «Вялікае сэрца голас» І. Цішчанкі, «Песні вясны» В. Ліцвінкі і У. Рагоўча.

З ручным ткацтвам Прыльмонна знайміць В. Волах — «Ручнікі Гродзеншчыны». «Што апрацуць вясной і летам» — публікацыя Л. Маленкі.

Ёсць «Старонкі календара» і «Хроніка мастацкага жыцця».

«КРЫНІЦА»

Пад рубрыкай «Пазіцыя» змешчаны нарыс Л. Екеля «Люблю людзей шчырых», які расказвае пра першага сакратара Стаўбцоўскага райкома камсамола В. Шыршоўскага.

У раздзеле «Спадчына» У. Казбярук прапанаваў верш А. Гаруна «Самсон». Друкуюцца вершы І. Багдановіча, пачатак апавесці А. Асташонка «Гарадская гісторыя», апавяданне А. Крысіці «Дама пад чорнай вуаллю» (пер. М. Кандрусевіч), палемічныя нататкі С. Букчына «Які пераадолець разрыў?», артыкул А. Сідарэвіча «Сумленне рускай дэмакратыі».

А. Глобус выступае з «Суб'ектыўнымі нататкамі аб рэспубліканскім фестывалі савецкай маладзёжнай песні ў Новаполацку».

Сярод публікацый нумара — эсэ П. Якубовіча «Такое футбольнае жыццё», артыкул В. Драгаўца «Аб цяжкім рэнесансе палітычнай культуры», выступленне заслужанага трэнера БССР Г. Майзеля «Жанчыны-багатыры, ці аб чым напомяну стары здымак» і іншыя матэрыялы.

ХОЦЬ рэстаўрацыя помнікаў мае вялікую гісторыю, але тэарэтычныя асновы яе сфарміравалі не так даўно. Ваіна прынесла велізарныя матэрыяльныя і духоўныя страты. Многія здбыткі культуры былі разбураны, шматлікія гарады ляжалі ў руінах, перад ахвой помнікаў паўсталі задачы, справіцца з якімі ранейшымі рэстаўрацыйнымі метадамі было не пад сілу. Важнейшым дасягненнем тэорыі рэстаўрацыі пасляваеннага перыяду стала якраз крышталізацыя паняцця рэстаўрацыйнага метаду і ўсведамленне магчымасці прымянення розных метадаў аднаўлення для асобных помнікаў і нават для яго частак, што ў сваю чаргу дазволіла спалучаць шматлікія падыходы на адным аб'екце.

Другім важным дасягненнем пасляваеннай пары стаў прыняццё новых падыходаў да паняцця гарадской архітэктурнай спадчыны, у выніку якога не толькі асобныя будынкі, ансамблі і комплексы, а ўся гістарычная гарадабудуўнічая структура, уся тэрыторыя, на якой размешчана (альбо была размешчана) старадаўняя забудова, лічыцца помнікам. У 1966 г. урад Эстонскай рэспублікі прыняў пастанову «Аб арганізацыі дзяржаўнай ахоўнай зоны сярэднявечнай часткі Таліна», згодна якой увесь старажытны горад быў узяты пад ахову дзяржавы. На той час такое рашэнне было рэдкім у сусветнай гарадабудуўнічай практыцы. Пастава сцвердзіла важныя правілы, паводле якіх межы ахоўнай зоны не падлягалі змяненню мясцовымі ўладамі, праекты рэстаўрацыі і рэканструкцыі старадаўніх будынкаў маглі быць заказаны толькі спецыялізаванай арганізацыі — Дзяржаўнаму праектнаму інстытуту помнікаў культуры. Важнейшую працу ажыццяўлялі рэстаўратары, а менш адказную — будаўнікі пад нагляд рэстаўратараў. Гэтыя палажэнні былі ўключаны потым у змест закона СССР «Аб ахове і выкарыстанні помнікаў гісторыі і культуры», прынятага ў 1976 г.

На працягу рэшт 1960-х і ў 1970-х гг. у краіне былі зацверджаны ахоўныя зоны шматлікіх гістарычных гарадоў, у тым ліку — і Мінска, дзе пад ахову была ўзята цэнтральная частка Верхняга горада. (Рашэнне Мінгарвыканкома № 64 ад 21 лютага 1979 г.). Тады ж намаганнямі грамадскай Мінска было прыпынена разбуранне Траецкага прадмесця, якое метадычна ажыццяўлялася з 1976 г.

1980 г. быў адзначаны прыняццём паставы бюро Мінскага гаркома КП Беларусі і гарвыканкома «Аб рэканструкцыі гістарычнай часткі горада Мінска» і пачаткам рэстаўрацыі ацалелай забудовы Траецкага прадмесця. Рэстаўрацыю меркавалі закончыць да 1986 г. Частка старога квартала, што зберагалася і падлягала рэстаўрацыі, была забудавана ў асноўным у XIX ст. жыллёвымі двух-трохпавярховымі будынкамі. Тэрыторыя яго размеркавана кампактна і дастаткова прадумана, сацыяльнае прызначэнне выразна абумоўлена. Усё гэта, на першы погляд (але толькі на першы погляд), не абяцала складаных рэстаўрацыйных праблем. Пачаць працу з Траецкага прадмесця вырашылі яшчэ і дзеля таго, каб набыць неабходны праектны і вытворчы вопыт для рэстаўрацыі Верхняга горада.

Складаныя праблемы ў рэстаўрацыі забудовы на Старавіленскай аднак узніклі, і менавіта імі прадывіжаны метады аднаўлення квартала. У выніку пастаянных зносаў гістарычнай забудовы ўздоўж Свіслачы, на Нізкім рынку, Замчышчы, Нямізе квартал Траецкага прадмесця апынуўся ў аднаасобку, адарваны ад іншых «кастравоў» уцалелай старажытнасці, аддзелены ад іх пустэчамі. Немалаважна і тое, што ён уваходзіць у кампазіцыю водна-зялёнага дыяметра — будучага ландшафтна-архітэктурнага ансамбля зоны культурнага адпачынку мінчан. Тым часам арэднае выкарыстанне квартала не адпавядала і архітэктурнай каштоўнасці яго забудовы, ні яго поліфункцыянальнай гістарычнай структуры, не ставалася з запланаванай побач зонай рэкрэацыі.

Улічыўшы ўсе гэтыя факты, аўтар праекта рэстаўрацыі Траецкага прадмесця С. Багласаў пісаў у часопісе «Строительство и архитектура Белоруссии» (1981, № 2): «Акадэмічная стыльвая рэстаўрацыя не вырашае праблемы, таму што квартал страціў старое натуральнае для яго асяроддзе і функцыянальна-просторавую ўзаемазвязанасць. Таму адзіная магчымасць арганічнага існавання квартала — гэта актыўнае ўключэнне яго ў сучаснае жыццё горада з эстэтычнай на новым узроўні ўсіх каштоўнасчых пластоў».

Для вырашэння пастаўленай задачы архітэктар-рэстаўратар прапанаваў комплекс сродкаў: рэстаўрацыю фасадаў, узнаўленне страчаных элементаў ляпнога дэкору, «сталаркі» па ўзорах XIX стагоддзя, адпаведных архітэктурнаму прадмесця, аднаўленне па абмерных рысунках двух страчаных вуглавых будынкаў,

новае выкарыстанне забудовы, сугучнае яе гістарычнаму характару і поліфункцыянальнасці, рэстаўрацыя і аднаўленне найбольш каштоўных інтэр'ераў грамадскага прызначэння, рэстаўрацыя і ўзнаўленне гістарычных элементаў добраўпарадкавання ў спалучэнні з новымі элементамі добраўпарадкавання і дызайна.

Тэрмін «рэстаўрацыя» ў адстойным і этымалагічным яго значэнні абазначае вяртанне помніку альбо яго часткам першапачатковага выгляду. Аднак у пасляваенны час гэты тэрмін пачаў выкарыстоўвацца ў шырокім сэнсе і абгульчэннем значэнні, ахоплівае ўсе работы,

новяцца тоеснымі, аднак толькі што датычыцца самога факта аднаўлення, але не прычына яго.

Відавочна, аднак, што паняцце рэстаўрацыйнай рэканструкцыі лепш за ўсё абазначыць асобным тэрмінам. Магчыма, з далейшым удасканаленнем аховы помнікаў і развіццём тэорыі аховы такі тэрмін з'явіцца. Пакуль што дзеля эразумеласці мы будзем карыстацца абазначэннем «рэстаўрацыйнай рэканструкцыя».

У апошні час у многіх краінах стаў шырока ўжывацца рэстаўрацыйны прыняццё, які называецца тэрмінам «рэвалю-

ПОМНІЦЬ, ВЕДАЦЬ, ЗБЕРАГАЦЬ

АСТРАВЫ СТАРАЖЫТНАСЦІ

ТРАЕЦКАЕ ПРАДМЕСЦЕ: ВОПЫТ РЕСТАВРАЦЫІ

звязаныя з захаваннем помніка, уключае ў сябе і такія паняцці, як «кансервацыя», «рэканструкцыя», «рэгенерацыя» і да т. п. Разгледзім сутнасць гэтых метадаў.

Азначэннем «кансервацыя» называецца ўсялякае ўмацаванне матэрыяльнай субстанцыі помніка і захаванне такім чынам яго ад далейшага разбурання. «Рэканструкцыя» адносіцца да помнікаў поўнаасцю знішчаных і не існуючых у матэрыяле, абазначае аднаўленне іхняга аблічча па захаваных рэштках, альбо апісаных, малюнках, абмерных рысунках, фатаграфіях і да т. п. Але этымалагічнае паходжанне тэрміна мае падвойнае значэнне. «Рэканструкцыя» (асабліва ў будаўніцтве і архітэктурцы) разумеецца як карэнная перабудова, пераробка па новых прынцыпах, пераабсталяванне і да т. п., не маючы адносін да аховы і рэстаўрацыі помнікаў, прыняццёва супрацьлеглы ім. Такім чынам адзін і той жа тэрмін выступае як амоні, абазначае розныя з'явы з розных галін дзейнасці.

Як паказвае практыка аховы помнікаў у Мінску і ўвогуле ў Беларусі, быццё паняццяў гэтага тэрміна, асабліва ў адміністрацыйна-кіруючай і праектнай дзейнасці, вельмі небяспечнае для існавання помнікаў гарадабудуўніцтва і архітэктурцы.

У апошні час у асяроддзі беларускіх рэстаўратараў замест тэрміна «рэканструкцыя» можна часта пачуць абазначэнне «рэгенерацыя», якое абазначае аднаўленне, адраджэнне чагосьці ў ранейшым першапачатковым выглядзе. Адным з відаў рэгенерацыі з'яўляецца, напрыклад, «рэсцытуцыя» — аднаўленне цэласнага выгляду помніка па яго рэштках альбо фрагментах. «Рэгенерацыя» абазначае адметнае рэстаўрацыйнае дзеянне, якое заключаецца ў аднаўленні менавіта зыходнага гістарычна-першапачатковага выгляду помніка і адносіцца не толькі да знішчаных, але і да існуючых, але безгустоўна (часам свядома з мэтай знішчэння) перабудаваных аб'ектаў спадчыны. Але бывае, што гістарычныя напластаванні, таксама цікавыя з мастацкага боку, адлюстроўваюць эпоху і творчае гістарычнае жыццё помніка. У выпадку разбурання такога аб'екта ўзнаўляюць яго, звычайна, зыходзячы з апошняга выгляду помніка перад знішчэннем, г. зн. метадам рэканструкцыі (у значэнні адбудовы вобліка па рэштках, апісанні, малюнках, абмерных рысунках, фатаграфіях), а не рэгенерацыі (г. зн. першага выгляду помніка). Калі каштоўныя гістарычныя напластаванні адсутнічаюць альбо яны безгустоўныя, парушаюць гармонію і псуецца помнік, рэканструкцыя яго супадае з рэгенерацыяй і часткова гэтыя паняцці ста-

рызацыя. Ён абазначае павышэнне вартасці культурна-гістарычных комплексаў, уключае ў сябе розныя дзеянні рэстаўрацыі, аднаўлення інтэр'ера, аздаблення, сацыяльна-культурнага прыстасавання і да т. п. дзеянні, накіраваныя на ахову помнікаў.

Першапачатковай задачай рэвалюцыі і ўвогуле рэстаўрацыі можа быць «санацыя» гістарычнага архітэктурнага асяроддзя, якая праводзіцца сумесна з кансервацыяй. На гэтым этапе найбольш захоўваецца дакументальная аснова помнікаў.

Ажыўленне функцый гістарычнага горада, старадаўняй забудовы ці асобнага дома з'яўляецца зместам паняцця «рэвіталізацыя». Рэвіталізацыя ажыццяўляецца ў выніку рэстаўрацыйнай акцыі сацыяльна-культурнага «прыстасавання». Прадугледжвае высяленне з гістарычнай зоны функцыянальна неадпаведных арандатараў, устаноў, вяртае дамам, кварталам, гораду ранейшае альбо аналагічнае сацыяльна-культурнае жыццё.

Пры рэстаўрацыі помнікаў, асабліва тых, што маюць складаную структуру і гісторыю (старажытная забудова гарадоў), часцей за ўсё ўжываецца некалькі рэстаўрацыйных метадаў і розныя рэстаўрацыйныя прыёмы, якія аб'яднаны агульным прынцыпам працы. У Траецкім прадмесці ў той ці іншай ступені ўжыты ўсе разгледжаныя мной метады. Згодна ідэі праекта перавага аддадзена рэгенерацыі і рэканструкцыі забудовы. Аднак асноўным прынцыпам рэстаўрацыі тут з'яўляецца рэвалюцыя, аб чым яскрава сведчаць прыведзеныя мной выказванні аўтара праекта, працэс і вынікі працы ў прадмесці.

Трэба адзначыць, што рэстаўрацыйны прынцып «рэвалюцыі» якраз і прадугледжвае спалучэнне розных метадаў аднаўлення гарадской спадчыны. Ён складаны для ўвасаблення, патрабуе ад рэстаўратараў высокай прафесійнай і агульнай мастацкай культуры, кваліфікацыі, глыбокіх ведаў, тонкага густу, здольнасцей і таленту.

У праекце рэстаўрацыі прадмесця С. Багласаў засведчыў усе гэтыя якасці. Асабліва добра вырашана завяршэнне квартала з боку Свіслачы. Тут перад рэстаўратарам паўсталі вялікія цяжкасці. У перыяд зносу квартала ў 1976—77 гг. была разбурана яго паўднёва-заходняя частка па вуліцы Камунальнай набярэжнай (вуліца ўжо не існуе). Фасадную забудову квартала поўнаасцю знеслі і агалілі дваровыя пабудовы, так бы мовачы, «вантробы» архітэктурцы, не разлічаныя на параднае ўспрыманне. Потым, калі ў гэтым месцы з'явіўся бераг Свіслачы (рэзам з культурным пластам XII — XVIII стст.) і зрабілі набярэжную, «вантробы» апынуліся амаль на беразе

ракі. Квартал стаяў без архітэктурнага завяршэння. У такой сітуацыі заключэнне С. Багласава, што «акадэмічная стыльвая рэстаўрацыя не вырашае праблемы», было правільным, а выбар рэстаўрацыйнага прынцыпу прадывіжаны становішчам.

Цяпер, пасля заканчэння працы на гэтым участку, можна пераканацца, як добра вырашыў архітэктар-рэстаўратар складаную задачу. Ён нічога не парушыў, не змяніў, не пераплановаў, амаль нічога не дадаў (акрамя мураванай сценкі-перамычкі — уваходу ў карчму). Архітэктурнае завяршэнне квартала з боку Свіслачы дасягнута выключна рэстаўрацыйнымі метадамі.

Аднак рэстаўрацыя Траецкага прадмесця прадаўжаецца і мы з горачай заўважаем, што практычнае ўвасабленне праекта пакідае спадзяванні на лепшае. Шмат дзе пад націскам будаўнікоў, іншых праектных арганізацый і устаноў, якім не церпіцца хутчэй убачыць вынік сваіх распараджэнняў, назіраецца адыход ад праекта, ад дакументалізму аб'ектаў.

Будынак на рагу квартала (ад калісцы існаваўшага тут «Хлусавага маста») не аднавілі. Замест яго пабудаваны спрэктаваны ў інстытуце «Мінскпраект» эклектычны «наватвор», неадпаведны ні традыцыям беларускага дойлідства, ні стылістыцы забудовы квартала, ні яе маштабным чляненням — абавязковай умове гарманічнага спалучэння архітэктурцы.

Не вытрыманы прынцып выяўлення дакументалізму аб'ектаў — неабходная ўмова ўсялякай рэстаўрацыі. Старадаўняя частка сцен у адноўленых будынках не зафіксаваны і не выяўлены, межы паміж старой і новай муроўкай, там дзе гэта магчыма і неабходна, — не адзначаны. Рэстаўрацыя вядзецца па прынцыпе капітальнага камунальнага рамонту. Некаторыя яшчэ моцныя дамы без патрэбы разбіраюць і муруюць нанова (так лягчэй будаўнікам). У выніку разам з паверхняй помнікаў знішчаецца іх гістарызм, знікае подых і адчуванне гісторыі.

Аўтарскі нагляд за рэстаўрацыяй не мае належнай вагі, указанні не выконваюцца. Справа ў тым, што асноўныя працы ў Траецкім прадмесці вядуць не рэстаўратары (у іх няма моцнай вытворчай базы), а рамонтна-будаўнічыя арганізацыі; фінансаванне ажыццяўляецца праз інстытут «Белжылпраект» (генеральны праекціроўшчык), што ставіць рэстаўратараў у пэўную залежнасць ад гэтай далёкай ад рэстаўрацыі праектнай арганізацыі. Нарэшце, кіруючыя ніці рэканструкцыі гістарычнай часткі Мінска знаходзяцца ў руках Галоўнага архітэктурна-планіровачнага ўпраўлення Мінскага гарвыканкома — устаноў, якія мае вялікі вопыт зносу гістарычнай спадчыны горада і ніякі — у рэстаўрацыі. (Праўда, з прыходам новага галоўнага архітэктара горада з'явіліся спадзяванні на лепшае).

Відавочна, што для ажыццяўлення такой важнай, тонкай і складанай справы, як рэстаўрацыя гістарычнай забудовы Мінска (а наперадзе аднаўленне Верхняга горада), варты было б стварыць спецыяльную дырэкцыю па рэканструкцыі гістарычнага цэнтра і надзяліць яе адпаведнымі функцыямі і пэўнамоцтвамі, а пры Міністэрстве культуры ўтварыць навукова-тэхнічны савет у якасці кантрольнага органа, у які павінны ўвайсці вучоныя, мастацтвазнаўцы, гісторыкі, архітэктары, сацыёлагі, мастакі і іншыя спецыялісты. Памылкі, зробленыя пры рэстаўрацыі Траецкага прадмесця, не павінны паўтарацца ў Верхнім горадзе. Трэба вярнуцца да заканадаўства і да вопыту таліцаў — праекты рэстаўрацыі помнікаў выконваюцца толькі спецыялізаванай рэстаўрацыйнай арганізацыяй. Такая арганізацыя ёсць. Гэта вытворчае аб'яднанне «Белрэстаўрацыя».

Завяршаючы гаворку пра рэстаўрацыю старадаўняй забудовы Мінска, звернемся да палажэння аб кансалідуемых фактары гістарычнай архітэктурнай прасторы. Гэты фактар, які моцна ўздзейнічае на працэс культурнай інтэграцыі гараджан, на ўтварэнне і развіццё культурнага асяроддзя горада, будзе тым мацнейшым, чым больш якасна, дакументальна і пераканаўча праведзена рэстаўрацыя. Страта дакументалізму, выдаткі дрэннага густу пры добраўпарадкаванні, невысокі ўзровень выканання будаўнічых работ, неадпаведнасць матэрыялаў і да т. п. — усё гэта можа спарадзіць недвер да адноўленых помнікаў. Трэба, каб жыхары паверылі, «пазналі» свой гістарычны горад і, ступіўшы на мінскі старадаўні брук (участкі яго і тратуары выяўлены пры археалагічных раскопках), разам уздрадваліся б гэтым пазнанню. Тады і толькі тады, калі ўсе адчуваюць і разумеюць «рэзам», узнікае сумоё паміж людзьмі.

Зянон ПАЗНЯК,
кандыдат мастацтвазнаўства.

ЧЫТАЧ СТАВІЦЬ ПЫТАННЕ

ЗАПОМНІЦА НА ўСЁ ЖЫЦЦЕ

Урачысты дзень шлюбу. Машыны ля пад'езду, шчаслівыя жаніх і нявеста, усмешкі і віншаванні сяброў. І вось вясельны картэж спыняецца каля ЗАГСа. Па шырокай лясвіцы маладыя падымаюцца ў свае пакоі. Неважліка фармальнасць — пачынаецца вясельны абрад. Але... на самой справе ўсё было інакш. Было чаканне на вуліцы, потым тлум у пачкальніку з люстэркавымі сценамі. Нарэшце, загучала музыка, і ўсе трапілі ў «залу ўрачыстых рэгістрацый»: перад вахчыма паўстала цёмна-сіняя сцяна ў спалучэнні з ядавіта-чырвоным кілімакам пад нагамі. Маленькі столік перад распрадачай хутчэй нагадваў падстаўку для ног...

Але, можа, нявесце і жаніху ўсё роўна, ад хвалявання яны нічога не бачаць і не чуюць? Тады прыгадваю словы, што прагучалі на адным з вясельяў як уражанне ад музыкі: «Ну, зразумела, можа быць нікуды не варты арган, але каб сам музыкант збіваўся з такту?... Урачыстая мелодыя ў такім гучанні нагадвае пахавальны марш. Што гэта — пахаванне «вольнага» жыцця? Згадзіцеся, крывёна слухаць такія словы. Але яны, на жаль, адпавядаюць ісціне.

Зразумела, да гэтай праблемы можна ставіцца і так — як розніца, горшы ЗАГС ці лепшы? Распісаўся і пайшоў. Мінута ўжо час, калі на сценах ЗАГСаў віселі дыяграмы і графікі развіцця прамысловасці — і то добра. Але чаму б не пазнаць утылітарнасць з эстэтыкай?

Возьмем для прыкладу ЗАГСы, што лічацца ў мінчан лепшымі. — Заводскага, Фрунзенскага, Ленінскага раёнаў. Тут ёсць усе неабходныя памяшканні: вялікі хол, рабочыя пакоі, зала рэгістрацый. Адчыняюцца цяжкія дзверы, і людзі быццам аддзяляюцца ад мітусні. Н'быта аднекуль здалёк льецца ціхая музыка.

Але і тут не ўсё добра. Загачыцы казалі, што ў іх ужо даўно ёсць намер аздабіць сцены габеленамі, пазбавіць фармалізму рытуал заключэння шлюбу. Занадта ўжо афіцыйна глядзяцца чырвоныя дывановыя дарожкі, аграмадны стол, уабы інтэр'ер злы. Але на тэры пераброі зграз не хапае сродкаў — агульная бяда, якую ніяк не могуць вырашыць мінскія райвыканкомы.

А вось чаму да сённяшняга дня з саракавых гадоў не змяніліся інтэр'еры ЗАГСа Савецкага раёна, апісанне якога было ў пачатку артыкула?

Шматлікія недаробні кідаюцца ў вочы, псуецца агульнае ўражанне і ў іншых ЗАГСах горада. Пакой жаніха ў ЗАГСе Ленінскага раёна цесны, цёмны, нязручны, безгустоўна аформлены. У самы сонечны дзень тут не абдыцца без электрычнага святла. Ці ЗАГС Заводскага раёна, ператвораны з кніжнага магазіна: вялікія вокны — на ўсю сцяну — зусім не адчыняюцца, таму і праветрыць памяшканне з пачатку дзейнасці ЗАГСа яшчэ не ўдалося. Столь калісьці залі-вадой, фарба ў пакой жаніха і залі аблезла. І зноў чаканне рамонт.

Новы ЗАГС Цэнтральнага раёна размясціўся ў Траецкім прадмесці. Аформлены ў стылі «рэтра», у першы момант ён здаецца надзвычай прыгожым. Але тут жа хацелася б задаць пытанне: чаму ж у аформленні не скарыстаны беларускія матывы, хай сабе і ў вырашэнні традыцыйных тэм і сюжэтаў?

Асобнае пытанне — нацыянальныя элементы ў вясельным абрадзе.

«Я прыйшла на працу ў ЗАГС Савецкага раёна з Фрунзенскага ЗАГСа, — гаворыць загадчыца Ніна Аляксандраўна Глытава, — і адразу вымушана была ісці да старшыні выканкома. Я не разумею, як можна было працаваць у такім памяшканні, дзе ўжо невядома колькі год не праводзілі рамонт, страшэнны электраарган, цесната. У адным пакоі часам працуюць некалькі супрацоўнікаў ды яшчэ знаходзяцца жаніх і нявеста з сябрамі. Тады ўжо ў мяне нарадзілася ідэя дабіцца новага памяшкання для ЗАГСа і зрабіць яго аздабленне ў беларускім стылі. Часу прайшло шмат, і вось нарэшце нам даюць новае месца. Гэта былі дзіцячы садзік. Замест старога электрааграна ў нас будзе струнны квартэт, і сам рытуал. Я думаю, будзем весці на беларускай мове. Дамовілася з дызайнерамі. Яны аформіць інтэр'ер. Будучы з часам габелены, керамічныя вазы, спецыяльна зробленыя мэбля і дзверы. Карацей, мы будзем выкарыстоўваць усе магчымыя, каб стварыць атмасферу як мага больш набліжаную да народнага свята. Будзем думаць, каб гэта не было толькі стылізацыя пад нацыянальнае, псеўдабеларускае».

Што ж, ідэя цікавая. Будзем спадзявацца, што яна здзейсніцца.

ЗАГС — гэта тое месца, якое запамінаецца маладым назаўсёды. І вельмі хочацца, каб іх сумеснае жыццё пачыналася прыгожа.

Наталля ШАРАНГОВІЧ,
студэнтка журфака
БДУ імя У. І. Леніна.

«ЛіМ» ДАСЛЕДУЕ

Незапланаванае мастацтва

Беларуская кераміка мае добрыя традыцыі, ёсць нямала і маладых цікавых керамістаў, але чамусці ў апошні час іх работы можна сустраць толькі на выстаўках, а вось у спецыялізаваных магазінах-салонах сапраўдных мастацкіх керамічных рэчаў амаль не ўбачыш. Ці не знікае мастацкая беларуская кераміка як унікальная, арыгінальная творчасць,

разлічаная не толькі на выстаўкі, але і на ўпрыгожванне побыту! Чаму ў продаж ідзе толькі «шырпажы»? Хто тут вінаваты!

Наталля ПАПЛАўСКАЯ,
мастак.

Тані вось ліст прыйшоў у рэдакцыю. Мы папрасілі адказаць на пытанні мастачкі нашага няштатнага карэспандэнта Р. Бакуновіч, якая выправілася ў камандзіроўку ў Барысаў...

...КАЛІ ЗБІРАЕШСЯ ў Маскву альбо ў Ленінград і хочаш зрабіць сябрам падарунак — не вельмі дарагі, але прывабны, — звычайна купляеш што-небудзь з нашай беларускай керамікі. І на гэты раз, збіраючыся да сяброў, — пайшла ў мастацкі салон, што на Ленінскім праспекце ў Мінску...

На жаль, на паліцах сталі адны гаршкі з шамоту. Даведалася, што выпускае іх Барысаўскі вытворча-мастакі камбінат. Ён, дарэчы, асноўны пастаўшчык керамічнай прадукцыі для салона. Сюды ж паступае прадукцыя іншых прадпрыемстваў Мастацкага фонду Саюза мастакоў СССР: з Украіны, Грузіі, Узбекістана. Узнікла пытанне: чаму асартымент вырабаў у салоне такі аднастайны — адны і тыя ж гаршкі, вазы, кубкі камбінат выпускае шмат гадоў запар. Пакупніку ж хочацца набыць распісныя чайнікі, наборы для кавы, штосьці адметнае, непаўторнае, і пры гэтым яго не заўсёды бянтэжыць цана. Тая ці іншая львоўская ваза каштуе сто дваццаць рублёў, але яе бяруць, бо гэта ўнікальная, рукатворная рэч, а не адштампаваная вялікім тыражом «поделка».

Мастацкі салон, здавалася б, на тое і разлічаны, каб у ім прадаваліся арыгінальныя ўнікальныя рэчы, творы мастацтва, у тым ліку — мастацтва керамікі. Якраз на такія рэчы адчуваецца асаблівы попыт сёння, калі наша матэрыяльнае асяроддзе ўніфіцыруецца, нівеліруецца, калі знікаюць многія мастацкія промыслы, традыцыйныя рамёствы, калі яны выціскаюцца вытворчасцю, што ставіць мастацкія вырабы на патаку. А мастацтва на патаку — яго не мастацтва.

Барысаўскі вытворча-мастакі камбінат — база для мастакоўскіх пошукаў, творчых эксперыментаў у галіне керамікі. Тут ёсць адпаведныя ўмовы для працы мастака. А праца гэтая не кабінетная: як ганчар без круга, кераміст не можа абысціся без спецыяльнай печы, без распрацаванай тэхналогіі, без зыходнага матэрыялу, урэшце. Вось і едуць штодзень трыццаць сем мінскіх мастакоў-керамістаў у Барысаў (больш за паўтары гадзіны) каб там, на камбінаце, здзісьняць свае задумы.

МАЕ ЗНАЕМСТВА з Барысаўскім вытворча-мастакі камбінатам, з яго мастакамі-керамістамі пачалося з барысаўскай... аптэкі. Размешчана яна ў адным з мікрараёнаў горада, у звычайным шэрым блочным доме, і з'яўляецца базай аптэкай курсаў удасканалення фармакалагаў. Інтэр'ер гэтай аптэкі — цудоўны ўзор мастацтва керамікі, своеасаблівая выстаўка керамічных вырабаў. Стылізаваны пад мінулае аптэчны посуд, керамічныя постаці лекараў часоў сярэднявечча, на сценах —

лекавыя травы з керамікі, у якіх адразу пазнаеш знаёмыя з дзяцінства расліны нашага поля, лесу, лугавіны. Усё гэта — жывое, адухоўленае, цёплае, хоць усё гэта — гліна. Але гліна, якая прайшла праз таленавітыя чалавечыя рукі, праз творчую фантазію, праз душу і сэрца. Інтэр'ер выяўляе вялікі мастацкі патэнцыял майстроў керамікі, паказвае іх магчымыя. Усё, што наведвальнікі бачаць у гэтым «храме здароўя», створана мастакамі-керамістамі Барысаўскага камбіната М. Байрачным і В. Прыешкіным. Т. Сакалова ў садружнасці з архітэктарам Р. Масковым аформілі інтэр'еры мясцовага рэстарана, гасцініцы. Аформілі адмыслова, па-майстэрску... (І тут напрашваецца пытанне: чаму гарадскія ўстановы так «ашчадна» карыстаюцца паслугамі «прыпісаных» да Барысава мастакоў, бо адзінаквыя будынкы, кранутыя рукою майстра, яшчэ не ўтвараюць цэласнага аблічча горада)...

НА ЖАЛЬ, і на самім камбінаце выкарыстоўваюць толькі маладу частку творчага патэнцыялу мастакоў-керамістаў. Я сказала б нават, што іх пакуты звязаны не з творчасцю, а з «незапрабаванасцю».

На камбінаце вялікія светлыя памяшканні, завозіцца матэрыял для работы, ёсць печы для абпальвання (хоць далёка не самыя сучасныя): здавалася б — працу! Але памяшканне, аддадзенае керамістам, здзівіла маўклівай цішыняй. Працавала чалавек шэсць-сем. А больш тут і не бывае: аказваецца, каб выканаць заказы, на якія камбінат заключае дагаворы з заказчыкам на год, мастакам хапае трох-чатырох месяцаў. Мо мала заказаў? Зусім не. Хоць адбаўляй. Абмежаваны ліміт аўтарскага ганарару не дазваляе працаваць па магчымасцях і атрымліваць па працы. Бо ганарар дзеліцца амаль пароўну, гэтае «амаль» залежыць ад таго, ці з'яўляецца мастак членам творчага саюза. Вось і займаюцца мастакі, за рэдкім выключэннем, тым, што ствараюць эталоны кашпо, ваз, кубкаў, каб загрузіць працай фармавацкі цэх. Па сто восемдзяці эталонаў робіцца ў год, каб пры адпаведных тыражах (ад 250 да 1000 экзэмпляраў) адліваць за змену да 25-ці тых жа гаршкоў і кубкаў.

Аднастайнасць асартыменту здзівіла не толькі ў цэху, але і ў пакоі эталонаў, дзе на вітрынах красаваліся амаль аднолькавыя па форме, колеры, памерах грувасткія вазы, вазоны з шамоту.

Праўда, мне паказалі і зусім іншыя вырабы. У асобным пакоі проста на падлозе былі сабраны ўзоры з выстаўкі, якая праходзіла ў верасні ў Маскве. Першая

выстаўка-продаж за апошнія дваццаць гадоў, наладжаная ў сталіцы, дэманстравалася з аб'явай «усё прададзена». «Экспанаты» раскупілі за дзве гадзіны, і давалося дэманстраваць іх з дазволу пакупнікоў.

Цудоўныя рэчы: тыя ж распісныя чайнікі, якія просяць у салоне, наборы для кавы, гарбаты, малака, цікавыя сувеніры, керамічныя медалькі... Але ж усё гэта было зроблена спецыяльна для выстаўкі, у некалькіх экзэмплярах... «Тыражыраваць гэтыя рэчы пакуль што не можам, — сказаў галоўны мастак камбіната М. Макараў, — яны былі б не апраўдана дарагія, бо тэхналагічна камбінат не гатовы іх выпускаць, надзвычай шмат ідзе браку! Ні тэхналогія, ні абсталяванне, ні тэхнічныя кадры: майстры, рабочыя — не адпавядаюць узроўню творчых магчымасцей мастакоў, вось і даводзіцца мастакам наўмысна зніжаць узровень сваіх задум, падладжвацца пад нізкі ўзровень вытворчасці». І гэта на прадпрыемстве Мастацкага фонду, якое з'яўляецца базай для эксперыменту.

Акрамя керамічнага, на камбінаце яшчэ ёсць цэхі: трыкатажны і ткацкі. Якраз трыкатажны цэх забяспечвае выкананне плана і першае месца Барысаўскаму камбінату сярод аналагічных прадпрыемстваў Мастацкага фонду краіны, пераходныя сцягі па выніках за першы і трэці кварталы мінулага года, — усё, чым ганарыцца дырэктар камбіната С. Шыдлоўскі. Дзве трэці гадавога плана камбінат атрымлівае ад трыкатажных вырабаў. Што ж, людзі трыкатажнага цэха працуюць няблага, прадукцыя іх мае попыт, прыносіць прадпрыемству, а гэта значыць і ў касу Мастацкага фонду, прыбытак. Ды наўрад ці трыкатаж камбінат мае дацэнне да мастацкіх вырабаў. А ў той жа час план прадпрыемству даецца з улікам мастацкай спецыфікі вытворчасці. План гэты зусім не напружаны, так бы мовіць, літасцвы. І не так ужо цяжка яго выканаць. Наогул, ці не вызджае трыкатажны цэх і камбінат у цэлым, вядома, у замаскіраванай форме, на рознасці цэн на сыравіну (воўну і гліну), на паблагаліваці плана, які для мастацкіх вырабаў керамічнага цэха зусім мізэрны? Ва ўсякім разе, агульныя паказчыкі не павінны засіць трывожнае становішча менавіта з керамічнай прадукцыяй камбіната, не павінны засіць той акалічнасці, што мастацтва керамікі і яго творцаў трываюць на камбінаце ў «чорным целе». Атрымліваецца, што керамічныя вырабы камбінату толькі замяняюць, няма зацікаўленасці ў іх тыражыраванні — зрабілі некалькі рэчаў для выстаўкі, і гдзе... Прасцей «гнаць»

трыкатаж, прасцей націскаць на вытворчы бок, забываючыся пра мастацкі, прасцей і керамістаў «загнаць» у адну толькі вытворчасць, ставячы на патак тыя ж кашпо, кубкі, адным словам, «тавары шырокага ўжытку». Дарэчы, С. Шыдлоўскі, пахваляючыся габеленамі ткацкага цэха, якія ўпрыгожваюць оперны тэатр, філармонію, інтэр'еры грамадскіх і адміністрацыйных будынкаў Мінска, (ганарыцца ёсць чым — беларускія габелены, створаныя тут, самыя якасныя ў краіне), падкрэслівае, што ўсё ж асноўная задача камбіната — даваць насельніцтву тавары шырокага ўжытку. Нам, маўляў, пакуль што не да мастацкіх вырабаў... (?)

ДЫК ШТО Ж такое Барысаўскі вытворча-мастакі камбінат? Звычайнае прамысловое прадпрыемства? Для гэтага ў яго не хапае магутнасцей, адпаведнай тэхналогіі. Прадпрыемства па выпуску мастацкіх вырабаў. Таксама не, мы ўжо зазначылі, што трыкатаж да мастацтва дацэння не мае, зазначылі, што мастацкія вырабы камбіната ідуць толькі на выстаўкі, у лепшым выпадку — калі гэта габелены — у адзінаквыя ўстановы. Зразумела, такім чынам, што камбінат на практыцы не адпавядае сваёй назве — вытворча-мастакі. Калі ж прыраўняць яго да звычайнай трыкатажнай, скажам, фабрыкі «Прагрэс», дык усе паказчыкі адразу «паліцяць» уніз. І для выпуску мастацкіх вырабаў, разлічаных на патрабавальнага пакупніка, на камбінаце таксама няма ўмоў. Парадокс: ёсць таленавітыя, вядомыя не толькі ў рэспубліцы, але і далёка за яе межамі мастакі-керамісты, такія, як М. Байрачны, В. Прыешкін, В. Буціна, А. Дзятлава, А. і Ф. Хомінічы, Т. Сакалова, М. Абрамаў, Т. Пятроўская, З. Раўко, А. Ляшчэнка і іншыя, ёсць створаная гэтымі мастакамі пэўная школа беларускай керамікі, — а на базавым прадпрыемстве керамістаў, нават каб у некалькіх экзэмплярах увасобіць у матэрыяле мастацкі твор, даводзіцца яго спрашчаць, адаптаваць яго да ўзроўню разумення і магчымасцей майстра, які стаіць ля печы. Вядома, не багі гаршкі абпальваюць, ды ўсё ж для ўвасаблення мастацкай задумы ў матэрыяле без кваліфікаванага майстра і рабочага не абысціся, а такіх кадраў для керамічнага цэха камбіната запраسیць нельга, бо з жыллем у Барысаве справы кепскія...

Думаецца, сёння на камбінаце варта заняцца вырашэннем кадровай праблемы, карэннай мадэрнізацыяй керамічнага цэха, нарэшце, зрабіць больш справядлівай аплату працы мастакоў-керамістаў. Бо ў наладжанай як след вытворчасці мастацкай керамікі можа адкрыцца сапраўды залатое дно. З такімі выдатнымі мастакамі, думаецца, камбінат мог бы заваяваць не толькі рэспубліканскі рынак, але і ўсе-саюзны, нават мець валютны паступленні.

Да таго ж, напамнім, камбінат быў створаны як эксперыментальная база для мастакоў і яго задача — перш наперш укараняць высокую культуру творчасці, выхоўваць густ, а не «гнаць» план.

Зрэшты, ці ўсведамляюць на Барысаўскім вытворча-мастакі камбінаце, што з-за паспешлівасці і неабачлівасці неўзабаве можа востра паўстаць такое пытанне — быць ці не быць беларускай мастацкай кераміцы?

Р. БАКУНОВІЧ.

З Васілём Рыгоравічам Зайцавым мяне звёў такі выпадак — аднойчы я атрымаў пісьмо на свой гомельскі адрас з перакладамі маіх вершаў на рускую мову. Зрабіў іх невядома мне тады журналіст з Мурманска В. Зайцаў. Так адбылося наша завочнае знаёмства. А хутка ён даслаў мне сваю кніжку апавяданняў пра Макаранку, якая мяне адразу захапіла. Я вырашыў яе перакласці на беларускую мову.

Пісаць пра вялікіх людзей цяжка. Калі чытаеш апавяданні Васіля Зайцава, чамусьці ствараецца ўражанне, што даліся яны яму лёгка і проста. У чым жа сакрэт? Аказваецца, аўтар у трыццаці гадах сам выхоўваўся ў камуне імя Дзяржынскага, якой кіраваў А. С. Макаранка, так што ўсё напісанае ім, як кажуць, з першых рук, а не з архіўных дакументаў.

Пасля камуны Васіль Рыгоравіч працаваў журналістам у самых розных кутках краіны, усюды і заўсёды захоўваючы ў сэрцы памяць пра свайго настаўніка, якая нарэшце і пералілася ў гэтыя светлыя старонкі.

Іван КІРЭЙЧЫК.

Васіль ЗАЙЦАУ

НОВЫ НАЧАЛЬНІК

Макаранку выклікалі ў Кіев. А праз некалькі дзён разнеслася чутка: у камуне ён працаваць не будзе. Гаварылі нават, што арыштаваны. Камунары перажывалі цяжкія дні. Ніхто толкам нічога не ведаў. У няведанні прайшоў тыдзень. Затым прыехаў нейкі прадстаўнік. Склікаў сход. Быў сціслым. Адчувалася ў яго тоне трывожная няўпэненасць.

— Пра Макаранку забудзецца.

— сказаў ён. — Прызнана, што яго сістэма нікуды не вяртаецца.

— Што ж ён зрабіў дрэннага? — пытаўся камунары.

— Дука шмат шкоднага прынёс справе камуністычнага выхавання.

— Мы не разумелі. Цяжка было нават у думках спалучыць такія розныя па сэнсу словы: Макаранка і шкоднае.

— Не верым!

Нас пераконвалі і аднойчы казалі:

— Прызначаны новы начальнік камуны.

Новы начальнік прыехаў апоўдні. Толькі што закончыў-

ся абед. І многія камунары яшчэ знаходзіліся ў двары. Да адміністрацыйнага будынка паднялася новая чорная «эмма». З яе выйшаў грузны чалавек у шэрым паўваенным касцюме. Зялёнага колеру фуражку ён трымаў у руках і ўвесь час абмахваўся ёю, як веерам: яму было гарача.

Ён падняўся да палавіны шыронай лесвіцы, што вяла ў адміністрацыйны корпус, і ўсеўся на гранітных прыступках, жэстам запрашыў да сябе камунараў. Адно тое, што чалавек прыехаў замяніць Макаранку, насцярожвала нас, але жаданне даведацца што-небудзь пра лёс Антона Сямёнавіча брала верх, і ўсе, хто знаходзіўся ў двары, падышлі да лесвіцы і, следуючы прыкладу прыездніка, пачалі рассядвацца.

Працягваючы памахваць фуражкай ля самага носа, новы начальнік загаварыў:

— Дык вось, дзеткі, дзедзецца нам разам жыць і працаваць. Усе ранейшыя макаранкаўскія парадкі і выдумкі адмяняю. Вы будзеце жыць, як усе савецкія людзі, без муштры і панування. Вы ж савецкія дзеці, а гэты фанатык выдумваў арышты. Падумаць толькі: піянераў і камсамольцаў — пад арышт! Адно гэтае слова чаго варта. Увогуле, з гэтым пакончана раз і назаўсёды.

— А мы за гэта не крывады-

ліся на Антона Сямёнавіча. Сядзець «пад арыштам» у яго кабінеце нават цікава. — сказаў хтосьці са старэйшых камунараў.

Але таўстун не звярнуў увагу на рэпліку і працягваў:

— На Макаранку пастаўце крыж. Не будзем аб ім успамінаць. Ім зоймуцца тыя, каму належыць.

Камунары захвалываліся.

— Макаранка нам нічога дрэннага не зрабіў!

— Ён нам бліжэй за бацьку!

— Дзеці, — спыніў нас таўстун, падняўшы над галавой фуражку, — вы яшчэ малыя і не можаце зразумець такіх складаных пытанняў. Верце мне і майму вопыту: Макаранка шкодны і небяспечны чалавек. Ён быў часова дапушчаны да выхаваўчай работы. Ад яго ўзялі, што ён мог даць, і ўсё, хопіць...

Новы начальнік так захапіўся сваёй прамовай, што нават не заўважыў злосных вачэй падлеткаў, якія сядзелі ўздоўж яго. Камунары разумелі: камусьці, мабыць, сапраўды ворагу, на руку аблыгаць Антона Сямёнавіча, і гэты «хтосьці» чыніць паскудную справу.

А таўстун ракатлівым баском расказаў, якія ён завядзе новыя «парадкі», абяцаючы зала-тыя горы.

І раптам ён перастаў памах-

ваць фуражкай, твар яго збялеў. Ён адчуў, што на руцэ ў яго няма гадзінніка. Хутчэй машынальна, чым абдуман, ён стаў ліхаманкава абмахваць кішэні кіцеля і штаноў. Там было пусто! Яго тоўстыя губы за-торгаліся дробнымі дрыжынкамі.

— Дзеткі, што ж гэта такое? Але, сустрэўшыся з дзясяткамі вачэй, поўных непрытойнай нянавісці, адразу працверзеў. Ён устаў на ўвесь рост і, наліваючыся крывёю, закрычаў:

— Зладзеі, шэльмы! Я вам гэтага не дарую!

Тады побач з ім паўстаў камунар Ранцін, высокі, зграбна сцроены, з дзязочым тонкім, бледным тварам.

— Мы цярдліва слухалі вашу прамову, — спакойна сказаў ён, — цяпер паслухайце вы. Многія з нас былі зладзеямі. Чаму — спадзяюся, ведаеце. Макаранка навучыў нас жыць па-новаму, сумленна. У нас у камуне няма ірадыізму. Вашы рэчы цэлыя.

— Партманэ з дакументамі, — злосна прастангаў таўстун.

— Мы ўсё вернем, калі вы дасце слова, што намі вэзай ніколі не будзе ў камуне.

Нахабства камунара абурыва новага начальніка, ён сціснуў кулак, але, паглядзеўшы на прыгожы твар Ранціна, у яго спакойныя бланкітныя вочы, абмяк. Перад ім стаў не зло-

Шахматны столік, як заўсёды ў апошнія шэсць гадоў, займаў сваё месца ў кутку пад настольнай лямпаю, і зялёны абажур цадзіў мяккае празрыстае святло на яго квадраты. Белыя пераліваліся зялёным колерам, чорныя выглядалі яшчэ больш чорнымі. Фігуры чакалі, выстраены ў два рады, адны на супраць другіх з двух процілеглых бакоў. Мужчыны падсоўвалі крэслы адначасна, як падсоўвалі ўжо шэсць гадоў. Па звычцы. І вось яны адзін перад адным. Валасы Сашо ў момант мяняюць свой колер, валасы Красі робяцца яшчэ больш смаліста-чорнымі ў асветленым крузе. А ўвогуле былі падобныя. Абодва стройныя, смуглыя, з напружанымі тварамі і пагледжамі.

— На гэты раз я — белымі,

— апырэдыў Красі.

Сашо абыхава паціснуў плячамі. Ці чорнымі, ці белымі — ён быў упэўнены ў перамозе. Як гаспадар ён павінен выконваць жаданні гасця. Ён перакруціў столік, не звярнуўшы фігуры.

Жанчына, седзячы ў сваёй любімай качалцы ля каміна, моўчкі назірала за імі. Яна была ў сваім любімым зіхоткім кімане, у яе на каленях мурлыкала любімая сіямская котка.

— На гэты раз... акадэмічна.

Сашо ўзяў гадзіннік з двума дыферблатамі, куплены спецыяльна для гульні, і паставіў яго на столік. Упершыню.

— Ну што, на каньку? — звярнуўся ён да Красі, але той катэгорычна пакрыўчыў высока ўзнятым указальным пальцам:

— Давай на што-небудзь сур'езнае...

І абодва паглядзелі на жанчыну. Яна схіліла галаву, густыя валасы схавалі яе ўсмішку. Качалка раптам загайдалася мацней, і гэты рух крэсла назад адкрыў прыжмураныя, ледзь прыўзнятыя ў кутках вочы, у якіх гарэлі сніга агеньчыкі. Твар яе расплыўся ва ўсмішцы, тонкая белая рука прайшла супраць поўсці, котка перастала мурлыкаць, імгненна выцягнула лапу з растапыранымі кіпцюрамі, і на далікатнай руцэ гаспадыні з'явіліся чырвоныя драпіны. Жанчына не ўздрыгнула, толькі нерухома застыла пашчотная рука, і котка зноў замурлыкала.

— Давай на котку! — сказаў Красі.

Але абодва падумалі пра жанчыну.

— Ну, не! — усміхнуўся Сашо. — Котка — самая свабодалюбівая істота. Яна выбірае сама...

— Ты ўпэўнены? — засмяяўся і Красі.

— На сцягу Спартака...

— Ведаю. І ўсё ж, калі я выйграю, то котка мая.

Сашо маўчаў. Голас Красі прагучаў з такой жа катэгорычнасцю, якую жанчына ўжо заўважыла ў яго жэсце.

— А чаму б і не? — прыўстала яна з крэсла, якое прадаўжала гайдацца з коткай. Адчуўшы сябе няўтульна без цёплых каленяў, котка ўскочыла і скруцілася ля каміна на падушцы, прызначанай спецыяльна для яе. Яна паглядзела на іх таксама прым-

шо — якраз насустрач ягонаму, і каб не былі яны з мёртвай слановай косці, то, здаецца, маглі б схаліцца між сабой. Пасля таго, як жанчына выйшла, Сашовы рукі затрымцелі, некай раптоўна страцілі сваю самаўпэўненасць. Красі гэта заўважыў і ўсміхнуўся — яму не было чаго губляць. Шэсць гадоў ён прыходзіў у гэты дом, куды цягнула яго не толькі незвычайнае самавалоданне гаспадары, які ход заходам выйграваў кож-

ла, абводзіла сумным позіркам яго бедную абстаноўку. І каб затрымаць яе, ён зноў абдымаў яе.

Аднойчы ён усё-такі выказаў усё да канца:

— Дык заставайся назусім, калі табе так добра са мной!

Яна тут жа рэзка адхіснулася. Ён адразу абмяк. Яго рука апусцілася на велзарны стос чытацкіх пісьмаў са штэмпелямі з розных месц, і яму нібы павеяла свежасцю

якім абмяркоўвалі яго першы сцэнарый, некаторыя казалі, што з іх можа быць цудоўная суполка, у якой яго адкрытасць і буйнае ўяўленне будзе дапаўняцца Сашовым веданнем хадоў і вытрымкай. Тады яны пільна аглядзелі адзін аднаго. Нібы сапернікі. І не тое, каб не захацелі наладзіць адносіны тады, адразу на савецкае, проста не атрымалася. Але гэта іх супрацьлегласць звяла іх зноў. Сашо пазваніў яму і запрасіў да сябе дадому. Красі зайшоў. Яго сустрачала жонка Сашо ў зіхоткім кімане і працягнула руку з халоднымі пальцамі. Але ён разгубіўся. Яна засмяялася. Убачыўшы яго збянтэжанаць, і Сашо нечакана засмяяўся з-за яе спіны.

А наступным вечарам яна вярнула яму візіт. Адна.

— Мога бы атрымацца цудоўны фільм. Чаму б вам не працаваць разам?

І зняла паліто. Засталася амаль голай у прыліплай да цела сукецы. Ён, каб не паддацца спакусе, не павінен быў на яе глядзець.

— Гэта ён цябе паслаў?

— Ён? — у яе здзіўленні прагучала шчырасць. — Ніхто нікуды не можа мяне пасылаць. Я раблю, што хачу.

— А што ты хочаш цяпер? Галоўную ролю?

— Я не актрыса, — засмяялася яна. — А ты вір, у якім я буду купацца.

— Не-не! — палахліва ўскрыкнуў ён, міжволі зірнуўшы на яе.

Ён адчуваў яе жаданне нават калі сядзеў з Сашо гуляць у шахматы. Яна гайдалася ў сваёй любімай качалцы, у сваім любімым кімане, з любімай коткай на каленях. А Красі думаў пра яе. Хто яна? Няўдалая актрыса? Няўдалая мастачка? Ён кідаў пагляд на рамкі, якія абгароджвалі пустую белую прастору па сценах, яны яго бянтэжылі, хоць выглядалі прыгожа... Ці проста была жанчына, якая сцвярджала сябе праз поспех у мужчын? Ён дарэмна шукаў адказу. А Сашо смяяўся, паклаўшы руку на яго плячо.

— Ты яшчэ не засвоіў правілы, Красі. Павінна быць мужчынская рашучасць да перамогі. Гатоўнасць выкарыстаць усе сродкі. І не дапускаць памылак.

— А ты ніколі не памыляешся?

— Цяпер ужо не. Мяне навучылі мае колішнія памылькі. Час і табе ўжо навучыцца. Мы ўсё ж павінны працаваць разам. Калі не сёння, дык заўтра. Апошняя твая кніга — дык гэта ж гатовы фільм!

— Асабліва калі зняць вастрыню канфлікту?

Ён папаў у самую цэль.

ПЕРАКЛАДЫ

Вясела ЛЮЦКАНАВА

Котка ля каміна

Апавяданне

В. Люцканова (Вясела Люцканова Іванова) нарадзілася 21.III.1935 г. у Сафіі. Сярэдняю адукацыю атрымала ў г. Ловеч. Закончыла Сафійскі інжынерна-будаўнічы інстытут (1961). Працавала ў навуковых установах міністэрстваў транспарту, металургіі і будаўніцтва. З 1969 г. — на рэдактарскай рабоце. Аўтар некалькіх зборнікаў апавяданняў і раману. Піша на сучасныя тэмы з падірэснай цікавасцю да маральнага становлення асобы сацыялістычнага грамадства, творчых і грамадзянскіх пошукаў у імя чалавечага шчасця.

ружанымі вачамі, нібыта разумела ўсё. Жанчына нячутна падышла да століка, паклала адну руку на мужава плячо, а другой уключыла гадзіннік, пільна зірнуўшы на Красі.

— Твой час пачаўся...

У словы яна ўклала нейкі асаблівы сэнс з вялікім абяцаннем і адышла ў паўзмок. Стаілася воддалі і ад каміна, і ад смарагдавага святла лямпы. Амаль што знікла, хоць мужчыны і адчувалі яе прысутнасць.

— Прашу цябе, застанься! — сказаў Сашо, ледзь не спалоханы, што жонка пойдзе. — Як жа без цябе будзе твая Долі, твая любіміца?

Сашо глядзеў на яе, а яна разглядвала драпіны на сваёй руцэ.

— Трэба змазаць руку... — і рашуча пайшла да дзвярэй. Але перш, чым зачыніць іх за сабой, дадала: — Але ж Долі і твая любіміца, дык усё-такі ці магу я разлічваць на цябе?

Жанчына выйшла з халоднай перавагай над абодвума мужчынамі. Яе перавага засталася ў паветры нібы электрычнае поле — дзіўнае, ненатуральнае, як нейкі выклік. Гульня пачалася ў маўчанні. Красі пасунуў першую пешку. Пешкаю пайшоў і Са-

іную партыю ў шахматы (ды і ў жыцці!); не толькі ягоная дзёркасць — яна яго ашаламляла і паралізоўвала, не толькі цвёрдасць, з якой ён ачышчаў свой шлях ад праціўнікаў, але і неразгаданая гайна жанчыны, якую любіў — замкнутую ў сабе, з яўным скепсісам да мужа, хоць ахвотна прымала яго падарункі, што акружалі яе ўсё больш і больш.

За гэтыя шэсць гадоў ён змог заваяваць толькі прызнанне чытачоў, а яшчэ цэла гэтай цяпер адсутнай, гнуткай і іскрыстай у сваім маўчанні жанчыны. Яна прыбегала, усхваляваная, у яго паддашкавае жытло і ў святле голай лямпачкі вылузвалася са сваіх адзежак, нібы вясно змяя са сваёй скуры. Але спроб ягоных пранікнуць у яе сутнасць кожны раз унікала з нейкім двайным сэнсам. Застаючыся надоўга адзін да наступнага яе прыходу, непрадказальнага і адданага ў страхі, адзіна сапраўднага і шчырага да канца, ён тлумачыў усё па-свойму. Тут ужо ўсё было без паўтонаў і падтэксту.

— Чаму б табе не застацца тут... — пачынаў ён не раз і не заканчваў. Яна бездапаможна азралася і рэзка аднімала руку ад грубага ста-

мора з ракавінкамі жамчужных мідый. Ён паволі выпрастаўся. Жанчына зірнула на яго ўжо супакоеную руку і засмяялася:

— Гульня ў шахматы — як і жыццё. Паспрабуй спазнаць... Што — гульню ў шахматы? — перапытаў ён.

— У жыццё... Ты не спрытны, мой хлопчык, — сказала яна.

— Што па-твойму азначае спрыт? — спрабаваў прытуліць яе, а яна зноў выслізнула.

— Спытай у майго мужа... Да вечара, — памкнулася яна па адзежку і павярнула твар, пацямянелы ад нейкай думкі, якая зноў заставалася пад шчыльнай вуаллю.

— Хочаш, каб я быў падобны на яго?

— А ты? Ты сам ці хочаш? — павярнулася яна раптам і нібы пачала вывучаць яго прыжмуранымі, вельмі прыгожымі вачамі.

— Хачу цябе... І калі ты не можаш без...

— За гэта трэба плаціць, дарагі, — сказала яна і засмяялася.

— Чым? — спытаў зноў.

— Пацікаўся ў майго мужа... Я...

Жыццё сутыкнула яго з яе мужам яшчэ да знаёмства з ёй. На мастацкім савеце, на

дзей, не бандыт, а чалавек, які ведае сабе цану і разумее сваю маральную перавагу. Таўстун яшчэ больш пабялеў, шырокі лоб яго пакрыўся дробнымі кропелькамі поту.

— Ададайце рэчы!

— Умова... — блакітныя вочы Ракіціна глядзелі патрабавальна і ледзь насмешліва.

— Чорт з вамі! Маёй нагі тут больш не будзе!

Усё таўстуну было вернута. Камунары расступіліся, утварыўшы вузкі калідор. Новы начальнік заспяшаўся да машыны...

Неўзабаве ў камуну вярнуўся Антон Сямёнавіч. Аб усім перакінутым за гэтыя дні нікому не расказаў. Толькі ў савецкі камандзіраў папярэдзіў:

— Кепскія людзі яшчэ не перавяліся. Наша камуна ім, як бляма на вону... Беражыце яе, нават калі мне дзевяццацца пайсці.

Камунары расказвалі яму аб «прыгодзе» з таўстуном. Макаранка ўсміхнуўся, але сказаў строга:

— Шнада, не ведаю, хто ачысціў яго кішэні, пасадзіў бы таго на дзевяцца гадзін пад арышт.

ЦВІК

Пасля вярчэры Антон Сямёнавіч зайшоў у пакой выяўленчага гуртка. Там ужо знаходзіліся амаль усе нашы камунарскія мастакі. Хто за малабяртам стаў, хто, прысеўшы да стала, штосьці малюваў каля-

ровымі алоўкамі. Тут жа на стала стаяла бутэлекка з чорнай тушшу. Ён нарысваў адначасова тры рысавальныя чыркы.

Антон Сямёнавіч нярэдка заглядаў у выяўленчы пакой, да гэтага прывыклі. Іншы раз ён сам браўся за алоўкі і пэндзілі.

— Я на хвілінку... Справа воль у чым, сдэры. Днямі ў нас у гасцях будзе мастак Бродскі. Для вас гэта не толькі гасць. Думаю, трэба арганізаваць невялікую выстаўку. Карысьць будзе бяспрэчная, калі такі вялікі спецыяліст даць ацэнку вашым работам. Пра гэта многія могуць толькі марыць.

Пасля гэтых слоў ён пайшоў. Работы з цікавасцю аднесліся да прапановы Антона Сямёнавіча.

Усё, што заслугоўвала, на іх думку, увагі, яны вывесілі на сцяне насупраць уваходных дзвярэй — па дзве-тры работы кожны. Толькі Юра Камышанскі выбраў адну сваю карціну — «Чапаеў на кані».

— Мала, — сказаў у адзін голас яму ўсе гурткі.

— А калі мяне цікавіць водгук толькі на гэту рэч? — адказаў Юра. — Усё астатняе, я і сам ведаю, слававае.

Калі ў камуну прыехаў знакаміты гасць, Антон Сямёнавіч, перш за ўсё, павёў яго да мастакоў.

Гурткі, як заўсёды, былі ў зборы.

Госць павітаўся з кожным за руку і без лішніх слоў пачаў разглядаць карціны.

Антон Сямёнавіч заставаўся стаяць ля ўваходу. Потым, рашыўшы прысець да стала, знаў фуражку і павесіў яе на цвік каля дзвярэй. Фуражка ўпала на падлогу. Некалькі хлапчых рук пацягнулася да яе.

Антон Сямёнавіч, паправіўшы пальцам на пераносі акулеры, з цікавасцю паглядзеў на сцяну.

— Што такое?

Ніхто не адказаў.

Тады Макаранка, уважліва прыгледзеўшыся да цвіка, запытаў са здзіўленнем:

— Хто гэта мяне разыграў?

— Антон Сямёнавіч, — сказаў Юра Камышанскі, — мы нават не падумалі, што так можа атрымацца. Прабачце...

— Твая работа? — у голас Макаранкі не было ні кроплі строгаці.

— Што тут у вас адбылося? — пацікавіўся Бродскі, адыходзячы ад сцяны з карцінамі. — Між іншым, павінен вам сказаць без усялякіх смідак, ёсць цікавыя работы.

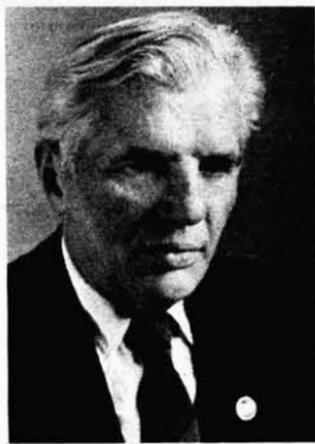
— А гэта? — запытаў Макаранка, паказваючы рукою на цвік: вочы яго хітравата пабліскавалі.

— Пра што гаворка?

— Ды вось — цвік... Бродскі падышоў бліжэй, затым адступіў на пару крокаў і зноў прыблізіўся.

— Так, — сказаў ён, — цвік!.. Нават жалезам пахне! — і, крануўшы рукою плячо Камышанскага, заявіў: — Як хочаце, хлопча, але я вас забіраю з сабою ў Маскву.

Сцяпан Захаравіч ГАЎРУСЁЎ

12 сакавіка 1988 года на 57-м годзе жыцця раптоўна памёр вядомы беларускі паэт Сцяпан Захаравіч Гаўрусёў.

Сцяпан Гаўрусёў нарадзіўся 10 мая 1931 года ў вёсцы Новааляксандраўка Шклоўскага раёна Магілёўскай вобласці ў сялянскай сям'і. Скончыў Магілёўскае педагагічнае вучылішча, служыў у Савецкай Арміі. Працаваў у рэдакцыях газет «Звязда», «Літаратура і мастацтва», у выдавецтве «Беларусь».

З вершамі ў друку ўпершыню выступіў у 1948 годзе. Выдаў кнігі паэзіі «Паходныя кастры», «На грэбнях хваль», «Шчодрасць», «Ураган», «Профіль веку», «Кляновыя лісты», «Пераклічка», «Клопат», «Водсветы», «Азерэнне», «Пладаноснасць», «Званы нябёс». Выйшла кніга выбраных твораў «Крона».

Кнігі паэзіі Сцяпана Гаўрусёва неаднаразова выдаваліся ў перакладзе на рускую мову, творы перакладзіліся на многія іншыя мовы.

У сваіх творах, напісаных у традыцыі класічнай паэзіі, наватарскіх па выяўленча-мастацкіх сродках, паэт узаўляў па-

мяць пра Вялікую Айчынную вайну, апяваў працоўны подзвіг савецкага народа, прыгаворы роднага краю, красу чалавека. Яго стылю ўласціва спалучэнне публіцыстычнай узнёсласці з глыбокай лірычнай задуманасцю.

Шырока вядомыя паэмы Сцяпана Гаўрусёва — «Іней», «Штодзённы лістапад», «Профіль веку». У «Профілі веку», вершы «Апасіяната» і іншых паэт стварыў запамінальны вобраз Леніна, уласцівы рэвалюцыю, прыцягальны ідэі сацыялізму.

Творчасць Сцяпана Гаўрусёва адметная высокай паэтычнай культурай радка, прафесійным майстэрствам.

У 1987 годзе яго кніга «Пладаноснасць» была адзначана літаратурнай прэміяй Саюза пісьменнікаў БССР імя Аркадзя Куляшова.

Сцяпан Гаўрусёў шмат увагі аддаваў мастацкаму перакладу. На беларускую мову ён пераклаў паэму А. Туманяна «Ануш», «Маабіцкі сшытак» М. Джалілі (разам з А. Пысіным), паэмы творы А. Твардоўскага, М. Ісакоўскага, М. Святлова, А. Пракоф'ева, Я. Райніса, Г. Гуляма, Дз. Гулія, С. Капуціян, К. Куліева, Э. Межэлайца, Міртэміра і іншых, якія сталі каштоўным набыткам нацыянальнай паэтычнай культуры. Выступіў з крытычнымі артыкуламі, рэцэнзіямі, нарысамі. Яго вылучалі высокай патрабавальнасцю да слова, прастата, спагада і таварыскасцю.

Светлая памяць пра выдатнага паэта, нястомнага працаўніка, чалавека шчодрой душы Сцяпана Захаравіча Гаўрусёва назаўсёды захавана ў памяці ўдзячных чытачоў, усіх, хто ведаў яго.

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БССР.

Зразумеў гэта па яе паглядзе, які ён улавіў, і па націску пальцаў Сашо на сваім плячы.

— Ну вось, мы і пачалі думаць аднолькава!

— Але ж я не кажу, што гатоў адступіць...

Рука адпускала плячо.

— Вось тут ты і памыляешся, — Сашо рабіў новы круг вакол століка з расставленымі для новай партыі фігурамі, але зусім не глядзячы на іх. — Прыйдзе час, яшчэ ўтаймуешся, яшчэ паразумнееш.

Дык ці паразумнеў ён? Самаўпэненасць партнёра нарасла з кожным новым ходам, а ягоныя пальцы нервова барабанілі па століку. Добра, што жанчына выйшла. Невычэрпная веселасць Сашо вярталася. Хіба яго не турбуе заклад? Ці такі ён ужо ўпэўнены?..

— Ён усё ведае, — прызналася яна аднойчы вечарам.

— Ну і што? — Красі ўвесь напружыўся.

— Нічога, — прыгожа павяла яна плячом. — Чакае, пакуль пройдзе...

— Але я не магу больш так. Альбо ён, альбо...

— Бывай, — сказала яна і не прыйшла, пакуль сам яе не знайшоў.

А Сашо? Якое цяпенне! Шэсць гадоў чакаў Сашо. І толькі каб яго пераламаць? Каб ён страціў веру ў сябе і адступіў? Чым больш Красі ўпарціўся, тым больш энергіі прыкладваў Сашо, каб далучыць яго да сябе. За поспех трэба плаціць, нічога не робіцца само па сабе. Хіба табе падабаецца роля ахвяры? Цябе прысцінуць нібы катком, а потым забудуць, бо прыходзяць маладыя, абмінуць, і ніхто не ўспомніць, быў ты ці не. А поспех жа ў тваіх руках, Красі. Мне не падабаецца плата, казаў ты заўсёды, якую я прапаную...

Цяпер, седзячы адзін перад адным за дошкай, яны нібы працягвалі той дыялог. Засяроджаныя, натапыраныя, два мужчыны — разумныя, у росквіце сіл, з цвярозым стаўленнем да жыцця і з рознымі адносінамі да рэчаў. Але ўсё-такі нешта змянілася ў яго самаадчуванні. Красі шукаў хадоў больш адкрытых, чэсных, устойлівых перад кампрамісамі. Пачатак здымкаў па ягоным сцэнарыі без направак гэта пацвярджалі яшчэ раз...

— Столькі гадоў мы разам, а ты аддаеш перавагу нейкаму невядомаму маладзёну...

— Ён не патрабуе ад мяне таго, што патрабуеш ты!

— Цяпер і я таго не патрабую, — Сашо пайшоў канём так, каб аб'явіць шах беламу каралю. — Гуляеш ты ірацыя-

нальна, Красі! Не прадказальна.

— Цяпер? Цяпер позна... — Красі няспешна аглядаў размяшчэнне фігур, прыкрыў каралю каралевай і тым самым стварыў няўхільную пагрозу ягонаму. — Мат! Котка мая!

Мат? Глупства! Сашо схіліўся над чорна-белымі квадратамі, каб адшукаць памылку, знайшоў і не паверыў. Паглядзеў зноў на свайго каралю, заціснутага каралевай, якая ўсяго адзін ход да гэтага была звычайнай пешкай. Тады ўстаў, расправіў змярцвелую спіну. Ён заўсёды быў уважлівы да пешак. Неяк знайшоў сілы, каб усміхнуцца.

— Важна не толькі што выйграць, а выйграць своечасова. Доля ўжо немаладая, — сказаў Сашо і паглядзеў на котку, што мурлыкала ля каміна. Гаварыў-то пра яе, а думаў пра жонку, якой падбіралася пад сорок. — Навошта яна табе? Звычайная старая сіямская котка. Прытым... капрызная...

— Заклад ёсць заклад, — паціснуў плячамі Красі і паглядзеў на дзверы: жанчына яшчэ не вярнулася.

Падняўся і ён. Рассеяна рушыў да яе любімага крэсла перад камінам, упершыню незанятага, захацеў раптам сесці ў яго і адтуль паглядзець на столік, за якім яны ігралі столькі гадоў з Сашо пад яе светлым прыхаваным позіркам. Сеў, гайдагнуўся, у паўзмок загайдалася і пакой, агонь у каміне, святло настольнай лампы, мэбля, усе прадметы, рамкі з пустой прасторай у іх — угору-уніз; узнагароды, выстаўленыя на шафе, якія атрымаў Сашо на кінафестывалях тут і за мяжой. Угору-уніз... Нешта цяжкое гопнулася на яго калені. Красі здрыгануўся. Котка! А яна замурлыкала, хоць ён яе нават і не крануў.

— Бачыш вось, сама прыйшла...

У гэты самы момант увайшла і гаспадыня. На ёй былі элегантная цёмная спадніца і шырокі прыгожы пуловер. У яго нібы цэліліся вострыя грудзі. Красі апусціў вочы. На руцэ яе было ўскінута футра з норкі, што цямьяна пабліскавала. Яна падышла да крэсла, узяла з ягоных каленяў котку, ад яе блізкасці яму стала не па сабе, але ён хутка ўстаў і запэўніва паглядзеў у вочы Сашо.

— Ну што ж, ты выйграў яе, — выціснуў той праз зубы, не зводзячы вачэй з футра, перакінутага на яе руцэ. — Але май на ўвазе, яна так звыклая з гэтым домам, з камінам, з крэслам, што хоць ты яе забярэш, яна ўсё роўна вернецца.

Сашо ўзняў вочы на жонку — яе твар быў адчуждзаны. Чого апанулася? Значыць, гатоў пайсці з пераможцам? Хіба ведала, што той пераможца? Ну, давай, давай, замяняўся суха, злосна. Ці яна думае, што яго час мінуўся? Не-е, я дакажу яшчэ ёй! І не толькі ёй...

А жанчына, усміхаючыся, павярнулася ўжо да Красі.

— Давай я занясу, цябе яна можа і абдрапаць, — і падышла да яго са здзіўляючай адкрытасцю.

Красі, нават не здрыгануўшыся, вытрымаў не толькі ўсмешку, не толькі нахабнасць, а нават дотык яе пальцаў. Ён не ўстаў з крэсла, толькі загнуў яго мацней. Уніз-уверх. І жанчына загайдалася ў яго вачах, уніз-уверх... Гайданне гэтае ўсё мяняла — агні свяцільнікаў, напрамкі, каштоўнасці. Уверх-уніз. Калі яго ўздзімала ўгору, ён бачыў яе ўсю, апускала — яна нібы патанала, спачатку знікала яе ногі ў элегантных белых боціках, цёмная спадніца з разрэзам, шыкоўны пуловер, надзеты на голае цела, яе вочы. Як толькі падымала, зноў свяцілі вочы, а потым — пуловер, спадніца, боцікі... Уся істота, гатовая пайсці за ім. Ён так яе кахаў! І цяпер кахае. А чаму? Ён гэтага не ведаў. Але раптам усвядоміў, што толькі з ёй заўсёды быў слабы і будзе слабы заўсёды, калі толькі дазволіць ёй пайсці за ім. З ёй ён вымушаны будзе ісці дарогаю Сашо. Не заўважана, непрыкметна ён будзе ўсё больш уцягвацца ў абавязкі, усё роўна якія, большых грошай, здабытых любым шляхам... Каб затрымаць яе каханне любой цаной. Як у таго Сашо. Ён спрабаваў сабе ўявіць, якім той быў да сустрэчы з ёй. Можа, такі самы, як ён, Красі? І яго раптам нібы ўдарыла маланка і ўсяго счарніла, але ён засмяяўся.

Ён рашыў.

— Не, я не магу пазбавіць вас вашай любімыцы. У нас была ўсяго толькі гульня... — ён падняўся, высокі, і моцна ўбіў ногі ў падлогу, не без напружання вытрымаў іх паглядзі — разгубленасць у яе, удзячнасць — у яго. — Чао!

Ён рэзка павярнуўся да іх спіноў, не падаўшы нікому рукі, хоць ведаў, што ўжо ніколі больш не з'явіцца тут. Грукнулі дзверы, нібы за яго спіной жахнуў нож гільяціны. І толькі калі за ім засталіся садовыя весніцы, ён глыбока ўдыхнуў паветра.

Нарэшце-такі свежае і чыстае!

З балгарскай пераклала Вера МАСЛОЎСКАЯ.

СЛУЖЫЎ ЕЙ АДАНА, БЕЗАПАВЕТНА...

У небе беларускай паэзіі патухла яшчэ адна яркая зорка. Пасля Броўкі, Куляшова, Пысіна, якога ён вельмі любіў, Сцяпан Гаўрусёў — наша найбольшая страта. Гэта паэт Куляшовага раду. З адукацыяй педучылішча, ён меў акадэмічны абсяг ведаў, прыроджаны самародны талент, ён быў чалавекам вялікага кругагляду, шырокай душы. Летуценнікам і аптымістам.

Вырасшы пад гарматымі стваламі, як пра сябе пісаў паэт, ён не займаў чэрствасці да людзей, да канца дзён пранёс прагу да светлага мірнага дня, да людскога шчасця. Высокі і прыгожы сам, Сцяпан Гаўрусёў імкнуўся да высокага і прыгожага ў паэзіі. Ён служыў ёй аддана, беззапаветна і, на радасць нам, таленавіта. Ён быў паэтам вобраза, метафары. У яго творах ажывала ваеннае ліхалецце, яго ніколі не пакідала романтика юнацтва, рэвалюцыйная ўзнёсласць. Ён мысліў глабальна і ў той жа час заставаўся вельмі зямным, лірычным і пшчотным.

Сцяпан Гаўрусёў быў чалавек мэтанакіраваны. Яго светлая галава поўнілася задумамі, якія ён імкнуўся споўніць. Як у паэзіі, так і ў быце. З маленства, перацягата страхам, пранёс ён пшчоту да слова, песні, музыкі. З ваеннага дзяцінства жыў у яго мара займець гармонію, каб навучыцца граць. І калі выйшаў першы зборнік «Паходныя кастры»,

перад усім астатнім ён купіў гармонію. Звычайна-незвычайны ўчынак. Яго зрабіў паэт.

Браўшы ўдзел у напісанні некралога, я ўбачыў дакументальна, з асабовай справы паэта яшчэ раз тое, пра што ведаў. Сцяпан Гаўрусёў не меў ні званняў, ні пасадак, ні ўзнагарод. І каб не Куляшоўскае мінулага года прэмія за кнігу «Пладаноснасць», быццам бы пра яго і сказаць няма чаго. У жыцці страчаецца і такое. Але гэта да Сцяпана Гаўрусёва не мае дачынення. Сцяпан Гаўрусёў меў вялікі дар паэта, найвялікшае званне паэта. Без ніякіх падпораў і агаворак. Таму страта яго — вялікая страта беларускай паэзіі.

У Сцяпана была задума напісаць верш «Дзятурнае званне». Ёсць такая служба ў авіяцыі, калі ў падрыхтаваных самалётах сядзяць лётчыкі, гатовыя ўзляцець па ўспышчы ракеты.

У дзятурным званне паэзіі сёння стала на аднога менш.

Уладзімір ПАУЛАУ.

Жыццё Сцяпана Гаўрусёва Вадой Дняпра і родным словам было прасячана да дна.

У ім віры былі і сховы, А зайздасці? Хоць

выпадковай? І нават кропля не відна...

Усё, браткі, усё, усё вам, А мне паэзія адна.

Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК.

Саюз пісьменнікаў БССР глыбока смуткуе з прычыны раптоўнай смерці пісьменніка, лаўрэата літаратурнай прэміі Саюза пісьменнікаў БССР імя Аркадзя Куляшова Сцяпана ГАЎРУСЁВА і выказвае спачуванне родным і блізім нябожчына.

Калектыў часопіса «Полымя» глыбока смуткуе з прычыны раптоўнай смерці выдатнага беларускага паэта, актыўнага аўтара часопіса Сцяпана Захаравіча ГАЎРУСЁВА і выказвае спачуванне сям'і і блізім нябожчына.

ПОШУКІ, ЗНАХОДКІ, ВЕРСІІ

АДКУЛЬ пайшла назва «Белая Русь»? Які яе справдзеныя сэнсы? Адказ на гэтыя пытанні цесна звязаны з пачатковымі старонкамі нашай гістарычнай памяці, бо назва роднай зямлі — гэта адзін з тых элементаў духоўнай культуры, з якіх пачынаецца усведамленне Радзімы.

...У дзяцінстве я прачытаў легенду, якая трывала замкавалася ў майёй памяці. Даўным-даўно жылі на нашай зямлі магутныя і моцныя духам людзі. Нягледзячы ў іх было жыццё, але яны смела сустракалі і прыродныя стыхіі, і чужаноў, што прыходзілі на іх зямлю даляна не з мірнымі мэтамі. Былі нашы продкі вясёлага норава, вырошчвалі хлеб, займаліся палываннем і рыбалоўствам і насілі выключна ільняное белае адзенне — сімвал чысціні, сумленнасці, шчырасці. І самі яны былі светларусымі...

Край гэты прывабліваў увагу географу і падарожнікаў з заморскіх краін. «Там часта падае падобны на пер'е снег, і доўгі час зямля служыць толькі ўтварэнню лёду і халодным прыстанішчам паўночным вятрам», — пісаў рыскі натураліст і стагоддзям новай эры Пліній. А «бацька гісторыі» Геродот, які наведаў у V стагоддзі да новай эры Паўночнае Прычарнамор'е, са слоў скіфаў, што жылі там, адзначаў, што ў далёкай мясцовасці на поўнач ад Скіфіі «пыхам напоўнены зямля і паветра», суцэльны снег надоўга пакрывае лясны, палі і рэкі, і зямля зіхаціць асляпляльнай белізной.

Выснова напрашвалася сама па сабе: белае адзенне, светлы колер твару і валасоў, ззяючы снег далі падставу для нараджэння імені краіны — «Белая Русь». Мнэ падабалася гэтае пазычынае вытлумачэнне. Але хутка я даведаўся, што, акрамя Беларусі, былі яшчэ Чорная і Чырвоная Русі, і тады я зразумеў, што прачытанае мною ў дзяцінстве — казка.

Казка ўзнікае тады, калі забыты рэальныя, гістарычныя крыніцы. А тады такое простае, на першы погляд, але ёмістае і таямнічае паянне «Белая Русь» ўяўлялася нейкім зашыфраваным знакам, расшыфраваныя які, мы адгарнулі б адну з пачатковых старонак нашай гістарычнай памяці.

Уся складанасць разгадкі заключалася ў тым, што слова БЕЛЫ з даўніх часоў і ў многіх народаў мела шмат значэнняў і разумелася парознаму. Белы колер — гэта не толькі абазначэнне рэальнага, але і абстрактнага, своеасаблівага сімвала. Тры асноўныя колеры ў сістэме колеравых абазначэнняў і колеравых сімвалаў у розных мовах і культурах — чорны, белы і чырвоны — суадносіліся, па-першае, з банамі свету, г. зн. былі звязаны з прасторавай арыентацыяй. Поўнач сімвалізавалася чорным колерам, заход — белым, поўдзень — чырвоным, пры магчымасці ўжывання аднаго з другіх колераў — сігналі ці жоўтага — для ўскоду.

Першапачатковае географічнае праекцыя называў «Белая Русь» не дазваляе тлумачыць яе праз прасторавую сімваліку слова БЕЛЫ ў значэнні «заходні». Зямлі, што ляжалі на захад ад Беларусі, па верхнім і сярэднім цячэнні Нёмана, яшчэ ў XV стагоддзі называліся

Чорнай Руссю. Чорны ж колер у прасторавай арыентацыі павінен быў звязвацца з поўначчу. Значыць, і назва Чорная Русь таксама не была звязана з гэтай сімвалікай.

Найбольш верагодным з'яўляецца іншае тлумачэнне: «белая» — гэта «цэнтральная (у географічным сэнсе), а таксама важная, самая галоўная, найбольш значная зямля». Менавіта такі змест назвы «Белая Русь» бачыць першы расійскі прафесійны гісторык, вучоны XVIII стагоддзя В. Тацішчаў. Згодна

чыславіча (1044—1101 гады). «Грозныя палачане», як іх акрэслівае неуміручы літаратурны помнік, заканамерна імкнуліся і да палітычнага лідэрства сярод усіх іншых рускіх княстваў, і як сведчаць гістарычныя факты і абставіны, гэтыя іх намеры мелі важкія падставы. Акрамя ўсяго іншага, Полацкаму княству трэба было на неабходным узроўні падтрымліваць сваю моц, каб не аказацца падпарадкаваным ваяўнічым суседзям. Полацкія князі і рабілі гэта з поспехам.

рыхтаваліся канчаткова скінуць ненавіснае татарскае іго. На полі Куліковым сярод іншых рускіх палкоў адважна змагалася і полацкая дружина на чале з князем Андрэем Полацкім.

Дык вось, у канцы XIV і ў XV стагоддзях «Белая Руссю» стала называцца Маскоўская дзяржава. Гэта адзначаюць сярод іншых гісторыкаў таксама М. Стрыйкоўскі і В. Тацішчаў. У арыхуных пісьмовых дакументах можна знайсці, напрыклад, такі выраз: «Іван Каліта — князь беларускі...» Між тым, Каліта быў вялікім маскоўскім князем. Значыць, Маскоўія XIV стагоддзя была вядомай як Белая Русь, цэнтральная, галоўная, самая значная і моцная.

Мінуў час. У XVI—XVIII стагоддзях Руская цэнтралізаваная дзяржава пашырыла свае межы, уключыла ў свой склад многія новыя землі, стала магутнай краінай. Стары сэнс назвы «Белая Русь» аказаўся неактуальным і хутка забыўся. Назва «Белая Русь» страціла сваё былое значэнне і стала ўспрымацца больш канкрэтна, асабліва з канца XVIII стагоддзя, калі назву «Белая Русь» пачалі тлумачыць цераз параўнанне з белымі снягамі і светлай вопраткай народа.

Але назва не знікла, а наадварот, адродзілася там, дзе ўпершыню з'явілася ў глыбокай старажытнасці.

Л. Максімовіч, аўтар выдання «Новая і поўная географічная Слоўніка Расійскай дзяржавы...», між іншых цікавых звестак заўважыў «...першапачатковае Беларусь — гэта Полацкае, Віцебскае, Смаленскае і Мсціслаўскае княствы з іх павятамі». У XIX стагоддзі шматлікія географічныя апісанні аднадушна адзначаюць: «Белая Русь ляжыць ад горада Дрыны (сучасны Верхнядзвінск) і возера Асвея да Магілёва і Друцка. А калі паглядзець на карту, мы ўбачым, што гэты тэрыторыя амаль цалкам супадае з землямі Полацкага княства X—XIII стагоддзяў.

Спецыяльным загадам цара Паўла ад 12 снежня 1796 года была ўтворана Беларуская губерня з цэнтрам у Віцебску. У яе склад увайшлі былыя Полацкая і Магілёўская губерні, узнікшы пасля ўз'яднання Беларусі з Расіяй (1772—1795 гады).

Далей, на працягу XIX і пачатку XX стагоддзяў, назва Беларусь пашырае свае межы. Быў у яе гісторыі і такі сумны факт: цар Мікалай II у 1840 годзе забараніў выкарыстоўваць слова «Беларусь» і замяніў яго невыразным штучным найменнем «Паўночна-Заходні край». Але не знікла з народнай памяці старадаўняя назва Беларусь: загады цара засталіся ў мінулым, а яна працягла сваё жыццё, сваю шматвяковую гісторыю.

А. РОГАЛЕУ, выкладчык кафедры рускага агульнага і славянскага мовазнаўства ГДУ.

Г. Гомель.

Ля вытокаў Беларусі

Белая Русь... Колькі здагадак, колькі гіпотэз, колькі пазычных метафар звязана з гэтым паняццем. Яшчэ адну версію прапануе наш чытач — выкладчык Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта, правадзейны член Географічнага таварыства СССР А. Ф. Рогалеў. «Географічнае праекцыя і гістарычная інтэрпрэтацыя назваў «Белая Русь» і «Чорная Русь» — тэма паведамлення, з якім аўтар выступіў на нядаўняй і Усесаюзнай канферэнцыі па гістарычным крэзнаўстве ў Палтаве.

З яго тлумачэннем, «Белая Русь» — гэта «сярэдня частка краіны». Ён жа падкрэслівае і яшчэ адно адценне значэння: «Белая Русь» — гэта зямля, якая «мае перавагу перад іншымі».

Цікава, што менавіта такім чынам тлумачыць вучоны і назвы гарадоў тыпу Белград, Белая Вежа, якіх у старажытнарускі час было шмат. «Белы горад» — гэта «самы прыгожы, значны, лепшы, цэнтральны, галоўны горад у той ці іншай зямлі».

Палітычны адценні сэнсу назвы «Белая Русь» узніклі пазней, чым пачатковае «геаграфічнае» значэнне гэтага слова. А чаму так адбывалася, добра відаць на прыкладзе Полацкага княства.

Полацкая зямля займала ў X—XIII стагоддзях тэрыторыю ў басейнах Заходняй Дзвіны, Бярэзіны і Нёмана, на тэрыторыі сучасных Віцебскай вобласці, паўночнай часткі Мінскай і Магілёўскай абласцей. Яна з'яўлялася своеасаблівым «геаграфічным цэнтрам» усёй Старажытнай Русі не толькі дзякуючы свайму месцу на географічнай карце. Сюды сыходзіліся гандлёвыя шляхі з розных напрамкаў. Полацкія гарады славіліся сваім багаццем, тут дасягнулі росквіту шматлікія і разнастайныя рамёствы, і гандлёвыя «госці» з замежных краін імкнуліся абавязкова пабыць у гэтым краі.

Магутнае дзяржаўнае ўтварэнне, якім з'яўлялася Полацкая зямля, дасягнула найвышэйшага росквіту ў другой палове XI і першай палове XII стагоддзяў. Не здарма аўтар вялікага «Слова пра паход Ігаравы» захапляўся жыццём і справай наймацнейшага з полацкіх князёў — Усяслава Бра-

Усе гэтыя аналічныя дэталі з'яўляюцца зразумець, чаму менавіта Полацкі край ужо ў старажытнарускі перыяд набыў і спрабаваў трымаць замацаваць у адносінах да слабе назву «Белая Русь».

Факты, якія пацвярджаюць гэтую думку, прыводзяць гісторыкі XVI—XVIII стагоддзяў, якія нарысталіся многімі невядомымі нам цяпер летапісамі і хронікамі. Таму іх звесткі набываюць вялікае значэнне.

Польскі гісторык XVI стагоддзя М. Стрыйкоўскі, які доўгі гады пражыў у Беларусі і Літве, прыводзіць у сваіх працах наступны цікавы факт. Апавядаючы пра барацьбу наўгародскага князя Уладзіміра Святаслававіча з Кіевам, гісторык адзначае, што той (г. зн. Уладзімір) «захапіў усю Паўночна-Усходнюю Русь і Белую, якая ляжыць на поўдзень...» Маецца на ўвазе менавіта той перыяд у гісторыі Полацка, калі Уладзімір, сабраўшы сілы ўсёй паўночнай Русі, захапіў Полацк і забіў першага яго князя Рогвалада (980 год). Уладанні Рогвалада — гэта і ёсць «Белая Русь».

Рогвалад, дарэчы, таксама быў магутным уладаром. Цікава тое, што ён імкнуўся праводзіць аб'ядначую палітыку: стараўся сабраць вакол Полацка як мага больш рускіх зямель. Здзейсніць свае намеры яму не ўдалося.

У другой палове XIII і на пачатку XIV стагоддзяў Полацкі край знаходзіўся ў заняпадзе, страціў самастойнасць і неўзабаве падпаў пад уладу літоўскіх князёў. У гэты смутны час не было і гаворкі, каб афіцыйна прэтэндаваць на ролю «Белай Русі». Палітычным і эканамічным цэнтрам у XIV стагоддзі стала Маскоўскае княства, вакол якога аб'ядноўваліся рускія землі, што

3 21 па 27 сакавіка

21 сакавіка, 19.25
«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО...»
У чарговым выпуску — адказы прадстаўнікоў кампетэнтных устаноў на пытанні з мінулых перадач.
21 сакавіка, 19.55
«ЖЫВОЕ ДРЭВА МУЗЫКІ»
Ванальная класіка. Творы Джардані, Луці, Скарлаці, Шуберта, Качыні гуць у выкананні заслужанай артысты рэспублікі Л. Наспorskай.
22 сакавіка, 21.50
«ЛІРА»
Паўтор святочнага выпуску мастацка-публіцыстычнай праграмы, прысвечанай Міжнароднаму жаночаму дню 8 Сакавіка.
23 сакавіка, 19.25
«ПАЗІІ РАДОН ЧАРОУНЫ»
Вершы А. Гаруна чытае артыст Г. Маляўскі.
24 сакавіка, 23.30
«НАКЦЮРН»
Ансамбль флейцістаў выконвае творы Шуберта.
26 сакавіка, 12.25
«У ЖЫВАПІСЕ, ГРАФІЦЫ, СКУЛЬПТУРЫ»
У выпуску інтэрв'ю з дырэктарам Полацкага гісторыка-археалагічнага запаведніка Т. Рудавай, знаёмства з творчасцю членаў аб'яднання «Няміга-17», Мастачка Н. Шчасна правядзе па сваёй полацкай выстаўцы.
26 сакавіка, 16.30
«ПАРАД ПАПУЛЯРНЫХ МЕЛОДЫЙ»
Працяг дыскусіі аб праблемах эстэтычнага выхавання моладзі, а таксама творы ў выкананні У. Чанасіна, намернага аркестра «Віртуозы Масквы», ансамбля «Чараўніцы», роггруп «Сюзор'е», «Дэбют», «Бітлз», гітарыста Р. Блэкмара і групы «Рэйнбоў».
Вядучыя — настаўнік У. Сівіцкі і журналіст А. Суша.
26 сакавіка, 20.25
«СНІУСЯ МНЕ САД»
Тэлевізійны вернісаж. Прэм'ера дакументальнага фільма Беларускага тэлебачання.
26 сакавіка, 23.15
«ВЯЧЭРНІ КАНЦЭРТ»
Выступае С. Сархан.
27 сакавіка, 12.35
«ТЭАТР — ЛЮБОУ МАЯ»
У перадачы, што прымеркавана да Міжнароднага дня тэатра, гаворка пойдзе пра непарыўную сувязь часоў і тэатральных пакаленняў. Вы ўбачыце ўрыўкі са спентакляў, дзе заняты Г. Глебаў, Л. Ржэцкая, У. Дзядзюшка, Л. Рахленка, В. Галіна і іншыя.
Вядучыя — заслужаная артыстка БССР В. Клебановіч і тэатральны крытык Г. Колас.
27 сакавіка, 16.50
«ПАСЛАНЦЫ ЧАСУ»
Да 70-годдзя ўтварэння БССР і Кампартыі Беларусі.
Анталогія беларускай савецкай песні.
Перадача 1-я. Песні 20—30-х гадоў.

ПАВАЖАНЫ РЭДАКТАР!

Дазвольце праз Вашу газету выказаць сардэчную падакву настаўнікам і кіраўнікам школ, студэнтам і выкладчыкам ВДУ і ўсім іншым маім чытачам, якія павіншавалі мяне з 80-годдзем з дня нараджэння і з унагародай Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Станіслаў ШУШКЕВІЧ.

А Б'Я В Ы

БЕЛАРУСКАЯ ДЗЯРЖАВНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА

АБ'ЯВЛЯЕ КОНКУРС НА ЗАМЯШЧЭННЕ ВАКАНТНЫХ ПАСАД ПРАФЕСАРСКА-ВЫКЛАДЧЫЦКАГА СКЛАДУ (ДЛЯ ТЫХ, ХТО МАЕ МІНСКУЮ ПРАПІСКУ):

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКІ І ПСІХАЛОГІІ

дацэнт — 1.
Тэрмін падачы заяў адзін месяц з дня апублікавання аб'явы. Заявы і дакументы згодна палажэнню аб конкурсе накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220030, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30.
Даведкі па тэл.: 22-49-42, 26-06-70.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР. Мінск. На беларускай мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэн Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 01105 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела пісьмаў — 33-19-65, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 33-24-62, аддзела народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фоталістрацыі — 33-44-04, 33-24-62, нарэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар **Анатоль ВЯРЦІНСКІ.**

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар **Андрэй ГАНЧАРОУ.**